דוד בערגעלסאָן

נאָך אַלעמען

דוד בערגעלסאָן

ווערק

נייע פארבעסערטע אויסגאבע

פארלאג »וואָסטאָק« בערלין C 2
An der Spandauer Brücke 2
1923

דוד בערגעלסאָן

באנד VI

נאָך אַלעמען

4A
43151

*

פארלאג »וואָסטאָק«, בערלין C 2
An der Spandauer Brücke 2
1923

Copyright by Wostok (Der Osten)
Verlag und Büchervertriebsgesellschaft m. b. H. Berlin
1923

3
Bibliotheca
Universitatis
Tartuensis
1941: 8876
119594

Druck von B. G. Teubner in Leipzig

נאָך אַלעמען

III

I.

»שמואליק, גיי דיר אַוועק!«

שמואליק שטייט איבער איר מיט אַ האַלבאָפּענעם מויל, לאַכט אונטער און רייניגט זיך די ציין פון נאָכן עסן. אינדרויסן וואַרט שוין אויף אים די אייגענע גע־שפּאַנטע פור, וואָס וועט אים אין משך פון גאַנצע דריי שעה אין פּאָטערס גוראַלניע אַריין אָפּפירן.

ער טרעט סוף כל סוף אָפּ פון דער קאַנאַפּע, וואָס מירל ליגט אויף איר, שפּייט אויס באַשעפטיגט ביי דער טיר, טשמאָקעט עפּעס אַרויס פון צווישן די ציין און זאָגט איר אַ ליגן:

»פרייטאָג, מירעלע, פרייטאָג.«

פרייטאָג וועט ער פאַרפריה פון גוראַלניע קומען. ער וועט זיין אין שטאָט און וועט פרעגן, פאַרוואָס מ׳שיקט נישט צו דעם גרויסן שטייזייגער.

זיין ליגן איז אַן איבעריגער, אינטערעסירט זי נישט און רופט אַרויס אין איר אַן עקל. זי וויל אויף אים נישט קוקן. זיין גאַנצע אָפּגעלאָזענע פיגור, די רויטליכע בערדל, וואָס ער האָט שוין צוויי וואָכן צייט נישט אַרומגעשוירן, דערמאָנט איר, אַז צוריק מיט אַ חודש צייט האָט זי זיך אים אָפּגעגעבן אָהן שום ליידנשאַפט און ווילן; אַז ער, שמואליק, האָט שוין באקומען פון איר אַלץ, וואָס ער האָט באַדאַרפט, און איז דערפאַר גע־

וואָרן רוהיגער, אָפּגעלאָזענער און נמאסער. אָט איז נעכטן אַ טאָג שבת געווען, און אין די ווייסע אַרבל איז ער דעם גאַנצן בייטאָג אָפּגעשלאָפן אויף דער נידעריגער קאַנאַפּע, וואָס אין קליינעם פּירעקיגן קאַבינעט. אייגער פון זיין מוטערס יונגע קרובים האָט אים דאָרטן פּאַר זונזעצן געוועקט און געקיצלט, האָט ער זיך אין אַ קנויל צוזאַמענגעצויגן און זיך ביים יונגן קרוב אָפּגעבעטן:

»ניט... קיצל נישט... כ׳בין דאָך שוין אַן אַלטער ייד.«

און זי, מירל, האָט געמיינט, אַז זי האָט חתונה אויף קאַטאָוועס, און האָט מיט אים כּלהווייז אַ תּנאַי אויס־גענומען:

»לעבן מיט איר ווי אַ מאַן מיט אַ ווייב זאָל ער זיך גאָרנישט ריכטן.«

און פיל כּלהמיידלעך, וואָס ווייסן נישט, וואָס זיי ווילן, האָבן, ווי זי, געמיינט, אַז זיי האָבן חתונה אויף קאַטאָ־וועס, אויף דערווייל, און האָבן מיט זייערע ניט געראָטענע חתנים דעמזעלבן תּנאי אויסגענומען.

ס׳דערהערט זיך סוף כּל סוף דער גערויש פון שמואליקס אָפּפּאָרנדיגער ברישקע, און ס׳ווערט עסוואָס גרינגער, וואָס ער פאָרט אַוועק אויף אַ גאַנצער וואָך. און נאָכדעם איז שוין אַזוי טרויעריג און שטיל אין אַלע פיר ניי אויס־געמעבלטע חדרים, און ס׳הערט זיך, ווי אין קיך צעוואַשט מען אויפגיך די געפעס. טעלער צו טעלער פאַלן דאָרטן צו מיט אַ וויינענדיג טויבן קלאַנג, גלייך ס׳טוען זיי וויי די קלעפּ, וואָס זיי כאַפּן.

גלאַטאַזוי גייט זי אַרויס צו איר גרויסן האַלב אויס־געגראָבענעם, האַלב פאַרטריקנטן גאָרטן, שטעלט זיך אָפּ און קוקט:

אַלץ איז שוין דאָרטן געל, פאַרטריקנט און שמעקט מיט שפּעטן זומער, אָפּגעפּליקטע ווײַנשלבוימער ציהען זיך פון איר קלײנעם פליגל ביז צו דעם שווערס גרויסן ווײַס אָפּגעקאַלכטן הויז און סודען זיך וועגן מרה־שחורהדיגע הימלען און קילן אָנהייב אֶלול, און פון־דאָרטן, פונם ווײַטן סאָדווינקל, וואוהין ס׳גייט אַרויס די גלעזערנע ווערענדע פון שווערס שטוב, שטעקט די שוויגער אַרויס דעם קאָפּ דורך אַן אָפּגערוקטן פענסטער און שרײַט:

»מירעלע! דעם האַלבן פונט טיי . . . האָסט געליהען אַ האַלבן פונט טיי, פאַרוואָס האָסטו נישט אינזינען אָפּצו־שיקן?«

נישט אין האַלבן פונט טיי גייט איר, דער שטאַרק רײַכער ייִדענע, נאָר ס׳פאַרדריסט זי, און זי וויל זי אויס־לערנען:

»אַ ווײַבל באַדאַרף אײנמאָל פאַר אַלעמאָל געדענקען: אז מ׳אַנטלײַהט, מוז מען אינזינען האָבן אָפּצוגעבן.«

מירל ענטפערט נישט. די שוויגער איז איר מיאוס. זי דרייט זיך אַוועק צום פאַסאַד פון איר פליגל און זעצט זיך דאָרטן צו אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק.

אַן אויסגערוהטער איזוואָזטשיק אויף איין פערד רוקט זיך פונדאַנען פאַמעליך צו דער לאַנגער קייטנבריק, צו דער פּילגאַסיגער גובערניעשטאָט און צו איר האַלבן מיליאָן באַשעפטיגטע מענשן, וואָס ברומען דאָרטן אַ קיילעכדיגן מעת־לעת דעם גערויש פון זייער וואָכעדיגן טומל. און זי זיצט און קוקט דעם איזוואָזטשיק נאָך:

»וואָס וואָלט זי, אַשטייגער, איצט געקענט נעמען טאָן?«

ווײַט, ווײַט אויפן געברוקירטן וועג, קעגנאיבער דעם צווייטן פּוסטן פאַרשטאָטעק רוישט נאָך עמיצנס אַ לוי־פנדיגע פור. ס׳דוכט זיך: נישט קיין רעדער קלאַפּן

דאָרטן· נאָר אַ טרוקענער בת־קול האַלט זיך דאָרטן אין איין חזרן:

»מאָרגן וועט דאָסזעלבע פּאָרקומען ··· איבערמאָרגן וועט דאָסזעלבע פּאָרקומען·«

און אַקעגן קלעטערט אַן אַלטער האָן אויפן שטיינער־נעם· ערטערווייז אָפּגעפּאַלענעם פּאַרקן פון פוסטן קלויסטערהויף און עפנט זיין פּיסק:

»קו—קו—רי—קו—ו·«

און שאַ· שטיל· אויסגעשטאָרבן מיט אַ תּשובהגעדאַנק אַלע געמיינע און פיינערע הייזער· וואָס אין זאַמדיגן עק פאָרשטאָט· ס׳זעהט זיך שוין קיין מענש ניט אַרום· און ס׳געדענקט זיך אַ מעשׂה פון אָנהייב זומער· פון צוריק מיט צוויי חדשים:

געוועזן דאָ ר׳ גדליה מיט גיטעלען; פאַרבראַכט ביים שווער אין שטוב דעם רוישיגן „פריילעכן שבת״· זיך געפּילט שלעכט און עלנט· דערפאַר וואָס זיי האָבן אַ שידוך געטאָן מיט רייכערע פון זיך· און האָבן נישט· מיט וואָס זיך אויסצושטעלן· און זיך אַלעווייל איינער דעם צווייטן אויף סודות אָנאַזייט אָפּגערופן· געזעסן נאָכדעם· ווי פרעמדע· צווישן די פיל רייכע שטאָטגעסט· וואָס זיינען אויף דער מלוה־מלכּה געקומען אַהער· אין איר מיט שמואליקס ניי אויסגעמעבלטן פליגל; און אַוועק־געפאָרן זיינען זיי פונדאַנען שטיל· מיט אַ פאַרבאָרגענעם געפיל פון אַ פּאָר דערווייטערטע קרובים־יורדים·

איצט זיינען זיי שוין אַזוי ווייט פונדאַנען מיט זייער געפּאַלנקייט· מיט זייער גאַנצן פוסטן שטעטעלע און מיטן גאַניק· וואָס ביי אים איז די טיר תּמיד געשלאָסן· דערמאָנט מען זיך אָן זיי· דוכט זיך נישט אַנדערש· נאָר זיי שלאָפן דאָרטן ביי טאָג· און אין די אַרומיגע חדרים איז שטיל· און די וועגט לאַנגווייליגן זיך דאָרטן און

טראַכטן: „שוין חתונה געמאַכט מירעלען, שוין חתונה געמאַכט.״

איצט האָט זי זיך שוין אָפּגעגעבן שמואליקן, און גיין גייט זי שוין אָפּט צו איר היגער געשוועסטערקינד, אידאַ שפּאָליאַנסקי, דער ווייבליך אויסגעלאַסענער שטאָט־פּאַרשוין, וואָס איז שטאַרק רייך און וואָס פּעלשט אָנם אַוועקגעפּאָרענעם מאַן. און אין סאַמע צענטער פון דער גובערניעשטאָט האָט זי, מירל, שוין פילמאָל זיך אַרום־געדרייט און באַגעגנט האָט זי זיך שוין דאָרטן מיט נתן העלער, וואָס וויל דאָ אין כּרך אַ קאָפּיקעצייטונג אַרויס־געבן. שפּעט אינאָוונט האָט זי זיך איינמאָל פון אידאַן אַהיים אומגעקערט, דורכגעגאַנגען די צענטראַלגאַס און האָט דאָרטן אים, נתנען, צום ערשטן מאָל אין די פּלייצעס דערזעהן. אין אַ נייעם און ברייטן האַרבסטמאַנטל איז ער געשטאַנען אויף אַ פּוסטן ראָג, לעבן אַ הויכן עלעקטרישן לאַמטערן, וואָס האָט שוין ביים אויסלעשן געהאַלטן, און האָט גערעדט מיט אַ לייטישן באַיאָרטן קריסט וועגן זיין לאַנג פּאַרטראַכטער קאָפּיקעבלעטל:

»פּאָנימאַיעטע, אָבער דער ערשטער נומער מוז דאָך ערשיינען נישט שפּעטער פונם פּופּצעהנטן.«

זי איז געוועזן צעטומלט און האָט נישט געדענקט, ווען זי האָט גאָר נאָהענט לעבן זיך דערזעהן אים, זיין לענגליכן מאַט־טונקעלן און פרישן פּנים מיט די פרישׂ געגאָלטע באַקן און וואָנצעס, וואָס האָבן אויסגעזעהן שטאַרק שוואַרץ, ווי ביי אַ רומענער.

»סוף כּל סוף, האָט ער שטייענדיג אַקעגן איר אין אויפרעגונג געזאָגט, זיי האָבן זיך, סוף כּל סוף, נאָכאַמאָל באַגעגנט.«

ביי איר האָט די האַרץ געפּרובט טאָן עטליכע גיכע אָפּגעריסענע קלעפּ. דאָס, וואָס ער האָט געזאָגט, איז

דווקא געווען נאַריש און האָט דערוועקט אין איר אַ געדאַנק:

»ער איז נאָך אַלץ נישט קליגער געוואָרן, נתן.«

נאָר אַרום און אַרום אים האָט שוין די לופט געשמעקט מיט די פאַרצווייייאַריגע פרילינגסאָוונטן, וואָס ביי איר אין שטעטל, מיטן פייכטן גראָז פונם גרינעם בערגל, וואָס אויף אים זיינען זיי אַרום די גויישע הייזער ביז שפּעט אינדערנאַכט געזעסן.

ביינאַכט האָט זיך איר געחלומט, אַז זי איז יינגער מיט צוויי יאָר, און אַז זי האט אים ליב, נתנען. און נאָכדעם האָט זי שוין אַלע גאַנצפריה געצויגן צום רוישיגן שטאָטצענטער און ווייטער, צו יענער שטילער, פאַר־וואַקסענער גאַס, וואו נתן האָט אויף איר אין אָנהייב אָוונט באַדאַרפט וואַרטן.

בייטאָג האָט זי שוין געדענקט, אַז ס'איז נאַריש אָטדאָס, וואָס זי ציהט צו אים. זי איז געזעסן אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק, געקוקט אויפן פוסטן עקפאָרשטאָט און גע־טראַכט, אַז זי אַליין איז שוין אַמאָל העכער פון אָטדעם געפיל געשטאַנען און האָט אַליין אָטדעם נתנען פון זיך משלח געווען; דענסטמאָל האָט זי עפּעס געוואָלט, און איצט איז דאָס לעבן אירס פוסט, און שמואליקן האָט זי זיך שוין אָפּגעגעבן, און אויפאייביג האָט זי זיך שוין אָפּ־געריסן פון ר׳ גדליהן מיט גיטעלען.

און פאַרנאַכט איז אויפן האַרצן נאָך אומעטיגער גע־וואָרן. און דער מוח מיט די געפילן זיינען שוין געווען ווי פאַרנעפּלט פונם איבערגעלעבטן טאָג, און געדענקט האָט זיך, אַז מענשן זיינען ערגעץ גליקליך. לינקס, אין עק אַייזערנעם פאַרקן, וואָס רינגלט אַרום דעם שווערס שטוב, האָט דענסטמאָל כמעט שטענדיג אין איין צייט אַ קלאַפּ געטאָן די אַווטאָמאַטישע טירל, און אַרויסגעגאַנגען

איז פונדאָרטן פאַרפוצטערהייט שמואליקס קלענערע שוועסטער ריקל׳ אַ וואוקסיגע ניינצניאָריגע מיידל׳ וואָס האָט אָקאָרשט פאָריגן זומער די גימנאַזיע געענדיגט׳ זעהט אויס עלטער׳ ווי אויפן אמת׳ פאַרשפרייט אַרום זיך אַ געפיל צי פון מידקייט׳ צי פון גלייכגילטיגקייט׳ און איז אינגאַנצן מיטן גרויסן הוט און מיטן פאַרקעם׳ וואָס זיינען ביידע אַביסל אָנגערוקט אויפאַזייט׳ ווי געמאַכט געוואָרן נאָכן גרויסשטאָטישן פאַסאָן׳ לעבן מירלען שטעלט זי זיך אָפּ שווער׳ ווי אַן ענג אַיינגעשפּאַנטע אין איר לאַנגן גאָרסעט מיטן נייעם גרויסשטאָטישן אָנצוג׳ און דערציילט׳ אַז זי גייט איצט פאָרן מיטן טראַמוויי אין שטאָט:

»מירל באַדאַרף דאָרטן גאָרנישט האָבן?«

מירל האָט געקוקט אויף איר פונאונטן אַרויף און האָט זי באַטראַכט:

אַ וואוקסיגע׳ אַ שלאַנקע׳ האָט אַ מאַט טונקעלן פּנים מיט אויך אַזעלכע מאַט טונקעלע אויגן׳ שווייגט ס׳רוב און וויל נישט הערן וועגן די שידוכים׳ וואָס מ׳רעדט איר׳ ס׳דוכט זיך׳ אַז זי רעדט קיינמאָל ניט קיין קלוגע זאַכן נאָר דערפאַר׳ וואָס זי איז צופיל מיד׳ נאָר אינאמתן איז גאָר ביי איר דער קאָפּ׳ ווי ביי איר מוטער׳ צופיל טעמפּ׳ און ס׳ווערן אין אים זעלטן ווען מחשבות גע־בוירן׳ און אַ חשד איז דאָך פאַרהאַן׳ אַז אָטדי מיידל איז אין שטאָט עפּעס געוואָר געוואָרן וועגן איר׳ מירלען׳ און וועגן העלערן און וועט עס היינט׳ מאָרגן ביי דער שוויגער אין שטוב דערציילן׳

איבער אָטדעם לעצטן געדאַנק טוט ביי מירלען אַ קלאַפּ די האַרץ און ווערט באַלד ווי פאַרשטאָרבן׳ צומאָנהייב קוקט זי׳ ווי ריקל דערווייטערט זיך און ווערט פאַרשוואונדן׳ און נאָכדעם גייט זי אַריין אין שטוב און טוט זיך לאַנג

אָן ביי זיך אין שלאָפצימער· זי גייט אַוועק צו יענעם זייט פאָרשטאָט· וואו ס׳קלינגט אַלעמאָל אַ נײי אָנגעקומענער טראַמווייוואַגאָן· זעצט זיך אין אים אַריין· בשעת ער איז שוין באַלויכטן· און טראָגט זיך אין אים איבער דער לאַנגער אײזערנער בריק· וואָס פירט אין שטאָט אַריין·

ס׳איז אַ שטילער פינסטערער און שטאַרק אויסגעשטערנטער אָלולאָוונט· און די לבנה איז אויפן הימל נישטאָ· פונאונטן· איבערן ברייטן אויבערפלאַך פונם מעכטיג פליסנדיגן טייך· גליטשן זיך דאָ און דאָרטן אויסגערוהטע· שוואַך באַלויכטענע שיפן· זיי שטעלן זיך אָפּ· גיבן אַ פייף· רוקן זיך צוריק און גיבן אָפּ אַ שטומען גערוס פון די מענשן· וואָס זיינען אין זיי נאָך בייטאָג אַהער אין גובערניעשטאָט אָנגעקומען:

»עט· עט· עט!··· זיי האָבן זיך שוין אויסגעשלאָפן· אָטדי מענשן· און מוזן שוין איצט אוודאי זיין אין טעאַטער· אין קלוב· צי אין די שטאָטסעדער·«

און אַקעגן פינקלט דער שטאַרק באַלויכטענער בערגיגער כּרך· מינעט מיט זיינע מיליאָנען געדיכטע און שיטערע פייערן און וואַרפט אָפּ אַהער דעם גערויש פון זיין תּחילת־נאַכטיגן טומל· ער הערט זיך אַהער יעדעסמאָל· וואָס דער וואַגאָן שטעלט זיך אָפּ· אָטדער טומל — ער איז ענליך צום קוואָקען פון צעהנטויזנטער טייכזשאַבעס און דערמאָנט אָן דער ווייטער און שטילער גאַס· וואו ס׳וואַרט שוין ערגעץ ער· נתן העלער·

דער פריה באַלויכטענער טראַמווייוואַגאָן איז שוין שטענדיג געווען פול געפּאַקט מיט מענשן· וואָס זיצן לייטיש אויף זייערע ערטער און שווייגן· יעדערער פון זיי

האָט מיט זיין שווייגן געוואָלט מרמז זיין, אַז ער באַמערקט נישט דעם צווייטן, און יעדער פון זיי איז דאָך אויסגעקומען קאָמיש און האָט נישט מער ווי געמאַכט אַן איינדרוק פון אַ קאַפּריזער בריאה, וואָס איז נאַרוואָס אויף דער לינקער זייט פון שלאָף אויפגעשטאַנען.

זי, מירל, האָט בעצם אָטדי אַלע ברואים באַדאַרפט אויף כפרות, נאָר ערגעצוואו, הינטער אירע פּלייצעס האָבן זיך שוין שטענדיג געפונען אַ פּאָר אָנגעזעהענע פּאָרשטאָט־בעלי־בתים, וואָס האָבן זיך איינער צום צווייטן אַ בויג געטאָן און זיך וועגן איר, מירלען, דורכגעשעפּטשעט:

»יעקב־יוסל זיידענאָווסקיס שנור?«

זיי האָבן געהערט ביי זיך אינדערהיים, אַז זיידענאָווסקיס שנור איז עפּעס אַזעלכע, וואָס צו איר גלוסטן שטאַרק יונגעלייט. האָבן זיי זי איצט געוואָלט זעהן מיט די אייגענע אויגן און האָבן דערביי געהאַט אַ געוויסן טעם:

»עפּעס אַ וועלט זאָגט; ס'איז כדאי צו וויסן דעם געשמאַק פון אַ וועלט.«

האָט זיך אויך איינמאָל געמאַכט, אַז אַן אָפיציר, וואָס איז אַקעגן מיט זיין פּרוי געזעסן, האָט זיך אויף איר גאַנץ לאַנג פאַרקוקט, זיך, אַפּנים, דערמאָנט אָן זיין ערשטער ליבע און שוין צו גלויבן אָנגעהייבן, אַז ער האָט בטעות מיט זיין ווייב חתונה געהאַט. מירל האָט אינסטינקטיוו דערפילט זיין בליק און געעפנט אויף אים די היפּשע אומעטיגע אויגן, טיפע און בלויע אויגן, וואָס קוקן פונאונטער די שוואַרצע וויעס פון זייער שטענדיגן טרויער אַרויס און דערציילן, וויאַזוי דאָס אייגענע לעבן האָט זיך נישט אַיינגעגעבן. ביידע, דער אָפיציר און מירל, זיינען רויט געוואָרן, און זי האָט נאָך דערצו דערפילט דעם האַרטן גאָרסעט, וואָס ליגט שטייף אַרום אירע

זייטן, זיך פון אָרט אויפגעהויבן און געגאַנגען זיך אוועק־שטעלן אויפן קליינעם גאַניק פון וואַגאָן.

ווען זי איז סוף כל סוף אַראָפּגעגאַנגען אויפן אָנהייב פון דער ברייטער און שטאַרק רוישיגער צענטראַלגאַס, האָבן דאָרטן די עלעקטרישע לאַמטערנעס שוין אומעטום געפינקלט מיט זייערע היפשע בלאַנק ווייסע פייערן, זיך צונויפגעגאָסן מיט דער שיין פון די בלאַסע בין־השמשות און געלויכטן צוזאַמען, ווי אום יום־טוב. ווייט, ווייט אין דער טיפעניש פון דער שנורגלייכער גאַס איז אָטדער יום־טוב פאָרגעקומען. ער האָט אויסגעזעהן פונדאָרטן, ווי אַ חופה מיט ליכט, וואָס רוקט זיך אַהער און קומט אָן פון ערגעץ אַ פאַרכישופטער רוישיגער מלוכה, און געדוכט האָט זיך, אַז מ׳קלאַפּט דאָרטן שטאַרק אין פיל גרויסע אומגעלומפּערט ברומענדיגע פּויקן.

אַקעגן, אויפן רעכטן ברייטן טראָטואַר האָבן זיך באַגעגנט פאַרפּוצטע בחורים, וואָס קוקן פרויען אין די פּנימער אַריין, רייך געקליידטע ווייבלאַך, וואָס גאַרן צו פעלשן אָן זייערע מאַנען און ווייסן נישט וויאַזוי, און גאַנצע מחנות פון פריהצייטיגע סטודענטן מיט קורסיסטקעס, וואָס זעהען תּמיד אויס צעטראָגן און, געפינענדיג זיך אויף איין גאַס, מיינען זיי, אַז זיי פאַרשפּעטיגן עפּעס אויף דער צווייטער.

אָט האַקט זיך דער טראָטואַר איבער מיט דער שטילער גאַס, וואָס מיטן לאַנגן בולוואַר אינדערמיט. דאָרטן וואוינט איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנסקי. נאָר זי גייט גלייך ווייטער. אַקעגן גייען נאָך אַלץ פיל מענשן, יום־טובדיגע, שוואַרץ געקליידטע, אַלע זיינען זיי איר פרעמד. נאָר אָט הייבט זיך שוין אָן די גאַס איינצושטילן, מענשן באַגעגענען זיך שוין ווינציג, און זי גייט שוין לינקס אויף דער צווייטער שטילער, פאַרוואַקסענער גאַס.

די דריטע גאַס איז שוין אַ שטילערע, אַ מער פּאַרוואַק־סענע, און אויף דער פּערטער — ברענען שוין נאָר פּשוטע האַלבֿ טונקעלע לאַמטערנעס, און לעבן איינער פֿון זיי וואַרט שוין אויף איר פֿונלאַנג נתן העלער און לאָזט זיך אין אומגעדולד איר אַקעגן.

ער האָט געמיינט, אַז זי וועט שוין נישט קומען, און איז דאָ שיר פֿונזינען נישט אַראָפּ. איצט האָט ער מורא, אַז ס'איז איר קיל, און אין צופֿרידן, וואָס זי לאָזט, ער זאָל זיין ברייטן האַרבסטמאַנטל אויף זייערע ביידנס פּלייצעס אַרויפֿוואַרפֿן. ס'ציטערט שוין ביי אים אפילו די רעכטע האַנט, וואָס מיט איר נעמט ער אַרום אונטער אָטדעם האַרבסטמאַנטל די טאַליע פֿון איר, שמואליק זיידענאָווסקיס יונגער ווייבל. די האָר אירע, זאָגט ער, שמעקן נישט מיט פּערפֿומען — נאָר מיט זייער אייגענעם ריח. און זי אינגאַנצן, די בת־יחידה און מפֿונקת.

ער געדענקט זי דאָך נאָך פֿון איר קליינעם שטעטל.

און זי שווייגט און געדענקט, אַז ס'איז שוין נישט אויפֿלאַנג, אָטדאָס, וואָס ס'ציהט זי צו אים, און זי דרייט זיך מיט אים אַרום.

זי קוקט אויף די צוויי פֿאַרמעגליכע מיידלאַך, וואָס קומען אָן אַקעגן. ביידע זיינען זיי, אפּנים, גרויסשטעטיג געבוירענע און ווייסן, וואָס אַ שיינער בחור באַטייט; די מיידלאַך קוקן אויף העלערן און שמייכלען, גייען אָפּ עטליכע שפּאַן, דרייען די קעפּ אַהינטער און שמייכלען ווידער. און זי הערט שוין נישט, וואָס העלער פּלאַפּלט וועגן זיך און וועגן זיין קאָפּ־קעצייטונג, און טראַכט, אַז ס'איז נישט פֿאַר איר אָטדער אַרומדרייען זיך מיט העלערן:

פֿאַר זיי, פֿאַר אָטדי צוויי גרויסשטעטיג געבוירענע מייד־לאַך, איז דאָס אפשר אַ זאַך, נאָר פֿאַר איר, מירל הורוויץ...

זי האָט שוין אַליין אַמאָל אָטדעם נתנען פון זיך משלח געווען·

און עפּעס אַנדערש פעלט איר; מיידלווייז האָט זי שוין אפילו אָנגעהייבן צו פאַרשטיין, וואָס איר פעלט, נאָר איצט איז זי פאַרטומלט געוואָרן אין אָטדער טומלדיגער גובערניעשטאָט, וואו זי האָט זיך נישט לאַנג באַזעצט· און ער וועט זיך שוין באַלד פעלן, אָטדער טומל···

געוויס וועט ער זיך שוין אינגיכן פעלן·

II.

פון טאָג צו טאָג האָט ער זיך מער געלאָזט דערקענען· ער, דער פאַרצווייפאָריגער נתן העלער, איז נאָך אַלץ געווען גרינג אויף דער דעה און האָט מיט זיין פּוסטקייט, ווי אַלעמאָל, דערמאָנט אָן אַן אַרויסגעטריבענעם, גרויס־שטעטיגן גימנאַזיסט·

מירלען איז אַזוי ווינציג אָנגעגאַנגען זיין פלאַפּלעריי מיט דעם, וואָס ער איז צוריק מיט פיר חדשים אַ חתן געוואָרן דאָ אין שטאָט פאַר אַ רייכער און קראַנקער מיידל — אַ יתומה, און וויל איצט דעם שידוך אָפּלאָזן·

נאָר איינמאָל אינאָוונט האָט ער גלייך אָנגעהייבן פאָדערן, זי זאָל זיך גטן מיט שמואליקן און זאָל חתונה האָבן מיט אים, נתן העלער, וואָס וועט מאַכן גליקליכע געשעפטן אין זיין קאָפּיקעצייטונג, און וואָס פאַר אים האָט מען דאָ אין גובערניעשטאָט דרך־ארץ·

איר איז דאָס געווען מיאוס, און ער האָט געהאַט צו איר טענות, פאַרוואָס זי הערט נישט, וואָס ער רעדט, און טראַכט וועגן עפּעס אַנדערש:

»ביי קיינעם אין די אויגן זעהט ער דאָך נישט אויס אַזוי קליין און נאַריש, ווי ביי איר, מירלען·«

זי האָט אים דערויף גאָרנישט ניט געענטפערט; זי האָט נאָר אויף אים אַ מאָדנעם קוק געטאָן און האָט אויפגע־הערט צו קומען צו אים פאַרנאַכט אויף דער שטילער פאַרוואַקסענער גאַס.

פונדעסטמאָלאָן האָט זי זיך שוין ווידער גאַנצע טעג גענודעט אויף די טרעפּלאַך פון איר געמויערטן גאַניק און געדענקט, אַז זי האָט זיך די לעצטע צייט אַראָפּ־געלאָזן און טאָר עס מער אויפוויטער נישט דערלאָזן:

»מיידלוויז איז זי דאָך שוין געווען געשטאַנען אויף אַ דרך און האָט מיט שמואליקן חתונה געהאַט נאָר אויפ־דערווייל, ביז אַ צייט.«

זי האָט באַדאַרפט עפּעס טאָן, כדי צו באַפרייען זיך פון איר איצטיגער לאַגע, און האָט נישט געוואוסט וואָס.

ס׳איז געווען קלאָגעדיג אויפן האַרצן.

טעג האָבן זיך נאָך דערצו אויך געצויגן אַזעלכע פאַר־חושכטע, אלולדיגע, אומעטיגע; פאַרוואָלקנטע הימלען האָבן פון נאָכמיטאָג אָן שטום אַראָפּגעקוקט צום פוסטן און זאַמדיגן עקפאָרשטאָט, און געוועקט האָבן צו עפּעס די פאַרבייגייענדיגע מענשן מיט די רעגלמעסיגע פאַר־נאַכטיגע קלעפּ פון דער שוויגערס אַייזערנעם פאַרקנטירל:

»וואַרט... מען מוז זיך פאַמעליך פונאַנדערקלייבן און באַטראַכטן: וואָס דאַרף טאָן ווייטער אַ מיידל, וואָס איז געוואַקסן אַ בת־יחידה ביי ר׳ גדליה הורוויץ, און האָט שוין עפּעס געהאַט אָנגעהייבן צו פאַרשטיין, און האָט שוין חתונה געהאַט נאָר אויף קאַטאָוועס, אויפדערווייל.«

פון העלערן איז איר איינמאָל אום שבת אָנגעקומען אַ בריוו, אַז ער האָט זי ליב, און זיין לעבן איז אים אָהן איר פוסט; אַז זיין כלה, וואָס איז שוין וועגן דעם געוואָר

געוואָרן, איז נאָך דינסטאָג אָהן זיין וויסן אַוועקגעפאָרן צו איר ברודער קיין לאָדז און זיך געהייסן ריידן שידוכים; אַז היינט איז שבת, און אין דער צייט, וואָס ביי איר, מירלען, אינדערהיים וועט זיין דער מאַן, און געסט וועלן זיצן ביי זיי און פאַרברענגען, וועט ער זיך, ווי אַלע פאַרנאַכט, איינעראַליין אַרומדרייען אויף דער שטילער גאַס, און די היים זיינע וועט אים זיין נמאס, און ער וועט זיך עקן פון גרויס מאַטערניש און וועט טראַכטן:

»אפשר ... אפשר וועט זי פאָרט צו אים אַ ציה טאָן, און זי וועט קומען?«

דער בריוו האָט זיך געוואַלגערט לעבן איר אַ ניטדער־לייענטער, און אַליין איז זי געלעגן אויף דער קאַנאַפּע מיטן פנים אַרויף און געהאַלטן די הענט אונטערן קאָפּ.

די גאַנצע באַגעגעניש מיט העלערן — אַ בחור, וואָס האָט נישט קיין עלטערן און קיין שוועסטער און ברידער און וואַלגערט זיך שוין דעם צווייטן יאָר ערגעץ אין אַ געדונגענעם צימער, וואָס אין שטאָטצענטער — האָט זיך איר איצט שוין געדוכט אַזוי איבעריג נודנע און נאַריש. ס'האָט זיך געמאָלט, ווי ער לאַנגווייליגט זיך איצט דאָרטן אויף דער ווייטער און שטילער גאַס, לעבן דעם איינציגן שבתדיג געשלאָסענעם יידישן קלייטל; ווי ס'איז אים דאָרטן פּוסט אויף דער נשמה, און ס'איז אים נמאס זיין געדונגענער חדר, וואו ער קען שוין לאַנג נישט איינזיצן. און ס'איז שוין געווען אַזאַ חידוש אויף זיך אַליין:

»זי, מירל הורוויץ... נאָך וואָס האָט זי זיי באַדאַרפט, אָטדי גענג, וואָס זי איז צו אים טאָג ביי טאָג אין שטאָט אַריין געגאַנגען?«

און יענעם שבת איז שמואליק ווידער אָפּגעשלאָפן דעם גאַנצן בייטאָג מיט די ווייסע אַרבל אין זיין קליינעם קאַבינעט, און ווידער האָט אים דאָרטן פאַר זונזעצן געוועקט און געקיצלט איינער פון זיין מוטערס יונגע קרובים.

»שמואליק!... עפן די אויגן... ס׳ברענט די גוראַלניע, שמואליק!«

מירל האָט זיי נישט געקענט פאַרליידן, אָטדי יונגע שמייכלדיגע קרובים, און האָט צו זיי קיינמאָל קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. דורכגייענדיג פאַרביי דער אָפענער קאַבינעטטיר, האָט זי אַהין אַפילו קיין קוק נישט געטאָן. נאָר שמואליק איז שוין דאָרטן געלעגן אויף דער קאַנאַפּע מיט אָפענע אויגן. ער האָט זיך געצויגן מיט זיין גאַנצן פאַרשלאָפענעם גוף און צו איר ווייך און גוטהאַרציג געשמייכלט:

»מירעלע, וועסט גיין צום טאַטן, מירעלע?«

זי האָט גלייך אַריבערגעשפּאַנט אין עסצימער אַריין און זיך צו אים נישט אומגעקוקט. מיט אַ פּאָר שבתים צוריק האָט זי אים אויף אָטדער פראַגע געענטפערט: »ער וועט טרעפן אַהין אָהן איר«. ער איז נישט קליין געוועזן אָטדעם ענטפער צו געדענקען און איר מער דעם קאָפּ נישט דולן.

שפּעטער, ווען שמואליק האָט שוין מיטן פאָטער צו דער שבתדיגער מנחה געהאַט אַוועקגעשפּאַנט, האָט זיך פלוצים צו איר אין עסצימער דערהערט אַ שאַרפער קלונג פונם נייעם פאַראַדגלעקל, עמיצנס אַ געשווינטער שפּרונגאַריין מיט אויף אַזעלכע געשווינטע אָנפראַגן וועגן שמואליקן:

»נישטאָ? ווען קומט ער? אַוועקגעגאַנגען אויף שלש־סעודות צום פאָטער?«

געווען איז דאָס שמואליקס שוועסטערקינד מאָנטשיק דער גרויסער. ער איז לכּבוד שבת געווען אָנגעטאָן אין אַ שפּאָגלנייעם גרויען אָנצוג מיט אויך אזעלכע שפּאָגל־נייע געלאַקירטע שיך. און אינגאַנצן מיט זיין סוחריש צעטראָגענעם פּנים און גרויסשטעטיג רירעוודיגן גוף, האָט ער זיך געריסן צוריק אין טומלדיגן כּרך־צענטער אריין, פונוואַנען ער איז נאָרוואָס אַראָפּגעקומען, גלייך ס׳וואָלטן אים דאָרטן פאָרגעשטאַנען נישט קיין שווינדלע־רישע פאַרדינסטן, נאָר גאָר עפּעס אַ נייע און וויכטיגע נאַכטעבֵירה. ס׳האָבן שוין אַפילו ביי אים מער ווי תּמיד געגלאַנצט די צעטראָגן גרויסע, שוואַרצע אויגן. און דאָך איז ער דאָ אַ היפּשע ווײַלע אָהן אַ היטל לעבן מירלען געזעסן, זיך באַצויגן צו איר, ווי צו אַ ניי צוגעקומענער קרובה, מיט וועמען ער וויל היימיש ווערן, און האָט לאַנג דערציילט וועגן זיך מיט שמואליקן, וועגן דעם ליטווישן מלמד, ביי וועמען זיי האָבן קינדווייזביים פּעטער יוסלען אין שטוב געלערנט, און וועגן די טייבע־לאַך, וואָס זיי פלעגן דענסטמאָל האָדעווען אין אָטדעם פליגל, וואו ס׳וואוינען איצט מירל מיט שמואליקן.

און איינמאָל האָבן זיי דאָ שוין צעהן פּאָר טייבעלאַך מיטאַמאָל געהאַט. האָבן זיי גענומען פון איין פּאָר אַן „ער״ און פון דער צווייטער פּאָר אַ „זי״, זיי פאַרשלאָסן אין אָטדעם קליינעם חדר, וואָס איז איצט שמואליקס קאַבינעט, און האָבן געוואָלט זעהן, וואָס דערפון וועט אַרויס. מירל קען דאָס גלויבן!? אַזעלכע שנעקן!? ער, מאָנטשיק, איז נאָך דענסטמאָל קיין צעהן יאָר ניט אַלט געווען.

ס׳איז געווען צו דערקענען, אַז דער איינפאַל, פאַר־שפּאַרן אין איין חדר אַ פרעמדן „ער״ מיט אַ פרעמדער „זי״, איז געווען זיינער, מאָנטשיקס — ער האָט פאָרגעגעבן,

און שמואליק האָט אויסגעפּירט. ס'האָט שוין טאַקע דער־פאַר פון אים געשמעקט מיט פיל אָפּגעטאָנע גרויסשטע־טיגע עבירות. נאָר ס'האָט אויסגעזעהן, אַז פיל עבירות שטייען אים נאָך פאָר, דעריבער איז ער נאָך אַזאַ קרעפטיגער, אַזאַ רירעוודיגער און אַזאַ צעטראָגענער.

מירל האָט כמעט נישט געהערט, וואָס ער האָט דער־ציילט. ליגנדיג אויף דער קאַנאַפּע, האָט זי געקוקט אויף אים מיט גרויסע אויגן און האָט געדענקט, אַז זינט זי לעבט, האָט זי נאָך, דוכט זיך, עפּעס אַזאַ מין פאַרשוין נישט געזעהן. איינמאָל, אין די ערשטע טעג פון איר אָנקומען, האָט ער זי, מירלען, אין שטאָט אויף דער סאַמע רוישנדיגער גאַס באַגעגנט און זי דאָרטן עטליכע קוואַרטאַלן באַגלייט. האָט זי געזעהן, אַז ער האָט פיל, פיל קריסטליכע און יידישע באַקאַנטע, אַז ער איז כמעט מיט זיי אַלעמען אויף „דו", און אַז צו איינ יגע פון זיי שרייט ער אויפן קול:

»קום אַריין צו מיר היינט אינאָוונט, איך באַדאַרף דיך האָבן.«

»זיי עלף אַזייגער אינדערהיים, דו הערסט? פּונקט עלף.«

און ביי דער שוויגער אין שטוב האָט מען פון אָטדעם צעטראָגענעם בחור געהאַלטן אַן עולם ומלואה. יעדעס־מאָל, וואָס ער האָט זיך צו זיי פון שטאָט אַראָפּגעכאַפּט, האָט מען אים אַרומגעשטעלט און באַשאָטן מיט שאַלות:

»מאָנטשיק, פאַרוואָס ביזטו ניט געקומען שבת?«

»מאָנטשיק, די מומע פערל האָט דיר צוגעשיקט פון וואַרשע אַ מתנה, האָסט געזעהן?«

»מאָנטשיק, דו וועסט פאָרן מיט אונז זונטאָג אין גור־ראַלניע?«

אַלע זיידענאָווסקיס האָבן אים מחמת עפּעס איבעריג ליב געהאַט· און אַלע האָבן זיי נישט געדענקט· אַז זיי האָבן שוין פילמאָל דערציילט ווען אים יעדן נייצוגעקומענעם משפּחהמענשן· און האָבן פונסניי אַלע מיטאַמאָל דער־ציילט· אַז ער איז אַ קלוגער· אַ דורכגעטריבענער· אַז אַ קאָפּ האָט ער פונקינדווייזאָן אַ זעלטענעם· און אַז קענען קען ער אַסך· אַסך· כאָטש ער האָט נאָך ביי אַכטצן יאָר די ניט דערענדיגטע קאָמערצשול אַוועקגעוואָרפן און האָט מיט זיין קלוגן קעפּל פאַרדרייט עפּעס אַ מאָדנע גליקליכע סוחרישע אַרטעל· וואו ער איז נאָך עד היום בעל־הבית· איצט האָט ער שוין אין כרך אַ נאָמען· אַ קרעדיט מיט אַ גרויס באַקאַנטשאַפט· און מענשן קומען צו אים אָפּט פרעגן סוחרישע עצות· ווען ס׳לאָזן זיך אים דאָ אויס דבורים· און אַוועקצוגיין איז ער שוין גרייט· און די היטל האַלט ער שוין אין האַנט· דערמאָנט ער זיך פלוצים אָן איינעם פון אָטדי עצהפרעגערס און פאַרהאַלט זיך נאָך אַ ווײַלע:

»איז צו אים אָטדאָ איצטיגע וואָך געקומען פרעגן אַן עָצה איינער אַ יונגערמאַן און האָט געזאָגט· אַז ער איז מירלס אַ באַקאַנטער· אַ שיינער איז ער· אָטדער יונגער־מאַן· גאָר· גאָר אַ שיינער; אַביסל ענליך אַ רומענער· וואַרט· ווי איז די פאַמיליע זיינע?··· העל··· העל··· העלער· העלער· ער וויל דאָ אַרויסגעבן אַ רוסישע קאָפּיקע־בלעטל און האָט דערויף סך הכל דריי טויזנט רובל· עט!··· ס׳וועט נישט גיין· ס׳איז קיין געשעפט נישט·«

ביי מירלען האָט נאָר צומאָנהייב אַ קלאַפּ געטאָן די האַרץ און איז באַלד געוואָרן ווי פאַרשטאָרבן:

אָטדער מאָנטשיק האָט די לעצטע מעשה געקענט דער־ציילן גלאַטאַזוי· צופעליג· נאָר ס׳האָט אויך געקענט זיין אין דעם עפּעס אַ מיין··· פון דער שוויגער האָט מען אים· למשל· געקענט אונטערשיקן·

אַ היפּשע ווײַלע נאָך מאָנטשיקס אַוועקגײן איז זי נאָך קאַלט און רוהיג אויף איר אָרט געלעגן. ס׳איז איר שוין אַפילו געווען אַ חידוש אויף זיך אַליין. נאָר פלוצים האָט זי אָנגעהייבן פאַרדריסן, וואָס ער, העלער, גייט אַרום צווישן איר מאַנס קרובים און רעדט וועגן איר, מירלען. זי האָט מער נישט געוואָלט וועגן אים טראַכטן און זיך געשווינט ווי מיט כּעס גענומען אָנטאָן, כּדי צו גײן אויף יענער שטילער גאַס, וואו ער וואַרט אויף איר:

»ניין... ס׳מוז דאָך אַמאָל נעמען אַן עק; איר עקלט שוין פון דער גאַנצער מעשה. זאָל ער אויפהערן אויף איר, מירלען, האָפענונגען צו האָבן.«

נתן העלער האָט, ווי תּמיד, געוואַרט אויף איר לעבן דער געשלאָסענער פּאָסטאָפּטיילונג, וואָס אויף דער שטילער גאַס, געטראַכט, אַז זי וועט שוין נישט קומען, און זיך געעקט. אַלעווײַלע האָט ער געקנייטשט מיט די אויגן און זיך אײַנגעקוקט אין יענעם ווייטן עקגאַס, פונוואַנען די נידעריגע און ווײַטע זון האָט נאָך אַהער געבּאַקט, געצונדן די פאַרגעלטע בּלעטער, וואָס אויף די אַרומיגע בּוימער, מיט די דעכער פון די נאָהענטע הײַזער. צײַטנווײַז איז פונדאָרטן געגאַנגען אַ מענש אַ באַלויכטענער מיט דער רויטליך פאַרגעלטער זונענשײַן, אַ גילדענער — נישט מירל איז דאָס געווען. ווען ער האָט זי סוף־כּל סוף פונדאָרטן אָנקומען דערזעהן, האָט ער זי שוין נישט אינגאַנצן דער־קענט און נישט געגלויבּט, אַז דאָס איז זי. ער האָט גע־דענקט, אַז ער באַדאַרף איר עפּעס דערציילן וועגן זיך, וועגן די טעג, וואָס ער האָט איבּערגעלעבּט, וועגן דעם, וואָס ווײַטער קען זיך מער מיט אים אַזוי נישט ציהען. ס׳האָט געצויגן צו איר שלאַנקער פיגור און צו איר פּנים; ס׳האָט זיך געוואָלט ווײַנען.

נאָר צוקומענדיג צו איר, האָט ער דערזעהן, אַז איר פּנים איז אומעטיג שטרענג און פאַרפרעמדט, און האָט מיטאַמאָל פאַרגעסן, וואָס ער האָט איר זאָגן געוואלט. אַ ווײַלע זײַנען זיי אַזוי אָהן לשון אײנער אַקעגן צווייטן געשטאַנען. מירל האָט געקוקט אויף אים, דענסטמאָל ווען זײַן קאָפּ איז געווען אַראָפּגעלאָזן. זי האָט גאָרנישט ניט געזאָגט. ער האָט געהערט: זי האָט אַ לאַנגן און שטילן אָטעם געטאָן און זיך פּאַמעליך געלאָזט שפּאַנען. ער האָט אויך עפּעס ווי אַ זיפץ געטאָן און זיך פּאַמעליך געלאָזט נאָך איר. איצט איז שוין געווען קלאָר, אַז זי איז צו אים געקומען דאָס לעצטע מאָל. ער האָט געציטערט מיטן גאַנצן גוף. ווען ער וואָלט געווען אָנהייבן ריידן, וואָלטן אפשר בײַ אים די ציין געווען געקלאַפּט. ער האָט געקוקט נישט צו איר, נאָר אַקעגן, צו דער געשלאָסענער פּאָסט. דער דאַך איז אויף איר נאָך מיט דער לעצטער זונענשײַן באַלויכטן געווען; אין.איינעם אַ פענסטער איז דאָרטן אַ שויב געווען אויסגעזעצט; זי איז געווען פונאינווייניג פאַרשטעלט מיט אַ בלויען פּאַפּיר. דאָ האָט ער אָקאָרשט נאָכאַמאָל אויף מירלען אַ קוק געטאָן און האָט באַמערקט, אַז זי איז פאַר די לעצטע טעג שטאַרק פון פּנים אַראָפּ, און אונטער די אויגן איז בײַ איר שוואַרץ; אַז געווען איז זי געוויס די גאַנצע צײַט פאַרשפּאַרט בײַ זיך אין שטוב און געליטן האָט זי דאָרטן פון געדאַנקען, וואָס האָבן צו אים, העלערן, קײַן שייכות נישט. ס'האָט אים פאַרדראָסן, האָט ער געזאָגט:

»וואָס זשע דען? ער איז דאָך בײַ איר גאָרנישט...«

מירל האָט נישט געענטפערט.

זיי האָבן פאַרקערעוועט לינקס און זײַנען געגאַנגען אַראָפּ באַרג מיט דער ברייטער און פאַרקרימטער גאַס, וואו די געברוקירטע שטיינער זײַנען געווען גרעסער, ווי אומעטום,

איבער די וואַסערן, וואָס רינען איבער זיי אין די יערליכע רעגנצייטן. און נאָכדעם האָבן זיי דערגרייכט דעם עק פון אָטדער פארקרימטער גאַס, וואָס איז אויך געווען דער עק פון שטאָט; און נאָכדעם זיינען זיי ביידע געזעסן דאָרטן אין עק אויפן בענקל, וואָס אַקעגן דער לאַנגער איינגאָרנ־דיגער און גרויספענסטערדיגער גיספאבריק. די ווייטע מערב־זון האט איר רויטן אונטערגאַנגפייער אין די פענסטער פון אָטדער עלעקטריש באַלויכטענער גיספאַבריק אָפּגע־שפּיגלט, און רעכטס האָבן זיך שוין אין אָטדער רויטקייט געטוקט די הויכע, גרינע בערג מיט די ליימגריבער, וואָס לאָזן נישט, די שטאָט זאָל זיך ווייטער בויען. אַ געפּענ־טעטער פערד האָט זיך דאָרטן אויפן באַרג לעבן דער אַלט־פאַרלאָזטער ווינטמיל אויפן פאַררויטלטן גראָז געפּאַשעט, און אַ שייגעצל אין ווייסע לייוונטענע פּלודערלאַך איז דאָרטן אין עק געשטאַנען און אויף דער שטאָט אַראָפּגע־קוקט. פּלוצים האָט נתן דערפילט, אַז ער ווערט אויפגע־רעגטער פון רגע צו רגע, און אַז ער הייבט אָן צו ריידן, נאָך איידער דער מוח ווייסט, וואָספאַר אַ ווערטער ס׳וועלן ביי אים פון מויל אַרויסגיין:

»ער ווייס... איין זאַך ווייס ער. ער וויל, אייגנטליך, ביי איר פרעגן...«

מירל האָט אים ערשטוינט אָנגעקוקט און נישט געוואוסט, וואָס ער וויל.

ער האָט נאָך אַלץ דעם פאָדים פון זיינע געדאַנקען אָנ־כאַפּן נישט געקענט. ס׳האָט זיך אים געדוכט, אַז מירל קוקט אויף אים, ווי אויף אַן אידיאָט, וואָס פּלאַפּלט. איז ער נאָכמער אויפגערעגט געוואָרן, און פאַרדראָסן האָט אים אויף איר אַזוי שטאַרק — דער פאַרדראָס האָט אים געהאָלפן, ער זאָל מיטאַמאָל ביי זיך שטאַרק ווערן און

זאָל מיטאַמאָל, אומגעריכט פאַר זיך אַליין, אַרויסזאָגן דאָס, וואָס ער וויל.

»אָטוואָס ער וויל וויסן: מירל האָט אים ליב? זי קען דאָך דאָס נישט אָפּלייקענען. פרעגט ער ביי איר איין זאַך: פאַרוואָס וויל זי זיך נישט גטן מיט איר מאַן און חתונה האָבן מיט אים, העלערן?«

מירל האָט אים אויסגעהערט, אַ קנייטש געטאָן מיט די אַקסלען און געגומען אַראָפּקוקן צו די פאַסקעלאַך, וואָס זי האָט מיטן שירמשטעקל אויף דער ערד אויסגעדרייט:

»נו, און נאָכדעם, נאָך דער חתונה?...«

»נאָכדעם?«

נתן העלער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס זי מיינט מיט דעם:

»נאָכדעם... נאָכדעם וועלן זיי אַוועקפאָרן קיין אויס־לאַנד... בכלל נאָכדעם...«

מירל האָט ווידער מיט די אַקסלען אַ קנייטש געטאָן און זיך פון בענקל אויפגעהויבן.

העלער האָט עפּעס געוואָלט אויפווייזן, נאָר זי האָט עס געוואוסט אַפריהער. ס׳איז איר געווען נמאס צו הערן, האָט זי אים קאַלטבלוטיג אָפּגעשטעלט:

»זי האָט פיינט אַסך צו ריידן.«

נאָר העלער איז שוין געווען אויסער זיך:

»נו, ווי זשע לעבט זי, למשל, שוין פיר חדשים צייט מיט איר נאַרעשן מאַן? אין שטאָט לאַכט מען פון אים... אים אין די אויגן לאַכט מען פון אים...«

ער איז אַנטשוויגן געוואָרן נאָר דערפאַר, וואָס מירל האָט צו אים איר פנים אויסגעדרייט. ער האָט געזעהן: נאָך מער פאַרפרעמדט, ווי פריהער, איז אָטדער פנים געווען; ער האָט אויף אים אומעטיג געקוקט, און ווי אַ ציטער איז, דאַכט זיך, איבער אים דורכגעגאַנגען.

זי האָט געזאָגט:

»עטליכע מאָל האָט זי אים געבעטן, ער זאָל נישט רייר־
דן וועגן איר מאַן און זאָל אים צורוה לאָזן ··· דער מאַן
אירער איז אַ גוטער ··· ער טוט, על כּל פּנים, קיינעם קיין
שלעכטס נישט.«

ס׳האָט זי פאַרדראָסן אויף זיך; ס׳האָט זיך געדוכט, אַן
פּיל, פּיל ווייבלאַך האָבן שוין דיזעלבע ווערטער וועגן
זייערע נאַרעשע מאַנען געזאָגט צו יענע יונגעלייט, מיט
וועמען זיי דרייען זיך אַרום אויף די שטילע גאַסן.

»יעדנפאַלס איז ער, העלער, נישט ווערט, מ׳זאָל איבער
אים די מיינונג וועגן איר מאַן בייטן.«

זי האָט נישט געוואָלט טראַכטן וועגן אָטדי לעצטע ווער־
טער, וואָס זי האָט צו אים מיט כּעס פאַרן אַוועקגיין
געזאָגט. זי האָט זיך מער צו אים נישט אומגעקוקט און
זיך געפלייסט אָן אים פאַרגעסן. גייענדיג מיט רעגלמעסיגע
גיכע טריט, האָט זי געהאַט אַ געוואוינליך אומעטיגן פּנים,
געוואָלט פאַרטרייבן פון זיך די אויפרעגונג און שטאַרקן אין
זיך די געדאַנקען:

»האָט זי שוין, הייסט עס, מיט אים, מיט העלערן, פאַר־
ענדיגט. און איצט ··· וואַרט··· עפּעס מיט נאָך עמיצן האָט
זי, דוכט זיך, באַדאַרפט פאַרענדיגן ··· יאָ. מיט זיי, מיט
די זיידענאָווסקיס, מוז זי שוין אינגיכן אַן עק מאַכן.«

זי באַדאַרף איצט אַהיים קומען און זיך באַלד פאַר
אָטדער אַרבעט נעמען.

III.

ס'איז געווען שפּעט אינאָוונט, ווען זי האָט זיך נאָך עט־ליכע שעה אַרומדרייען צוריק אַהיים אומגעקערט און איז אין עקפּאָרשטאָט צו איר שטיבל צוגעקומען. פון די אויסגעלאָשענע פענסטער האָט אויף איר מיטאַמאָל פּוסטקייט אַ בלאָז געטאָן, און קיין חשק איז שוין נישט געבליבן דער שלאָפנדיגער דינסטמיידל אָנצוקלינגען און אין די פינסטערע חדרים אַריינצוקומען. פון קעגנאיבער דעם פינסטערן סאָד האָבן אַרויסגעקוקט די שבתצונאַכ־טיג באַלויכטענע פענסטער פון שווערס גרויסער שטוב. מ'האָט באַדאַרפט אַהין אַריינגיין; מ'האָט דאָרטן באַדאַרפט נאָכאַמאָל עפּעס זעהן, כדי צו איבערצייגן זיך נאָכאַמאָל דערין, וואָס זי טראַכט:

»ס'איז פאַר איר קיין געשעפט נישט, אָטדאָס, וואָס זי איז נאָך ביז היינט נישט אַוועק פון זיידענאָווסקיס שטוב.«

און זי איז אַהין סוף־כל־סוף אַריינגעגאַנגען, געזעסן דאָרטן לאַנג אין עסצימער און זיך גענודעט, ניט אויסטוענדיג פון זיך דעם גאַסקאַפּטל און ניט אויסריידנדיג צו קיינעם אַ וואָרט.

ווי אַלעמאָל, האָבן זיך אַהין אויף דעם שבתצונאַכטס כמעט די גאַנצע משפחה קרובים צוזאַמענגעקליבן. זיי זיינען געזעסן אויף די אַלטע און נייע בענקלאַך, וואָס אַרום דעם לאַנגן פאַרשפּרייטן טיש און לעבן גרויסן „בופעט“; געשטאַנען בינטלאַכווייז לעבן גלעזערנעם הויך אַוועקגעשטעלטן ירושהשאַפקעלע, אָדער זיך געוואַלגערט אויף דער גרויסער און ברייטער קאַנאַפּע, וואָס איבער איר איז נידעריג געהאַנגען דער איינציגער אויסגענייהטער בילד.

פון קליין ביז גרויס האָבן אָטדי קרובים שמואליקן ליב געהאַט, אים געהאַלטן פאַר אַן אומגעוואוינטליך גוטן און ווייכהאַרציגן, זיך געשפּילט מיט אים, ווי מיט אַ קליין געראָטן קינד. אַלע האָבן זיי געוואוסט, אַז מירל איז אַ שיינע, אַ פיינע, נאָר אַלע זיינען זיי פון איר נישט איינגאַנצן צופרידן געווען, און זיך געהאַלטן פון איר עטוואָס ווייט, תּמיד גערעדט צווישן זיך, אַז מירל איז נישט די, וואָס אויף איר האָבן זיי מיט שמואליקן די לעצטע עטליכע יאָר געוואַרט, און נישט געקאָנט פאַרגעסן אָן אַן אָרטיגער שטאַרק רייכער מיידל — איטע מוריינים, וואָס פגרט נאָך עד היום נאָך שמואליקן אַוועק.

»אַ משל, אַז דער אַלטער מוריינים אַליין האָט אָקאָרשט אָטדאָ אַנומלטן געזאָגט: שמואליקן האָט ער בדעה געהאַט אויסצוצויילן צוואַנציג טויזנט רובל.«

געווען איז איצט אויך צווישן די קרובים די עטוואָס פאַר־פרעמדטע געוועזענע קורסיסטין, מרים, אַ וואוקסיגע, אַ שיינע און גרויסגופיגע, מיט אַן עבר פון אַ געזעצט קלוגער רעוואָלוציאָנערין; אָקאָרשט צוריק מיט אָנדערהאַלבן יאָר האָט זי חתונה געהאַט פאַרן פאַרטייחבר, אינזשענער ליובאַשיץ, געהאַט מיט אים אַ קינד, אָנגעהייבן באַלד נאָך דעם ערשטן קימפּעט פעט ווערן, צופיל שמייכלען און נאָכאַמאָל גיין צום פעטער יעקב יוסלען אין שטוב. זי האָט אויך, ווי אַלע קרובים, געזאָגט, אַז זי איז צו שמואליקן פון תּמיד אָן נישט גלייכגילטיג, צופיל האַרציג צו אים געשמייכלט און געהאַלטן אין איין דערציילן וועגן איינעם פון זיינע גוטהאַרציגע קוריאָזן:

»טרעפט זי זיך מיט שמואליקן פאַר אַ וואָכן דריי אויפן גרויסן וואָקזאַל און באַקאָנט אים דאָרט מיט זייער קרוב נאַאום קלוגער. נאַאום איז געפאָרן פון כאַרקאָוו, וואו

ער האָט אָקאָרשט היינטיגס יאָר אויף דאָקטאָר גע־
ענדיגט . . .«

דער קוריאָז איז באַשטאַנען דערין, וואָס שמואליק איז
נאַאיוו, ווי אַ קינד, און האָט אַ גוט האַרץ. דאָס ערשטע
מאָל האָט מען אים באַקאָנט מיט אָטדעם יונגן דאָקטער
דעם קרובֿ, ווען ער האָט, זינט ער לעבט, אפילו איין
מאָל ניט געזעהן, און ער איז מיטאַמאָל געוואָרן צו אים
היימיש און איז צו אים נישט אויף קאַטאָוועס צוגעשטאַנען:

»נאַאום, קומט אַראָפּ צו מיר אויף שבת, נו, נאַאום!
שטעמפּלט אָפּ דעם בילעט, נאַאום.«

פונם בעל־הבית קאַבינעט, מיטן בעל־הביתס אַ פּאַפּיראָס
אין מויל, איז אַרויסגעגאַנגען אַ מיטליאָריגער ייד, אַ
שדכן, אַ הויכער, אַ האַלבּ פרומער, אין אַ צו ברייטן
סורדעט, מיט אַ שמאָל לענגליכער בערדל און שבתדיג
צופרידענעם פנים, און מיט אַ טבע פאָרצושטעלן זיך מער
אידיאָטיש, ווי ער איז אינאמתן. ער האָט ביים גרויסן
טיש געכאַפּט אַ פּאָר ווערטער פונם שמועס, וואָס מ׳האָט
דאָרטן געפירט, און זיך באַלד גענומען שווערן אויפן קול:

»וואָס? קורסיסטקעס? זאָל ער אַזוי אַ גוט יאָר האָבן
אויסגעבעטן, ווי זיי פגרן שיר נישט כלות צו ווערן. צום־
אָנהייב מאַכן זיי דערפון כלומרשט אַן אָנשטעל און מאַכן
חוזק, נאָר אַז זיי זעהען עפּעס אויף דער אמת, באַקומען
זיי חשק און הערן אויף צו לאַכן... ווי ער איז אַ ייד.«

אַקעגן שמואליקס שוועסטער, ריקלען, זיינען אָטדי
שמועסן געגאַנגען. דאָרטן אויבנאָן ביים טיש, איז די
שוויגער מיטן שאַל אויף די אַקסלען געזעסן און האָט
נאַריש געפינקלט מיט די אויגן. פריהער אַביסל, פאַר
מירלס אָנקומען, האָט זי זיך געקלאָגט פאַר דער געוועזענער
קורסיסטין מרימען אויפן אויער:

»אָבער די זאַך אַליין איז דאָך אַ חידוש··· זי גייט אַלע טאָג אין שטאָט אַריין, מירל, פאַרוואָס זאָל זי אַמאָל נישט רופן מיט זיך שמואליקן?«

איצט האָט זי שוין דערציילט אַ באַיאָרטער יידענע וועגן די צוויי קורסיסטינס, וואָס האָבן זיך אין שטאָט ביים פעטער עזריאל מאירס טאָכטער אַ חדר אָפּגעדונגען:

»דערציילט זי, דעם פעטער עזריאל מאירס טאָכטער, אַז אָפּט קומט צו אָטדי קורסיסטקעס שפּעט אינאָוונט אַ סטודענט און בלייבט ביי זיי נעכטיגן.«

און אַביסל ווייטער, אינדערמיט פון גרויסן חדר, איז געשטאַנען דעם בעל־הביתס יינגסטער ברודער, שלום זיידענאָווסקי, אַ תּמיד אומצופרידענער, מאַטטונקעלער יונגערמאַן, מיט אַן אויסזעהן פון א באַיאָרטן ישיבה־בחור, וואָס האָט זיך נאָרוואָס די פּאות מיטן סורדעט אונטערגעקירצט. ער איז דאָרטן געשטאַנען איינעראַליין, געקוקט אויפן גאַנצן עולם פאַרזיכטיג און געדולדיג, ווי פונאַזייט, און האָט דערביי גאַווהדיג געשוויגן. אַליין איז ער נישט לאַנג, נאָכן טויט פון זיינע פאַנאַטישע עלטערן, געבליבן ניט מער, ווי אַ האַלבאַפּיקורסישער פאַרגיפטיגטער משכּיל, חתונה געהאַט צוליב נדן מיט אַן איבערגעוואַקסענער דאַרגופיגער מיידל, וואָס ער האָט זי דריי יאָר צייט נישט געוואָלט, זיך באַזעצט מיט איר אינם נאָהענטן שטעטל, וואו ס'וואוינט א גוטער ייד, און האָט דאָרטן געמוזט אַ סקלאַד פון ברעטער עפענען. פילט ער איצט צו געלט אַ טיפע שנאה מיט אַ געצַירשעטער קרעמעריש קרענקליכער ליבע, גלויבט נישט, אַז עמיצער איז אין דעם פאַך בעסער פון אים, און טראָגט דערפאַר אַרום אין זיך אַן אומגעוואוינליך שלעכטע מיינונג וועגן דער גאַנצער יידישער יוגנט:

»אַז בײַ אונז קאָנען ניט זײַן קײן געזונטע טיפן...«

צו מירלען האָט ער זיך פונאָנהײבאָן באַצויגן שלעכט און פײַנטליך, גלײַך ער װאָלט איר בשום אופן נישט קאָנען מוחל זײַן, װאָס זי האָט חתונה געהאַט מיט זײַן ברודערס נאַרעשן שמואליקן. ער האָט דעם גאַנצן אָװנט צו איר נישט געקוקט, געפילט, װי ס׳רעגט אים דאָך אויף איר שײנער אומעטיגער פּנים מיט די פאַרזאָרגטע בלויע אויגן, צוגעגאַנגען צולעצט צום יונגן ליובאַשיץ דעם סטודענט, װאָס איז נישט װײַט פון מירלען געזעסן, און אים דער־צײלט מיט אַזאַ טאָן, גלײַך ס׳װאָלט זיך האַנדלען װעגן אַ צופאַל, װעלכער איז נאָרװאָס פאַר זײַנע אויגן אויף אײנער פון די רױשיגע שטאָטגאַסן געשעהן:

»יאָ... גײען זײ בײַ אונז קלײנערהײט אַרום, אָטדי יונגעלײט, און טראַכטן: איך װעל זײַן אַ בן־מלך... ס׳װאַרט ערגעץ אויף מיר אַ בת־מלכּה...«

ס׳איז אָנגעקומען פון שטאָט מאָנטשיק, אָנגעקומען אַ פאַר־שפּעטיגטער, אַ צעטראָגענער מיט אַן אויסזעהן פון אַ מענ־שן, װאָס איז אַהער אַראָפּגעפאַלן פון יענער װעלט. נאָר־װאָס האָט זיך בײַ אים עפּעס גאָר אַ לױנענדיג געשעפטל פון אונטער די הענט אַרויסגעגליטשט, איז בײַ אים דער קאָפּ נאָך אין שטאָט געװען און האָט געזוכט עצות, װי־אַזוי אָטדעם געשעפטל מציל צו זײַן, און די אויגן האָבן אויסגעגלאָטשטערהײט אין לאָמפּ אַרײַנגעקוקט. ער האָט טאַקע צומאָנהײב נישט באַמערקט, װי הינטער זײַנע פּלײצעס שטיקן זיך און שטופּן זיך אײנע צו דער צװײטער די יונגע קרובֿות, װי ס׳טוט אים פונדאָרטן אַלעמאָל אַן אַנדערע אַ שטילן שלעפּ פאַ־ן רעקל, און װי עמיצער רוקט אים מאַראַנצנשאָלעכץ הינטערן קאָלנער. װען ער האָט זיך סוף־כּל־סוף אומגעקוקט, האָבן זײ שוין אַלע אויפן קול פון אים געלאַכט, און נאָר די געװעזענע קורסיסטין מרים ליו־

באַשיץ האָט זיך געפלייסט האָבן אַן ערנסטן פּנים און האָט געטריבן קאַטאָוועס:

»פּע, מאָנטשיק!... שוין אפשר אַ האַלבע שעה, זינט איך פרעג ביי דיר עפּעס... וואָס הייסט, דו ענטפערסט נישט?«

דענסטמאָל האָט זיך מאָנטשיק אָקאָרשט דערמאָנט, אַז ער איז הונגעריג, און זיך אָנגעהייבן וואונדערן:

»וואַרט, קיין טיי האָט ער פאַרנאַכט געוויס נישט גע־טרונקען, אָבער מיטאָג?... וואָס איז דאָס פאַר אַ מעשה? ער קאָן זיך בשום אופן נישט דערמאָנען, צי ער האָט היינט געגעסן מיטאָג, צי ניין.«

מ'האָט פון אים ווידער געלאַכט און אים עסן געגעבן. האָט ער געכאַפּט אַ פּאָר ביס שטייענדיג, זיך ווידעראַמאָל פאַרטראַכט, גענומען פון שאָל אין דער האַנט די גלאָז טיי און איז מיט איר אַוועק שפּאַצירן איבערן חדר.

אויבנאָן ביים טיש האָט מען נאָך אַלץ גערעדט וועגן »קורסיסטקעס«. עמיצער האָט אונטערגעהערט, ווי ציניש די צוויי קורסיסטינס, וואָס קוואַרטירן ביים פעטער עזריאל מאירס טאָכטער, האָבן צווישן זיך גערעדט, נאָכדעם ווי דער סטודענט, וואָס נעכטיגט ביי זיי, איז איינמאָל גאַנץ פריה פון זיי אַוועקגעגאַנגען. די שוויגער האָט זיך פאַר־קרימט און הילכיג אויסגעשפּיגן, און ביי די מאַנסבילן האָבן זיך דערפון די תאווהדיגע געפילן צעפלאַקערט, און נישט קיין שיינע מעשיות האָט מען איינער דעם צווייטן אָנגע־הייבן דערציילן. עמיצער האָט אָפּגערופן שמואליקן אָנ־אַזייט און זיך גענומען מיט אים סודען וועגן אַ קליינ־וואוקסיגער, שטאַרקלײדנשאַפטליכער ווייבעלע, אַ קורסיס־טין, וואָס האָט אין קורסק אַ מאַן אַ וואָיאַזשאָר געלאָזט און איז שוין דאָ אין שטאָט פון עמיצן טראָגעדיג געוואָרן. ביי שמואליקן האָט זיך פון אָטדעם סוד דער פּנים צעברענט,

און פאַרגעסען האָט ער אָן די מענשן, וואָס פּילן אָן דעם גרויסן עסצימער; ס׳האָט זיך געהערט, ווי ער פרעגט דאָרטן אויפן קול:

»טאַקע דאָ? אין שטאָט?«

נאָר אין פינסטערן קאָרידאָר, וואָס צווישן קאַבינעט און עסצימער, האָט זיך שוין דערווייל געלאָזט הערן די קליינ־געענדיגע ברוסטשטים פונם מיטליאָריגן און קרעפטיגן בעל־הבית, דעם ברונעט:

»הייס באַלד שפּאַנען די פור, ברוך! דו האָסט נאָך צום צוג אַ שעה מיט אַ פערטל.«

אין חדר איז מיטאַמאָל געוואָרן שטיל. ווען אויף דער שוועל האָט זיך באַוויזן זיין לעבעדיגע פיגור, האָבן שוין אַלע צו אים מיט דרך־ארץ געקוקט, געזעהן, ווי ער לייגט דאָרטן מאָנטשיקן זיין האַנט אויפן אַקסל אַרויף און טוט צו אים שמייכלדיג אַ וואונק:

»טראַסקעסט, אַ?«

קיינער האָט נישט געוואוסט, צי אָטדאָס וואָרט »טראַסקעסט« איז געזאָגט געוואָרן אויף דער אמת, צי אויף לצנות. די אויגן האָבן ביי אים ווי שטענדיג געגלאַנצט, גלייך ער האָט זיי נאָרוואָס מיט לאַק אָפּגעשמירט, און זיין גאַנצע פיגור האָט ווי איבערגעחזרט אָהן לשון דאָס, וואָס אַלע האָבן שוין לאַנג וועגן אים געוואוסט, און וואָס ער אַליין האָט וועגן זיך קיינמאָל נישט געזאָגט:

»ביי אַ האַלבן מיליאָן געלט... אַ? אַ נאָמען אויף דער גאַנצער סביבה... און אַליין עפּעס אויך נישט אַבי ווער... עפּעס פון די זיידענאָוסקיס!«

מירל האָט אויף אים געקוקט פון קעגנאיבער דעם טיש, וואו זי איז נאָך אַלץ אָנגעטאָנערהייט געזעסן. אָטדער ייד, וואָס האָט זיך ווערטלען ליב געהאַט, געפּאָרן עד היום אויף יום־כּפּור קיין סאַדיגערע און צו יעדן לאַנגן שלש סעודות

ניט אַנדערש, ווי אַ גאַנצן מנין באַדאַרפט. האָט אין אירע אויגן צייטנווייז אויסגעזעהן ווי אַ פשוטער איבערגעטאָנער זשוליק. ס׳איז רעכט געווען צו גלויבן, אַז, ניט קוקנדיג אויף זיין יידישער פירעכץ, בלייבט ער אָפט אונטער־וועגנס אומגעטריי זיין אייגענער ווייב און טוט אָפּ גאָר מיאוסע מעשים; אַנדערש האָט מען ניט געקאָנט פאַר־שטיין, פאַרוואָס ער ברעכט צייטנווייז אַזוי פלוצים זיין שטאָלצע, עקשנותדיגע נאַטור און ווערט אָפט פחדנותדיג ווייך אַפילו צו זיינע אייגענע קליינע קינדער.

אָט האָט ער צולעצט זי, די ערשטע שנור זיינע, דער־זעהן, צוגעגאַנגען מיט אַ שמייכל און מיט האַוואיעס און זיך גענומען ווערטלען מיט אַזאַ טאָן, גלייך נאָר ער אַליין ווייס בסודי־סודות, אַז זי איז פאַר זיין זון לחלוטין קיין ווייב נישט:

»אַ . . . מירעלע . . . ווי גייט עס עפּעס אין בעל־הבתישקייט?«

אַלע האָבן אַהער געקוקט, געשוויגן און געשמייכלט, און נאָר די געוועזענע קורסיסטין — מרים ליובאַשיץ, וואָס האָט זיך בכיוון הינטער עמיצנס פלייצעס באַהאַלטן, האָט פונדאָרטן שטיל געענטפערט פאַר מירלען מיט אַ ווערטל, וואָס קיינער האָט נישט איינגעהערט, און האָט געוואָלט דערמיט דעם פעטער יעקב־יוסלס אויפמערקזאַמקייט צו זיך צוציהען.

מ׳האָט געלאַכט פונם שווערס לצנותדיג קלוגע איינפאַלן:

»זאָל זיך מירל אויסמאָלן: די קעכן האָט זי פלוצים אַוועקגעוואָרפן, און קיין אַנדערע קאָן זי נישט קריגן.«

»ס׳קאָן דאָך אַמאָל געמאָלט זיין אַ „זאַבאַסטאָווקע“ פון קעכנס, למשל.«

ס׳האָט ניט געלאַכט נאָר דעם שווערס גאַווהדיגער און שטאַרק שלעכטער ברודער—שלום ויידענאָווסקי. אַ שטרענג

אָנגעבלאָזענער, מיט אַ שלעכטער מיינונג ביי זיך אין קאָפּ וועגן דעם, וואָס אָטדער גאַנצער עולם איז אייגנטליך ניט אימשטאַנד צו פאַרשטיין ניט אים, דעם בויערדיגן קאָפּ, ניט די סיבה פון זיין שׂנאה צו מענשן, איז ער ביידערזייט אָפּגעזונדערט פון אַלע געשטאַנען און האָט געשוויגן. דער קאָפּ איז ביי אים געשטאַנען אַביסל אָנאַזייט, די רעכטע האַנט איז געווען פאַררוקט צווישען די קנעפּלאַך פון זיין פאַרשפּילעטן סורדעט, און די דורכדרינגענדיגע אויגן האָבן די גאַנצע צייט געקוקט אויף מירלען שלעכט און ווי פונ־אויבן אַראָפּ. צווישן דעם גאַנצן אַרומיגן עולם האָט דאָך נאָר ער אַליין גערעכנט זיין עלטערן ברודער פאַר אַ פּשוטן האָנאָרניק און נאַרעשן כּבודזוכער, נאָר געוואוסט, אַז קיינער חוץ אים ווער עס דאָ נישט פאַרשטיין, און דערפאַר נישט געוואָלט וועגן דעם ריידן. ער האָט נאָך נידעריגער אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ, אונטערגעהויבן די ברייטע גלאַנ־צנדיגע געמבּע, וואָס אויף איר איז זעלטן־זעלטן אַ האָר געוואַקסן, זיך גאַווהדיג געלאָזט שפּאַנען איבערן חדר און שוין קיין וואָרט נישט געענטפערט אפילו דער געוועזענער קורסיסטין מרימען, וואָס האָט אים געהאַלטן פאַר אַ קמצן און איז שוין צו אים זינט עטליכע מינוט צייט מיט איר נודנער שאלה צוגעשטאַנען:

»שלום, אויף ווען בעטסטו, זאָל מען פאָרן צו דיר צו־גאַסט?«

דער שוואָער איז שוין דאָ אין חדר נישט געווען. דער עולם האָט זיך שוין צוריק געפּירט צופּיל פרייליך און פריי, און מירל איז נאָך אַלץ אָנגעטאָנערהייט ביים טיש געזעסן. פּלוצים האָט זי אויף זיך ווידעראַמאָל באַמערקט שלום זיידענאווסקיס בליק און איז אומגעריכט פאַר זיך אַליין פון אָרט אויפגעשפּרונגען.

זי האָט זיך דאָ אין שטוב מיט קיינעם נישט געזעגנט,

זיך איינעאַליין געלאָזט אַהיים גיין, און זיך נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרוהיגן:

»ניין, אָטדעם ישיבה־בחור וועט זי סוף־כּל־סוף אַמאָל מוזן זאָגן, אַז ער איז אַ גרויסער טיפּש, אָדער עפּעס אַנדערש אין דעמזעלבן זין.«

און די האַרץ האָט גענאָגט די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט זיך נאָכדעם ביי זיך אין צימער אויסגעטאָן און אין בעט זיך געלייגט:

»אָט רירן זי שוין אָן שלום זיידענאָווסקיס בליקן... און דער עיקר....«

דער עיקר איז, וואָס זי אַליין פילט אַלעטאָג, אַז מען באַדאַרף עפּעס צו טאָן, און ווייס נישט, וואָס און וויאַזוי צו טאָן. אַלעטאָג טראַכט זי, אַז זי וועט עס וויסן מאָרגן, נאָר מאָרגן פאַלט זי ווידער, דערפאַר וואָס זי געפינט זיך אונטער איין דאַך מיט שמואליקן און איז זיין ווייב. סוף־כּל־סוף מוז זי דאָך פון אָטדעם גאַנצן לעבן עפּעס אַן אויס־גאַנג געפינען.

ס'איז מערנישט —

»פאַרהאַן אַנדערע מענשן, וואָס זוכן אויך יאָרנלאַנג אָט־דעמזעלבן אויסגאַנג, און אַז זיי געפינען אים נישט, נעמען זיי זיך סוף־כּל־סוף דאָס לעבן און לאָזן איבער האַלב־נאַרעשע, האַלבקלוגע בריוולאַך.«

ס'איז שוין געווען שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, ווען זי האָט שוואַך איינצושלאָפן אָנגעהייבן. אין שטוב איז געווען שטאַרק פינסטער און שטיל. ערגעץ אין קיך, וואָס איבערן קאָרידאָר, האָט פון געשמאַקן שלאָף הילכיג געשנאָרכט די ניטאויסגעטאָנע דינסטמיידל, און די קאַץ האָט דאָרטן איבער דער פאָדלאָגע מיט אַ שטיקל צוקער געקלאַפּט און דערמיט געווירקט, אַז זי, מירל, זאָל זיך אין שלאָף פאַרגעסן נישט

קאָנען, און אַז אין איר דרימלענדינן מוח זאָל זיך נאָך אַלץ איבערחזרן דער סוף פונם לעצטן געדאַנק:

»און אַז זיי געפינען אים נישט, נעמען זיי זיך סוף־כל־סוף דאָס לעבן און לאָזן איבער האַלבנאַרעשע, האַלב־קלוגע בריוולאַך.«

זי האָט נישט געדענקט, וויפיל צייט האָט זיך אָטדער פאַרוואַגלטער דרימל געצויגן.

פלוצים האָט זי פון שלאָף דערפילט, ווי צו אירע נאַקעטע פלייצעס רירט מען זיך צו מיט אַ קאַלטער האַנט. זי האָט געגעבן אַ ציטער מיטן גאַנצן גוף און געעפנט די אויגן.

אין חדר איז געווען צופיל ליכטיק פונם אַריינגעטראָגע־נעם קאַבינעטלאָמפּ, און לעבן בעט איז אין אונטערשטע וועש געשטאַנען שמואליק, געשטאַנען איינגעבויגן, גע־ציטערט און געשמייכלט — ער איז געווען אויפגערעגט פון די מעשהלאַך, וואָס ער האָט זיך אַ גאַנצן אָוונט וועגן דעם קורסקער טראָגעדיגן ווייבעלע אָנגעהערט.

אַ ווײַלע האָט מירל אויף אים געקוקט מיט שרעק:

»וואָס באַדאַרפסטו דאָ, שמואליק?«

און באַלד איז פאַר איר קלאָר געוואָרן, צוליב וואָס ער שטייט דאָ לעבן איר בעט, און אין די אויגן אירע האָט זיך מיטאַמאָל אָנגעצונדן אַ פייער פון עקשנות און פאַרדראָס:

»שמואליק, נעם באַלד אַ קישן און גיי לייג זיך אין קאַבינעט.«

אַ פויזע.

»דו הערסט, וואָס מ׳זאָגט דיר, שמואליק?«

שמואליק שטייט נאָך אַלץ אַ האַלבנאַקעטער און איינגע־בויגענער, ציטערט, שמייכלט נאַריש און רירט זיך נישט פון אָרט. נאָר מירלס האַנט האַלט שוין פאַר דער גאַלקע מיטן עלעקטרישן קנעפּל און קלינגט אָהנאַנאויפהער צו דער שנאָרכנדיגער דינסטמיידל, וואָס אין קיך. ס׳דוכט

זיך׳ אַז דער קלינגענדיגער גלעקל וועט באַלד די שטוב צעטראָגן׳ און ס׳הערט זיך שוין׳ ווי די דינסטמיידל שלעפּט אַהער אירע באָרוועסע פיס איבער דער פּאָדלאָגע. דעמאָלט נעמט שמואליקל נאַריש שעמעוודיג אַ קישן אין די הענט און גייט אַוועק צו זיך אין קאַבינעט. די דינסטמיידל טראָגט פונדאַנען אַרויס דעם לאָמפּ און לעשט אים אויס׳ און אין שטוב ווערט ווידער פינסטער און פוסט. ס׳דוכט זיך׳ עמיצער וויינט איינגעהאַלטן שטיל און פון טיפן׳ טיפן האַרצן. נאָר ווען מ׳זעצט זיך אויפן געלעגער און מ׳שטרענגט אָן די אויערן׳ הערט מען נאר׳ ווי די קאַץ קוליעט די שטיקל צוקער איבער דער פּאָדלאָגע און ווי די דינסטמיידל אָטעמט און שנאָרכעט.

IV.

אויפמאָרגן איז מירל אויפגעשטאַנען שפּעט׳ אַרום עלף אַזייגער אינדערפריה.

אין קיך האָט שוין געשווינט דער האַקמעסער געקלאַפּט׳ און אין הויף האָט מען שוין אויסגעשפּאַנט די צוריגעקומענע פור׳ וואָס האָט שמואליקן נאָך מיטן טאָגליכט אין גוראַלניע אריין אָפּגעפירט. דעם שווערס מיוחס — דער פורמאַן׳ האָט דאָרטן לאַנג לעבן דער צוריקגעקומענער ברישטקע געגוואַלדעוועט׳ געשריען אויף שמואליקס קליינעם ברודערל׳ וואָס פלאָנטערט זיך צווישן די פערדס פיס׳ און אויף דער שוויגערס שיקסע׳ וואָס גיסט די קיכוואַסער אינמיטן צוגערוימטן הויף. די שוויגער אַליין איז דאָרט אויך גע־שטאַנען׳ זיך געוואונדערט׳ וואָס שמואליק איז דאָסמאָל אַזוי פריה אין גוראַלניע אַוועקגעפאָרן׳ און האָט ביים שרייענדיגן פורמאַן אויף אַ בריוו נאָכגעפרעגט. אין אַ

ווײַלע אַרום· ווען מירל איז דעם הויף אַדורכגעגאַנגען· איז שוין דאָרטן קיינער נישט געווען· אַ שטילקייט פון וואָך האָט גערוהט דורכויס אַרום די געשלאָסענע שטאַלן· און דער פורמאַן איז שוין אויך ערגעץ אין קיך געזעסן· און נאָר אינמיטן צוגערוימטן הויף איז נאָך צוליב עפּעס די אויסגעשפּאַנטע רעסאָרנבריטשקע מיט איר אַריינ־געשטעלטן דישל געשטאַנען און אָהן לשון דערמאָנט אָן אים· דעם אַוועקגעפאָרענעם שמואליקן:

»האָט ער נעכטן ביינאַכט אין די אונטערשטע וועש לאַנג פון איר בעט ניט געוואָלט אָפּטרעטן··· שעמט ער זיך איצט איר אין די אויגן צו קוקן· און וועט זיך דעריבער אַזוי גיך פון גוראַלניע ניט אומקערן·«

זי איז באַלד אַוועקגעגאַנגען צוריק אין עסצימער· זיך איינגעהילט אין שאַל און זיך אויף דער קאַנאַפּע אַוועק־געלייגט· ס׳איז געווען אַזוי שווער און עקלדיג אויף דער נשמה· גלייך מ׳וואָלט נעמען די האַרץ און עס אינגאַנצן אין עפּעס ברודיגעס איינטונקען· און פון אונטער די דרויסנדיגע פאַרוואָלקנטע הימלען האָט אַריינגעקוקט דער נייער וויסטער זונטאָג און האָט דאָ דורכויס זיין איינ־ציגע לאַנגווייליגע מחשבה געשפּרייט:

»אַ נייע וואָך··· אַ וויסטע וואָך· אַ פּוסטע וואָך·«

פון שלעכט אָפּגעשלאָפענער· אויפגערעגטער נאַכט האָט מיט שווערקייט געבראָכן דער הינטערשטער האַלבער קאָפּ· וואָס צום האַלז און נאַקן· די געפילן זיינען געווען מטושטשדיג און שוואַך· ווי אין אָנהייב פון אַ טיפוסקרענק· די אויגן האָבן זיך פון זיך אַליין געקלעפּט· און אין איינדרימלענדיג פאַרנעפּלטן געוויסן האָבן זיך געפּלאָנטערט געדאַנקען וועגן די קלעפּ פון האַקמעסער· וואָס הערן זיך פון קיך· וועגן דעם אייגענעם פאַרלוירענעם לעבן· וועגן דעם טעמפּן ווייטאָג· וואָס אין הינטערשטן האַלבן קאָפּ·

און וועגן דעם, וואָס דאָ אויף דער קאַנאַפּע וועט זי ליגן לאַנג, לאַנג:

»זי וועט דאָ דרימלען אַ גאַנצן טאָג.«

און זי האָט געדרימלט דאָ, אויף דער קאַנאַפּע ליגנדיג, זיך אויפגעכאַפּט און באַמערקט דעם געגרייטן טיש; געפּרובט צוגיין און עפּעס עסן, נאָר נישט געקאָנט, זיך צוריק געלייגט און ווידער געדרימלט, געעפענט די אויגן אָקאָרשט נאָהענט צו בין־השמשות און האָט דערזעהן:

דער רוח האָט אָנגעטראָגן אַ דורכפאָרנדיגן יונגנמאַן, אַ חזן, אַ הויכן און דאַרן פּאַרשוין אין אַ קורץ אָפּ־געטראָגענעם סורדעטל מיט אַ ברודיגן פּאַפּירענעם קראַגן און מיט אַ קאַמערטאָן אין טאַש, ער רעדט מיט אַ פאָנפענדיגן קול און דערפרעגט זיך אויף שמואליקן, ווי אויף אַ חשובן שול־בעל־הבית:

»הכלל, די מאַדאַם ווייס נישט, ווען דער הער וועלן קומען?«

»פאָנימאַיעטע־לי, הכלל אויף שבת וועלן דער הער אויך נישט קומען?«

זי איז, דוכט זיך, כלל נישט געוועזן מחויב צו נודען זיך לעבן אים, צו פילן, ווי דער ריח, וואָס ער פאַרשפּרייט אַרום זיך, איז ענליך צום ריח פון צעפוילטע געזאַלצענע פיש, און צו ענטפערן אים אַלעמאָל דאָסזעלבע, וואָס זי האָט שוין געענטפערט פריהער:

»כ'ווייס נישט.«

»ניין.«

»כ'ווייס נישט.«

פריהער האָט זי אים אין די אויגן געפּרובט דעם חדר לופטערן און אַלע פענסטער געעפנט, זי האָט געמיינט,

אַז ס׳וועט העלפן· נאָר ער האָט זיך נאָך אַלץ פון אָרט נישט גערירט· האָט זי אים צולעצט איינעמאַליין דאָ אין חדר געלאָזט· אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן און זיך דאָרטן אויף די טרעפּלאַך פון גאַניק אָוועקגעזעצט·

פּאַמעליך· פּאַמעליך האָט זיך אָנגערוקט דער טונקעלער פֿאַרנאַכט און געשפּרייט שטילקייט אַרום די געציילטע הייזער· וואָס אין זאַמדיגן עק פֿאָרשטאָט· ס׳איז שוין קיין מענש נישט אַדורכגעגאַנגען· און די לופט האָט זיך אין ערגעץ קיין ריר נישט געטאָן· ערגעץ ווייט לעבן דער שאָפּע מיט די סטערטעס שטרוי· וואָס קעגנאיבער דעם גרויסן קלויסטערהויף· האָט זיך געדרייט אַ דרעשמאַשין און דערדראָשן צו נאַכטצו דעם גלחס אויסגעטריקנטע תּבֿואות· און לינקס· פון צווישן דעם שווערס בוימער· וואָס פונדאָרטן האָט פריהער אָביסל אַ גאַנצע מחנה קרובים שלום זיידענאָוווסקין אין וועג אַרויסגעבאַגלייט· האָט זיך דערהערט· ווי די שוויגער שמייסט איינעם פון אירע קליינע קינדעראינגלאַך· ווי דאָס קינד רייסט זיך און שרייט· און ווי שמייסנדיג· הערט די שוויגער ניט אויף צו חזרן אויף איר הייזעריגליכן און נאַרעשן קול:

»אויף אַ מאַמען טאָר מען אַזוי ניט זאָגן··· אויף אַ מאַמען טאָר מען אַזוי ניט זאָגן··· אויף אַ מאַמען טאָר מען ניט·«

הערנדיג דעם געשריי פונם וויינענדיגן קינד· האָט זיך געמאָלט· ווי די שוויגער האַלט אים דאָרט אַריבערגעבויגן איבער די קני און בויגט די קורצזיכטיגע אויגן גאָר נאָהענט צום אָרט· וואוהין זי שמייסט· ס׳האָט זיך געטראַכט וועגן דעם· וואָס אָטדי נאַרעשע און לאַנגע יידענע האָט קיין שכל ניט· ווייס נישט· וויאַזוי אַרום קינדער צו גיין·

און מאַכט פון זיי אַ תּל; וועגן דעם, וואָס ערשט צוריק מיט אַ יאָהר פופצן־זעכצן האָט זי, פונקט ווי איצט, געשמיסן שמואליקן, דעם איצטיגן מאַן אירן, און האָט צו אים, פונקט ווי איצט, געשריען:

»אַ מאַמען טאָר מען אַזוי נישט זאָגן ··· אַ מאַמען טאָר מען אַזוי נישט זאָגן···«

און דערפאַר, וואָס ס׳איז איצט שוין קיין ספק נישט, אַז שמואליק וואָלט בעצם באַדאַרפט האָבּן אַ ווייבּ, וואָס זאָל אים זיינע קינדער, פונקט ווי זיין מאַמע, שמייסן, איז פון איר מיטאַמאָל עפּעס אַ שווערע משׂא אַראָפּ, און די גרינגע האַרץ האָט מיטאַמאָל די האַלבפאַרגעסענע האָפענונג דערפילט:

»וואַרט!··· קיין זאַך בינדט זי דאָך נישט צו צו אים, צו שמואליקן, און נישט צו אָטדער שטובּ, און זי, מירל··· זי קאָן דאָך אָטדי שטובּ פאַרלאָזן אין יעדער צייט, וואָס זי וויל.«

סך־הכּל איינעם אַ פּלאַן באַדאַרף זי געפינען.

ס׳האָט זיך געדענקט אַ מעשׂה, וואָס האָט זיך צוריק מיט עטליכע יאָר בּיי זיי אין קרייזשטאָט פאַרלאָפן:

אַ שווייגנדיגע און פאַרעקשנטע ווייבּל, אַ שנור בּיי אַ רייכער פאַמיליע דיזשור, הייבּט זיך אויף אין איינעם אַ פריהמאָרגן פונם איינגעזעסענעם אָרט, זאָגט פאַרן אַוועקגיין קיין וואָרט נישט דעם מאַן און די שווער און שוויגער און קומט מער אַהיים נישט צו גיין.

אין שטאָט ווערט מען וועגן דעם געוואָר, און אין בּעל־הבּתּישע הייזער ווערטלט מען זיך:

»נישקשה, זי וועט זיך אומקערן··· זי וועט, איה״ש, זיין אַ גאַסט אויף שבּת.«

אָבּער די ווייבּל קערט זיך נישט אום, און קיינער ווייס עד היום נישט, וואו איר געבּיין איז אהינגעקומען··· קיינער

ווייס נישט... אָבער איר, מירלען, איר איז דאָס איצט אַזוי נויטיג צו וויסן... אָט וועט זי אויסרעכענען:
„וואוהין האָט, למשל, אָטדי ווייבל געקאָנט אַהינקומען“

שמואליק איז נאָך אַלץ אין גוראַלניע געזעסן און קיין מינדסטע ידיעה פון זיך נישט צוגעשיקט. ער האָט זיך געגרייט גיין פונדאָרטן מיט דער פאַרפּסחדיגער פאַרטיע אָקסן קיין וואַרשע. אין שטאָט אַריין איז צוליב דעם געקומען דער נאָמן פון אָקסנשטאַל, ר' בונעס — אַ קליינוואוקסיגער פאַרשמאָלצעוועטער און געפּאַקטער יידל מיט אַ שטאַרק רויטן האַלז און נאַקן, וואָס האָט אום זומער אַ לאַנגן קאַפּטן געטראָגן און האָט געהאַט אַ טבע נישט צו פאַרגעסן, וואָס דער בעל־הבית זאָגט אָן. ער האָט געבראַכט אַהער צום פאַרריכטן עטליכע אַלטע שטאַל־לאַמטערנעס, געקויפט פיל נייע קורצע שטריק מיט עטליכע פּוד שטיינערנע זאַלץ, כדי די אָקסן זאָלן האָבן אויפן וועג, וואָס צו לעקן. ער איז אויך אַריינגעקומען אַהער אין שטוב, אַריינברענגענדיג מיט זיך דעם ריח פון דער גוראַלניעבראַהע, געטראָפן מירלען איינעאַליין אויף דער קאַנאַפּע ליגן און איר דאָ זיין שליחות איבערגעגעבן:
„דער יונגער בעל־הבית האָבן געזאָגט... מ'זאָל געבן די פאַרפּסחדיגע קאָנטע, האָבן זיי געזאָגט.“
מירל האָט אים אויסגעהערט, זיך אַפילו פון אָרט נישט גערירט און אים אין קיך אַריין אָפּגעשיקט.
די דינסטמיידל האָט, אַפּנים, געמיינט, אַז ס'רעדט זיך וועגן עפּעס אַ פאַרפּסחדיגער כלי, און האָט אויף אים אַ פּאָר גרויסע אויגן אויסגעגלאָצט:
„פונוואַנען זאָל זי וויסן, אַז זי האָט נאָך דאָ פּאַר פסח נישט געדינט?... זאָל ער אַ פרעג געבן אין הויף ביים פורמאַן טעאָדאָרן.“

דער יידל האָט זיך אַזוי לאַנג אין הויף אַרומגעדרייט, ביז מ׳האָט אים פונדאָרטן סוף־כל־סוף צוריק צום אַלטן בעל־הבית אין שטוב אַריינגערופן און זיך ביי אים דערפרעגט:

»וואָס זשע? זי האָט נאָך אַלץ נישט געגעבן די קאָנטע, די יונגע בעל־הביתטע?

די שוויגער אַליין איז אהער סוף־כל־סוף מיטן שאַל אויף די אַקסלען אַריינגעקומען, זיך אין קאַבינעט אויף דער שאַפע אַזוי לאַנג צווישן די ביכער געפּאָרקעט, ביז זי האָט צווישן זיי איינעם אַ בוך געפונען, אַריינגעקוקט אין אים מיט אירע אייגענע קורצזיכטיגע אויגן און איבער־געלייענט די ערשטע שורה מיט אַ קול פון אַ יידענע, וואָס לייענט אין טייטש־חומש:

״קאָנטע משׂורים שֶׁנִקְנוּ חודש שבט, אָדר וניסן״.

»נאַט« האָט זי צום יידן בכיוון אויפן קול געזאָגט, זיך געלאָזט אַוועקגיין און זיך צו מירלען נישט אומגעקערט; זי איז געווען אויסער זיך, אַריינגעקומען צו זיך אַהיים מיט גרויס תּרעומות און גענומען וואַרפן אויפגערעגטע בליקן צו איר מאַן אין קאַבינעט, וואו ער איז מיט געשעפטסמענשן געווען פאַרנומען. זי האָט זיך איינ־געהאַלטן פון צו ריידן אינם מֶשֶך פון גאַנצן מיטאָג, אָפּגעוואַרט, ביז ער, יעקב־יוסל, איז אַוועקגעגאַנגען רוהען אין שלאָפצימער, זיך דאָרטן לעבן אים ביים בעט אַוועק־געזעצט און זיך מיט אים אָנגעהייבן שפּעטשען אַזוי שטיל, גלייך עמיצער וואָלט זי פאַרן האַלז ווערגן:

»פאַרשטייסט? כ׳מיין, וואָס איז זי שמואליקן פאַר אַ ווייב, מ׳שטיינס געזאָגט?«

»יאָ, און אינגאַנצן די פירעכץ אירע... און דער גיין, מ׳שטיינס געזאָגט, צו דער שיינער שוועסטערקינד... און דאָס, וואָס איך באַדארף איר די שטוב פירן און אינזינען

האָבן, אַז מ׳באַדאַרף ביי איר די באַלקנס איבערפאַרבן...
וואָס הייסט? אַפילו די הינער שיק איך איר דאָך שעכטן.»

דער קרעפּטיגער ברונעט, דער בעל־הבית, וואָס האָט גנבישע קלוגע אויגן געהאַט, איז געלעגן מיט די ווייסע אַרבל אין בעט, געהויכערט שווייגנדיג זיין פּאַפּיראָס און אַלעמאָל געוואָרפן אַזעלכע גנבישע אויגן צו דער טיר, גלייך ער וואָלט מורא האָבן, אַז עמיצער הערט זיך אונטער. ער האָט איר דערויף גאָרנישט געענטפערט. שוין לאַנג, אַפּנים, געפּועלט ביי זיך, אַז שמואליק האָט שלעכט אָנגע־טראָפן, און געוואָלט וואָס גיכער אויפהערן וועגן דעם צו ריידן. און זי, די קורצזיכטיגע יידענע, האָט זיך נאָך אַלץ נישט געקאָנט באַרוהיגן, געפינטלט פיל מיט די וויעס און איז שעפּטשענדיג שטיל צו אַ באַשלוס געקומען:

»נאָר גאָרנישט,... ווען זי טרעפט אָן אויף אַנדערע מענשן, פאַרשטייט מען דאָך שוין, וואָס ס׳וואָלט געווען. האָט זי דאָך אָנגעטראָפן אויף אונז... און שמואליק איז אויך אַ שטילע טויב... איז גאָרנישט... אָפּגעווישט די ליפּן, און שאַ! שטיל... ווי נישט געזעהן.»

אין אַ פּאָר טעג אַרום איז די שוויגער אַהער אַריינגע־קומען צוזאַמען מיט אַ פּאָר געדונגענע בעלי־מלאכות, פאַרבערס; זי האָט זיך נישט אומגעקוקט אויף מירלען, וואָס איז אויף דער קאַנאַפּע געלעגן, געגאַנגען מיט די בעלי־מלאכות פון איין חדר אין צווייטן און זיי די באַלקנס אָנגעוויזן:

»זעהט איר? פריהער באַדאַרף מען איבערפאַרבן דעם באַלקן אין קאַבינעט, און די מעבל פונדאָרטן אין עס־צימער אַרויסטראָגן, און נאָכדעם וועט מען דעם עסצימער אין קאַבינעט איבערטראָגן און מ׳וועט זיך דאָרטן צום באַלקן נעמען.»

די שוויגער איז, ניט אומקוקנדיג זיך, אַוועקגעגאַנגען, און די בעלי־מלאכות האָבן באַלד די קאַבינעטמעבל אַהער, אין עסצימער, איבערגעטראָגן און זיך באַלד צו דער אַרבעט גענומען.

אין שטוב האָט באַלד אָנגעהייבן שמעקן מיט איילפאַרב, מיט אַ געשמירעכץ פון וואָכרע און ענגלישער סאַזשע. די אומאָרדנונג איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג. די פאַר־וואַלגערטע חדרים האָט מען שוין נישט צוגעראַמט, ניט ביי טאָג, ניט ביינאַכט, און די פאַרבער האָבן זיך נאָך אַלץ געטאָן זייערס און געמאָלט פּאַמעליך איין באַלקן נאָכן צווייטן.

זיי זיינען נאָך כלל קיין זקנים נישט געווען, אָטדי צוויי יידן־פאַרבער. אויסגענייהטע העמדער האָבן זיי נאָך אונטער די איינגעשמירטע רעקלאַך געטראָגן, און מיידלאַך האָט נאָך ערגעץ נאָך זיי און נאָך זייער מאָלעריי דער רוח אַוועקגעכאַפּט. שטייען זיי זיךביידע גאַנצע טעג אויף די הויכע צוגעריכטע שטעלן, ווירען פּאַמעליך מיט די ווירע־לאַך, שמירן צו מיט די פּענזלאַך, האָבן דערפון הנאה און פייפן זיך דערביי צו אַן אומעטיגן בעל־מלאכהשן ניגון.

און אַמאָל האָט זיך געטראָפן, אַז צוליב אַ נויטיג שטיקל געצייג איז איינעם פון זיי אויסגעקומען דעם צווייטן חדר אַדורכגיין און דאָרטן עפּעס באַמערקן. ער איז אַריינגעקומען צוריק אַביסל אַן אויפגערעגטער, זיך אַרומגעקוקט, צי קיי־נער אַחוץ זיין חבר איז דאָ נישטאָ, און האָט געפרעגט ביי אים אויפן וואונק:

»נישט קיין מיאוסע בעל־הביתטעלע, אַ?«

ער האָט זי שוין טאַקע אינזינען געהאַט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט זיך דאָ מיט זיין חבר אויף דער הויכער שטעל אַוועקגעזעצט, פאַררויכערט מיט אים די פּאַפּיראָסן

און אים איינע פון זיינע יינגלשע מעשיות אָנגעהייבן דערציילן:

»איז דאָס געווען... צוריק מיט אַ יאָר אַכט איז דאָס געווען... געאַרבעט האָבן מיר דענסטמאָל אין קאַזיאָנעם דאָרף קלאָקע, און א יונג שנורעלע איז דאָרטן ביים בעל־הבית געחען אַ רירעווודיגע, אַ דורכגעטריבענע.«

און מירל איז דענסטמאָל געלעגן אויף דער קאַנאַפּע, וואָס אין צווייטן פאַרוואַלגערטן חדר, אינם ברייטן דע־קאָלטירטן שטובכאַלאַט, וואָס מיט די גלחישע אַרבל, זיך געהילט אינם דינעם שאַל און געזעהן פאַר זיך די פאַר־שיידענע ערטער, וואוהין זי קאָן, פאַרלאָזנדיג אָטדי שטוב, אַוועקפאָרן:

»סיייוויסיי: ערגער ווי דאָ קאָן איר שוין ניט אינ־ערגעץ זיין.«

אַרום און אַרום איר זיינען געשטאַנען די בעטן,ביידע גאַרדעראָבשאַפעס, וואָס מיט די שפיגלטירן, די ווייכע שטולן פון זאַל מיטן היפשן וואַשקאַסטן, וואָס פון אים נעמט מען שוין גאַנצע טעג נישט אַראָפּ די נאַסע פאָדלאָגע־שמאַטע. אַלץ האָט דאָ אויסגעזעהן, ווי אין אַ מאָדנעם ערב־פסח, וואָס קומט פאַר אינמיטן חודש אלול. די אַרו־מיגע לופט איז נאָך פון נאָכמיטאָג אָן געווען פאַרפינסטערט און טונקל, דער מוח מיט די געדאַנקען פאַרנעפּלט און פאַרטראָגן, און געדוכט האָט זיך שוין, אַז דער היינטיגער טאָג קומט פאָר נישט איצט, נאָר מיט פינף־זעקס יאָר צוריק.

אַ מעשה מיט אַ בוך איז נאָך צו אָטדעם אַלץ צוגע־קומען, אַ מעשה מיט הערצס אַ ניי צוגעשיקטן העברע־אישן בוך, וואָס שמעקט מיט נייע פאַפּיר, מיט פרישן דרוקערפאַרב און מיט פרעמדן בחור.

דער ברייוטרעגער האָט עס איינמאָל צווישן דער איבע־ריגער קאָרעספּאָנדענץ געבראַכט צו דער שוויגער אין

שטוב. האָט מען זיך אַלע אַרום דעם ארומגעשטעלט און מורא געהאַט דערפאַר, ווי פאַר עפּעס לעבעדיגס. עמיץ האָט עפּעס באַמערקט אין דער פעסטער מענערשער האַנט־שריפט, וואָס אויפן אַדרעס:

»ווארט... אויפן אַדרעס שטייט דאָך בכיוון שמואליקס נאָמען נישט דערמאָנט.«

און נאָך:

»וואָס זשע דען? מ׳האָט פריהער נישט געוואוסט, אַז אַזוינע, ווי מירל, מוז תמיד האָבן אַ בחור נאָך פון מיידל־ווייז?«

דאָס בוך איז דאָ אַ היפשע ווײַלע אויפן טיש געלעגן און האָט אַלעמען אויסגעזעהן, ווי אַ לעבעדיגע אונטער־געוואָרפענע עבירהפּרוכט. ס׳האָט דערמאָנט אָן מירלס און נאָך עמיצנס אַ בשותּפותדיגער זינד, און מ׳האָט נישט גע־וואוסט, וואָס דערמיט צו טאָן:

»זאָל מען עס מירלען נישט אָפּשיקן, ביזוואַנעי יעקב־יוסל וועט קומען?«

מ׳האָט עס איר, סוף־כּל־סוף, אַרײַנגעשיקט. איז זי גע־וואָרן מאָדנע אויפגערעגט און צעטראָגן. זי האָט זיך גע־שווינט אָנגעטאָן און האָט זיך געלאָזט גיין אויף דער טע־לעגראַפנסטאַנציע, נאָר באַלד האָט זי זיך אומגעקערט, גע־שיקט די דינסטמיידל צו דער שוויגער אין שטוב און איר אָנגעזאָגט:

»אויף אַ בריוו זאָל זי דאָרטן פרעגן, זי הערט? צו־זאַמען מיטן בוך, זאָל זי זאָגן, האָט באַדאַרפט אַ בריוו אָנקומען.«

Ex bibl. univ. Tart.

ביי דער שוויגער אין שטוב האָט מען פונדענסטמאָלאָן אָנגעהייבן זוכן עצות און אָפּגעהאַלטן בסוד קליינע אסיפות:

»וואָס הייסט? מען מוז דאָך סוף־כל־סוף מיט שמואליקן איבעררײדן און מיט אים אײנשמועסן, אַז ס'איז פּאַר אים קיין לעבן נישט.«

מ'האָט פאַרשטאַנען: מ'טאָר אים מיטאַמאָל נישט זאָגן, אַז אַלע ווייסן שוין, וואָס צווישן אים און מירלען איז דענסטמאָל שבתצונאַכטס פאָרגעקומען. מ'האָט געזוכט דער־צו דעם פּאַסיגן מענשן, אין גוראַלניע אַריין צו שיקן, און מ'האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף דער געוועזענער קור־סיסטין — מרימס עצה:

»אפשר איז זי טאַקע גערעכט מרים... אפשר פּאַסט טאַקע דערצו דער ייִנגערער ליובאַשיץ, דער סטודענט?«

איינמאָל פאַר זונזעצן האָט ער זיך אַ פאַרשטויבטער פון גוראַלניע אומגעקערט, דער ייִנגערער ליובאַשיץ, דער סטו־דענט. ער האָט געהאַט אַ שמייכלדיגן פּנים פון אַ מענשן, וואָס האָט פון גוטסקייט אָפּגעטאָן אַ שליחות, וואָס פּאַסט נישט פאַר אים, און האָט דערציילט אינם באַזונדערן חדר, וואוהין מ'האָט אים אַרייַנגעפירט:

»יאָ, ער האָט דאָרטן מיט אים איבערגערעדט, מיט שמואליקן.«

אַרום און אַרום זיינען געשטאַנען כמעט אַלע דערוואַקסענע שטובמענשן מיט דער שוויגער און מיט דער געוועזענער קורסיסטין מרימען בראש. מען האָט זיך געהיט פאַר אַ פרעמדן אויער, מ'האָט פאַרטריבן פונדאַנען די קליינע קינדער און געקוקט דעם שמייכלדיגן שליח אין פּנים אַריין:

»זאָגט ער, הייסט עס, אַז שמואליקן האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן, בשעת ער האָט אים, ליובאַשיצן, דערזעהן?«

דער יונגער סטודענט ליובאַשיץ איז געווען אַ גרויס־גופיגער, אַ וואוקסיגער, אַ געפּאַקטער און אַ בלאָנדער, ווי אַלע ליובאַשיצעס. ער איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט מיט זיינע ברייטע פּלייצעס אָן דער פּייערקאַסע און האָט אויסגעזעהן מיד פונם וועג. אַליין איז ער סך־הכּל געווען אַ שטיקל פּאָעט, געדרוקט זיינע לידער אין אַ סטודענטישן זשורנאַל, זיך דערפאַר געגאָלט די וואָנצעס, געחקירהט משוגענערווייז וועגן וואָס ניט איז און האָט געהאַט אַן אייגענע מיינונג וועגן טאָלסטאָיען. נאָר ווען ער האָט גערעדט וועגן שמואליקן, האָט ער באַקומען דעמזעלבן קינדערש שמייכלדיגן פּנים, ווי בשעת ער איז שיכּור, און געדוכט האָט זיך, אַז אָט, אָט וועלן זיך ביי אים אַליין טרערן אין די היפּשע בלויליכע אויגן באַווייזן:

האָט, הייסט עס, שמואליק אַ זאָג געטאָן, בשעת ער האָט אים, ליובאַשיצן, נאָר דערזעהן:

»זעה נאָר — שואליק! האָט ער אַ זאָג געטאָן, ווי קומסטו אַהער, שואליק?«

ס'האָט אויסגעזעהן, ווי שמואליק מיינט, אַז אַלע ווייסן שוין, פאַרוואָס ער קומט אַהיים נישט, און שעמט זיך, אפילו פאַר אים, שואליקן. נאָר נאָכדעם, ווען שפּאַצירנדיג איבער דער גוראַלניע, האָט ער, ליובאַשיץ, מירלס נאָמען דערמאָנט, האָט אים שמואליק אונטער דער האַנט אָנגענומען און אָנגעהייבן ריידן אַזוי שטיל און אַזוי מאָדנע, אַז אים, ליובאַשיצן, האָט שוין אויך פאַרן האַרץ אַ קלעם געטאָן.

»דו פאַרשטייסט, שואליק? האָט ער צו אים געזאָגט, מירל איז אַ שלאַק... געוויס אַ שלאַק, נאָר אַז זי וויל, קען זי זיין גוט.«

און נאָכדעם האָט ער געשוויגן, שמואליק, און טרערן זיינען אים אין די אויגן געשטאַנען. יאָ... און נאָכדעם

האָט ער אים, ליובאַשיצן, נאָכאַמאָל אונטער דער האַנט אָנגענומען און אים געזאָגט:

»מיין נישט, שואליק, אַז אַזעלכע מירלס זיינען פאַרהאַן אַסך... ס'איז מערנישט, זאָגט ער, זי רעכנט מיך פאַר אַ נאַר, מירל... גאָר פאַר אַ נאַר רעכנט זי מיך.«

V.

שמואליק איז טאַקע אַהער נישט געקומען; ער איז גלייך פון גוראַלניע מיט די אָקסן קיין וואַרשע אָפּגעפאָרן.

צום שווער אין שטוב זיינען פון אים געגאַנגען אָפטע טעלעגראַמעס וועגן דעם גרויסן ברענענדיגן מאַרק. ער האָט דאָרטן, ווי גאָר אַ געניטער סוחר, דעם מקח פאַרריסן, באַשלאָסן צו בלייבן מיט זיינע אָקסן אפילו אויף דער צווייטער וואָך און האָט געפאָדערט, מ'זאָל אים וואָס גיכער פון אַלע נאָהענטע און ווייטע אָקסנשטאַלן די »גרויסע פודן« אַרויסשיקן.

ביים שווער אין קאַבינעט האָט מען זיך וועגן דעם מיישב געווען עטליכע מאָל אין טאָג. מ'האָט אַהין שוין אַריינגעלאָזט די קליינע קינדער און געפרעגט האָט מען שוין אויף לצנות אַ דעה אפילו ביים קלענסטן זעקסיאָריגן קלייענדיגן יינגעלע, וואָס ס'שמעקט פון אים מיט שטאַל, און וואָס די שוויגער אַליין שמייסט אים אָפט אין געזעסל:

»וואָס זאָגסטו, שמענדריק מיט די גלעקלאַך?... זאָל מען שיקן אָקסן?«

מ'איז געווען ניט אויף צוכלומרשט אויפגעלייגט:

»וואָס הייסט? אַז גאָט העלפט, דער מאַרק גיט זיך אַיין, פאַרדינט מען דאָך אַ גאַנצן גביר מיט געלט.«

די שוויגער האָט זיך געמאַכט אַן אויסרייד און איז אַריינגעקומען צו מירלען אין שטיבל כלומרשט אַ קוק געבן, צי

די באַלקנס קומען נישט אַרויס צופיל טונקל. זי האָט געטראָפן מירלען אינם אויפגערודערטן עסצימער אויף דער קאַנאַפּע ליגן און איר דערציילט, אַז שמאוליק געפינט זיך אין וואַרשע, און אַז מ׳שרייבט אים איצט אַ בריוו:

„יאָ, וואָסזשע זאָל מען אים עפּעס פאַר איר, מירלען, צושרייבן?״

מירל האָט גלייכגילטיג מיט די אַקסלען אַ ציה געטאָן:

„גאָרנישט... זי האָט אים נישט וואָס צו שרייבן.״

זי איז געשטאַנען מיטן פּנים צום פענסטער און נישט געזעהן, מיט וואָס פאַר אַן אויסזעהן די שוויגער האָט די שטוב פאַרלאָזט. און נאָכדעם איז זי צוריק געזעסן אויף דער קאַנאַפּע, צוריק געפילט, ווי די שטוב איז איר נמאס, און ווידעראַמאָל געדענקט, אַז זי באַדאַרף עפּעס טאָן:

„זי מוז געפינען אַ מיטל, וויאַזוי אָטדי שטוב צו פאַר־לאָזן.״

ס׳האָט זי ערגעץ געצויגן און נישט געלאָזט איינזיצן אויף אַן אָרט. האָט זי עטליכע טאָג צייט געהאַלטן אין איין גיין אין שטאָט אַריין, זיך דאָרטן לאַנג איינעאַליין אַרומ־געדרייט און האָט סוף־כל־סוף צו נאַכטצו פאַרקערעוועט אויף דער שטילער בולוואַרגאַס, צו איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנסקי. ס׳האָט זיך איר געדוכט, אַז זי באַדאַרף זאָגן איר, אידאַן, וואָס הערט זיך ניט צו צו די צינישע קלאַנגען, וואָס גייען אַרום וועגן איר אין שטאָט:

„הער, אידאַ, דו ביזט שוין געוויס ביי זיך הפקר, נאָר דאָך, וואָס וואָלסטו אַליין געזאָגט, ווען מ׳דערציילט דיר: מירל האָט אַוועקגעוואָרפן שמואליקן, וויל מיט אים מער נישט וואוינען.״

און ס׳רוב איז שוין אויסגעקומען, אַז אידאַ איז צו אָוונט צו אין איר רייכער שטוב ניט געווען, זיך ערגעץ פראַנק און פריי אַרומגעפירט מיט אַ יונגן שטאַרק רייכן אָפיציר, ווען מירל האָט דאָ איינמאָל אין בין־השמשות געטראָפן, און ביידע שטובדינסטן האָבן נישט געוואוסט, וואוהין זי איז אַוועקגעגאַנגען און ווען זי וועט קומען.

אין אַלע פינף חדרים איז געווען פינסטער און שטיל. כמעט אומעטום זיינען געלעגן גרויסע נייע קאָבריצעס; אויף די קאָבריצעס איז דורכויס געשטאַנען ניימאָדנע ווייכע מעבל און האָט אויסגעזעהן אַזוי פאַרטראַכט, גלייך ס׳ווייס פיל סודות וועגן דער בעל־הביתטע, דער שטאָט־פאַרשוין, וואָס בלייבט אומגעטריי דעם מאַן, דענסטמאָל ווען ער פאַרדינט גרויסע געלטער ערגעץ אין די ווייטע רוסישע גובערניעס; וועגן דעם, וואָס ער, דער בעל־הבית, וועט סוף־כל־סוף וועגן דעם געוואָר ווערן, און חרוב וועט אָטדי שטוב ווערן.

נאָך אַ פאָר שעה וואַרטן און וואַלגערן זיך אויף דער זיידענער שלאָפזאָפע, וואָס ביי אידאַן אין צימער, האָט זי סוף־כל־סוף פאַרלאָזט אָטדי שטוב מיט אַ געפיל פון עפּעס אַ בלאָנזשענדיגן פּוסטאונפּאַסניק. זי איז געגאַנגען צוריק אַהיים און האָט געדענקט, אַז אין אָטער גאַנצער גובערניעשטאָט, איז זי איבעריג און עלנט; אַז אַלע מענשן, וואָס קומען איר אַקעגן, האָבן מיט זייערע גענג עפּעס באַשטימטע צילן. טוען זיי עפּעס, איז דאָס נאָר, וואָס זיי מוזן. און זי, מירל... זי הייבט זיך אָן דערמאָנען אָן אַלץ, וואָס זי האָט אין איר לעבן געטאָן און וואָס דערפון איז אַרויסגעקומען:

„קיין אומגליק וואָלט, דוכט זיך, נישט געווען געשעהן, ווען זי וואָלט פון געבוירן אָן געווען ליגן אין בעט און זיך ביז היינט פון ארט קיין ריר נישט געטאָן.“

און זי האָט סוף־כּל־סוף לַחלוטין אויפגעהערט צו גיין אין שטאָט.

גאַנצע טעג איז זי אין שטוב געזעסן, געטראָגן איינעם און דעמזעלבן קויטיג רויטליכן און צעכראַסטעטן כאַלאַט מיט עמיצנס אַ פּאָר גרויסע מאַנסבּילשע שטעקשיך, זיך אָנגעטאָן אין אָטדי בגדים נאָך בּאַלד, ווי זי איז אַרום עלף אַזייגער אינדערפריה פון בּעט אויפגעשטאַנען, זיך דעם פּנים נישט געוואַשן און די האָר נישט פאַרקעמט, זיך אין עסצימער אויף דער קאַנאַפּע אַוועקגעלייגט און זיך פאָרט געמאַטערט און געליטן פונם אַלטן געדאַנק:

»אויב זי וועט באמת נישט געפינען קיין מיטל, וויאַזוי פון אָטדעם איצטיגן לעבּן ניצול צו ווערן, איז דאָך שוין פאַרפאַלן אַלץ... און אָטדאָ געפינען זיך, בּיי די זיידע־נאָוואָסקיס אין שטוב, ס'איז שוין יעדנפאַלס נישט פאַר איר, און ס'קען זיך שוין אַזוי לאַנג נישט פאַרציהען.«

די שוויגער האָט פון נאָך דער מעשה מיט שמואליקס בּריוו לַחלוטין אויפגעהערט צו איר צו ריידן. איינמאָל איז זי אַהער מיט איר שיקסע אַריינגעקומען און זי צוזאַמען מיטן דינסטמיידל אַוועקגעשטעלט טיר און פענסטער צו זייפן און די חדרים ראַמען. זי האָט דאָ געפינקלט מיט די וויעס און גערעדט נישט צו מירלען, נאָר צו זיי, צו דער שיקסע און צום דינסטמיידל:

»וואָס הייסט? ס'איז דאָך שוין כּמעט פיר חדשים, זינט מ'האָט דאָ אַפילו די ווענט נישט אַרומגעווישט.«

די גאַנצע בּעטגעוואַנט האָט זי זיי געהייסן אין גאָרטן אַרויסטראָגן לופטערן און נאָך אַ פּאָדלאָגנפּוצער האָט זי אין שטאָט אַריינגעשיקט און אַכטונג געגעבּן, ער זאָל, פּוצנדיג אין שלאָפצימער, די בּעטן מיט די שאַפּעס אָפּרוקן. דאָרטן, אין דריטן חדר, האָט זי שוין אַפילו די קליידל אונטערגעהויבּן און זיך פאַרקרימט, אַראָפּקוקנדיג צו

דעם שטארק אומריינעם פאָדלאָגעווינקל, וואָס זי האָט געפונען. ס׳האָט זיך געהערט, ווי זי שפייט הילכיג אויס, טרעט אָפּ אינאַזייט, אַוועקרוקנדיג איינע פון די בענקלאַך און לערנט דעם פאָדלאָגעפּוצער מיט עקל און אויף גוייש:

»העט ווסקריז... העט ווסקריזי.[1]«

און מירל איז דענסטמאל נאָך אַלץ געלעגן אויף דער קאַנאַפּע און זיך פון אָרט נישט גערירט. ס׳איז איר נאָר שוין שטאַרק נמאס געווען דער גאַנצער אַרומאונאַרום. אַ משונהדיגער ווילן האָט זיך געפילט אָנצוגעמען לעבן דער ברוסט פאַרן כאַלאַט און רייסן, רייסן, האָט זי ביידע הענט צום פאַרשטעלטן פּנים שטייף, שטייף צוגעדריקט און זיך געעקט פון ווייטאָג:

»ס׳איז דאָך אַן אומגליק, אַן אומגליק... אַזאַ מין אומבאַהאָלפנקייט... סך־הכל איין פּלאַן באַדאַרף זי האָבן, און דער פּלאַן זאָל נישט זיין, און אומעגליך זאָל זיין אים צו געפינען.«

ביי דער שוויגער אין שטוב האָט מען זיך געריכט אויף שמואליקן. מ׳האָט שוין דאָרטן אַפילו געוואוסט, ווען און מיט וואָס פאַר אַ צוג ער וועט קומען.

מאָנטשיק זיידענאָווסקין האָט מען דאָרטן געפאַקט אינמיטן העלן טאָג, בשעת ער, דער צעטראָגענער, האָט זיך אויף אַ רגע צוליב געשעפט פון שטאָט אַראָפּגעכאַפּט. מ׳האָט אויף אים אָפּגעוואַרט, ביז ער וועט פונם פעטערס, יעקב יוסלס, קאַבינעט אַרויס, און אים אַריינגעכאַפּט אין אַ באַזונדער חדר:

»מאָנטשיק, אַ גרויסער אומגליק האָט דאָך געטראָפן שמואליקן! מאָנטשיק, וואָס לייגן מיר עס אָפּ?... אויף וועמען פאַרלאָזן מיר זיך?«

---

[1] אומעטום... אומעטום.

מאָנטשיק האָט צעטראָגן געקוקט אויף די ווייבער, וואָס האָבן אים אַרומגעשטעלט, און געדענקט די עטליכע מענשן, וואָס זיינען געבליבן אויף אים וואַרטן דאָרטן, ביי אים אין קאָרידאָר.

אַקעגן אַ מענשן זעקס־זיבן האָבן דאָרטן, מן הסתם, נאָך באַדאַרף בלייבן וואַרטן... אין צוויי בענק באַדאַרף ער נאָך דערנאָך זיין... און זיי, די מומע מיט מרים ליובאַשיץ, זאָגן, אַז ס'איז אַ גרויס רחמנות אויף שמואליקן... וואַרט. ער, מאָנטשיק אַליין, האָט שוין, דוכט זיך, אויך אַמאָל אַ טראַכט געטאָן, אַז ס'איז פונאָנהייבאָן קיין שידוך נישט געווען... אַ? וואָס זאָגט זי, די מומע?.. געוויס... ער איז אַליין מודה:

»אויף אים, מאָנטשיקן, ליגט א חוב. ער זאָל עפּעס אָנהייבן צו טאָן.«

ער איז אין איילעניש באַלד אַוועקגעלאָפן צוריק אַהיים, צו זיינע געשעפטן. נאָר שפּעטער איז ער ווידער אַהער אַראָפּגעקומען און האָט זיך מיט אַ שאַרפן קלונג אַריינגעריסן גלייך צו שמואליקן אין פליגל.

ער האָט דאָרטן געטראָפן מירלען אינם צעכראַסטן כאַלאַט און אין די מענערשע שטעקשיך אויף דער קאַנאַפּע ליגן און האָט צעטראָגענערהייט באַמערקט:

אין די ציכטיג ריינע חדרים איז צוגעקליבן און שטיל צוליב שמואליקס קומען. מיט אַ בלויען יום־טובדיגן סערוועט איז שוין אַפילו אין עסצימער דער טיש פאַרשפּרייט. נאָר דאָס אַלץ קער זיך נישט אָן מיט איר, מירלען, וואָס וואַלגערט זיך אויף דער קאַנאַפּע. און דערפאַר טראַכט זיך מער וועגן איר, איידער אים, און ס'ווערט מאָדנע אומעטיג סיי פון די אָפּגעוועקסטע פאָדלאָגעס, סיי פון די אויסגעשטעלטע שטולן.

ער איז דאָרטן לאַנג אַקעגן איר געזעסן, זיך געמאַכט. גלייכווי ער באַמערקט גאָרנישט, און האָט לאַנג דערציילט וועגן זיינע געשעפטן, וועגן זיין מוטער, שוועסטער און קליינעם ברודערל, וואָס ער האַלט אויס, און וואָס ער וואוינט מיט זיי אינאיינעם, זינט זיין פאָטער איז גע־שטאָרבן און האָט געלאָזט שלעכטע געשעפטן:

»די שוועסטער זיינע, האָט ער דערציילט, איז סך־הכּל מיט צוויי יאָר יינגער פון אים. אַ שוואַרצע איז זי, אַ ציגיינערן, און ריידן רעדט זי פון געבוירן אָן אַסך, מאָלט, ווי פון אַלטן סיסטעם אַ בייטלמיל. אַ יאָר נאָך דער גימנאַזיע איז זי געזעסן שטיל אינדערהיים, זיך גענודעט און גערעדט אַלדאָס בייז אויף קורסיסטנס. ערשט היינטיגן ווינטער האָט זי זיך אָנגעהייבן איינריידן, אַז זי האָט אַ שטים, און אָנגעהייבן זינגען ביי אַ פּראָפעסאָר«

מירל האָט אין זיין רירעוודיג צעטראָגענעם פּנים געקוקט און האָט גלייכגילטיג געוואַרט. מיט יעדער רגע איז קלאָרער געוואָרן, אַז מ׳האָט אים אַהער פון דער שוויגער צוגעשיקט. ס׳איז געווען אַ חידוש, וואָס ער הייבט ניט אָן:

»יאָ, וואָסזשע קלערט זי וועגן שמואליקן? וואָס, שטעלט זי זיך פאָר, קען פון אַזאַ לעבן זיין דער תּכלית?«

נאָר ער האָט, כאַפּנדיג אויף איר צעטראָגענע בליקן, נאָך אַלץ מיט פאַרשיידענע מעשׂיות געשאָטן, און צו גלוי־בן איז שוין צייטנווייז געווען, אַז ער האָט דערביי קיין מיין נישט, ער וויל נאָר פון איר אַביסל דעם אומעט פאַרטרייבן:

»ער, מאָנטשיק, האַלט זיך לחלוטין נישט פאַר קיין מוזיקער. נאָר דער שוועסטערס קול קען ער ממש נישט אריבערטראָגן. עפּעס אַ מין גרילטשנדיגע קוויטשעריי, איז נישט פון ברוסט, נאָר ערגעץ פון גאָרגל און פון נאָז.

ער בעט זי: זינג נישט, ווען איך בין אינדערהיים, און זי באליידיגט זיך, ווײנט און קלאָגט זיך איבער אים פאַר זײנע באַקאַנטע: אַן אייגענער ברודער, זאָגט זי, וואָלט זי באַדאַרפט אונטערהאַלטן און איר מיטפּילן, און ער לאָ דַי וואָס ער פּילט איר ניט מיט, נאָר ער וויל איר צעשטערן דעם גאַנצן אידעאַל פון איר לעבן.«

אַלעמאָל האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, זיך צעטראָגענער־הייט אין איר איינגעקוקט און דערבײ עפּעס אַ געדאַנק געכאַפּט. און נאָכדעם איז ער שוין אינגאַנצן אַנטשוויגן געוואָרן, אַראָפּגעלאָזט די אויגן און אָנגעהייבן גלעטן דעם בלויען סערוועט. איצט איז שוין דער שווייגן געווען אַ שווערער און נאָגנדיגער. ס'האָט זיך געהערט, ווי אין קיך דערפרעגט זיך די שוויגער בײ דער דינסטמויד, צי מ'האָט אויף די קישנס ווײסע ציכן אָנגעצויגן, ווי זי גייט פונדאָרטן מיט איר שיקסע אין שלאָפצימער אַרײן און פּאָרקעט זיך לאַנג בײ דער שאַפע, זוכנדיג דעם נויטיגן שליסל, ווי זי העלפט דאָרטן דער שיקסע די ציכלאַך אָנציהען, גייט פונדאַנען צוריק אַהיים אַוועק און קוקט זיך דאָ אויף קיינעם נישט אום.

מאָנטשיק האָט זיך סוף־כּל־סוף צעטראָגענערהייט מיט איר געזעגנט און איז אַוועק צום פּעטער יעקב־יוסלען אין שטוב. אין פּעדערשטיבל האָט ער דאָרטן נישט דערקענט עפּעס אַ לייטישן יונגנמאַן, וואָס האָט אים די האַנט געגעבן, און איז גלייך אַרײן אינם באַזונדערן חדר, וואו מ'האָט אים איבעראַנייס אַרומגעשטעלט, די שוואַרצע אויגן האָבן בײ אים געשטראַלט, זיי האָבן אויסגעזעהן פאַרחלומט און האָבן געקוקט אויף די אַרומיגע מיט זייער גאַנצער אויסגעגלאָטשטער גרייס:

»וואָס קען מען האָבן צו מירלען?.. ער איז דאָרטן איצט געזעסן אַקעגן אַ שעה... זאָגנדיג דעם אמת: ער ווייס

נישט· וועמען ס׳איז איצט ערגער מירלען· צי שמואליקן.«

און דענסטמאָל· ווען די ווייבער האָבען אים ערשטוינט אָנגעקוקט און געוואָלט אָנהייבן חלומות צו אים בּטלען· האָט ער שוין צעטראָגן איבערן חדר אַרומגעשפּאַנט און האָט זיי נישט באַמערקט· זיך פלוצים אָן עפּעס דערמאָנט און זיך נאָכאַמאָל אַקעגן זיי מיט אַן אויס־געהויבענעם פינגער אָפּגעשטעלט:

»זי איז אַ קלוגע· האָט ער צו זיי וועגן מירלען מיט אָטדעם פינגער געשאָקלט· אַ דורכגעטריבענע איז זי··· ער· מאָנטשיק· האָט גאָר פונאָנהייב אזויפיל נישט געוואוסט.«

מירל האָט אים באַמערקט· בשעת ער האָט זיך אַ חלומ־דיג פּאַרטראַכטער צוריק צום טראַמוואַי געלאָזט גיין און איז נאָהענט פּאַרביי אירע פענסטער דורכגעגאַנגען. עפּעס איז איר פלוצים אַריין אין קאָפּ· האָט זי אים אין שויב אָנגעקלאַפּט און זיך דאָרטן איבעראַנייס מיט אים ריידן אָוועקגעשטעלט:

»ניין· מאָנטשיק באַדאַרף וויסן פריהער: אויב ער איילט זיך איצט אַהיים· איז אָטדער שמועס זייערער נישט איבע־ריג נויטיג.«

אירע אויגן מיטן פּנים האָבן דערביי נישט געוואָלט וועגן עפּעס וויסן· און ער· מאָנטשיק· איז אַקעגן אָטדעם פּנים געשטאַנען· געדענקט· אַז ער האָט קיין צייט נישט· און האָט זיך דאָך געהאַלטן אין דער מעלה:

»וואָס? ער איילט זיך? חס וחלילה··· אַדרבא.«

ער האָט פאַר איר דרך־ארץ און גייט נאָכדעם צוזאַמען מיט איר אין שטאָט אַריין. און אַז זי באַשטעלט אים אויף מאָרגן אויך· האַלט ער זיך ווידער אין דער מעלה און זאָגט איר צו. אין קאָפּ דרייען זיך ביי אים געדאַנקען· אַז

זי טראַכט די גאַנצע צייט וועגן עפּעס אַ זאַך, וואָס זי וויל בכּיוון פאַרשווייגן, ניט וועגן דעם, וואָס זי רעדט; אַז שמואליקן, וועמען ער האָט ליב, באַדאַרף ער עפּעס זאָגן וועגן איר, דער אינטערעסאַנטער און קלוגער, וואָס איז שוין געוויס מיט אים קיין פּאָר נישט. נאָר ווען ער באַגלייט זי אַהיים און גייט נאָכדעם איינעראַליין צוריק צום טראַמוויי, פאַרגעסט ער אָן אָטדי אַלע געדאַנקען און פאַרטיפט זיך צעטראָגענערהייט אין זיינע בייטאָגעדיגע געשעפטן. אינם איבערפולטן באַלויכטענעם טראַמוויי־וואַגאָן זעצט זיך צו אים צו דערזעלבער יונגערמאַן, וואָס האָט אים אַמאָל ביים פעטער יעקב־יוסלען אין פעדערשטיבל די האַנט געגעבן; דער יונגערמאַן רעדט צו אים וועגן אַ באַקאַנטן געשעפט, און ער קוקט אים אָן מיט גרויסע אויס־געגלאָטשטע אויגן און איז ברוגז אויף זיך אַליין:

»מילא, ער, מאָנטשיק, זעהט זיך טאַקע איבעראַטאָג מיט הונדערטער סוחרים, אָבער וואָס הייסט, ער דערקענט שוין קיין מענשן נישט?«

VI.

שפּעטליך אינאָוונט איז מירל אין עטליכע טעג אַרום נאָכאַמאָל מיט מאָנטשיקן אין שטאָט אַריין געפאָרן, דורכ־געגאַנגען מיט אים די צענטראַלגאַס און דערזעהן נאָך פונ־וויטנס, ווי ביי איינעם אַ ליידיגן ראָג וואַרט זיי אָפּ נתן העלער. ער שטייט דאָרטן איינעראַליין אין זיין ברייטן האַרבסטמאַנטל, האָט אַן אומגליקליכן פּנים און קוקט איר, מירלען, גלייך אין די אויגן.

כּדי נישט צו באַגעגענען זיך מיט אים, איז זי באַלד מיטן פאַרטראַכטן מאָנטשיקן אַריבער אויפן צווייטן טראָ־טואַר און איז מיט אים דאָרטן אַריינגעגאַנגען אין אַן

איבערגעפולטן, רווישיגן קאַפּעהויז, וואו קלעפּ פון טעלער האָבּן נאָך פון פּאַרנאַכט אָן מלחמה געהאַלטן מיט די שרייענדיגע ניגונים פונם אונטערגעריסענעם אָרקעסטער. נאָר ווען זי איז פונדאָרטן אַרום האַלבּער נאַכט מיט מאָנטשיקן אַרויסגעגאַנגען, איז דער בחור אין האַרבּסט־מאַנטל נאָך אַלץ אַקעגן קאַפּע געשטאַנען און, ווי פריהער, גלייך אויף איר געקוקט. דערזעהענדיג אים, האָט זי אַזש אַ ציטער געטאָן און זיך ווי פון שרעק צו מאָנטשיקן צוגעדריקט:

»מאָנטשיק איז אַ מבין, ווי יענער קוקט?«

מאָנטשיק האָט אויף אַ רגע פון זיינע געשעפּטסגעדאנקען אויפגעוואַכט און איר שאלה נישט פאַרשטאַנען. ער האָט געוואָרפן אַרום זיך אַ צעטראָגענעם בליק, נאָר גאָרנישט נישט באַמערקט. גייענדיג אין איין שורה מיט איר, האָט ער זיך באַלד ווידער פאַרטראַכט וועגן דער קוראָפּאָליער פאַטיקפאַבריק, וואָס גייט שלעכט און האַלט זיך ביי פאַרקויפן:

»יענע וואָך האָט זיך אים איינגעגעבּן צונויפצופירן די קוראָפּאָליער אַקציאָנערן מיט די קונים... ווען דער דירעק־טאָר זייערער איז נישט אַזאַ הונט און אַזאַ כאַבּאַרניק, וואָלט עפּעס די נייע וואָך געקענט דערפון אַרויס.«

פּלוצים האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און האָט מיט צוויי פינגער דעם אָנגעבּרוגזטן שטערן אונטערגעשפּאַרט:

»וואַרט... ער קען זיך בשום אופן נישט דערמאָנען, צי אויף דער טעלעגראַם, וואָס ער האָט בייטאָג געקלאַפּט דעם דירעקטאָר, האָט ער זיך אונטערגעחתמעט, צי ניין?«

ער האָט זיך באמת שלעכט געפילט און אַ קוק געטאָן צו מירלען מיט אַזאַ בּעטלערישן פּנים, גלייך ער נויטיגט זיך איצט שטאַרק אָן איר רחמנוּת:

»מירל מוז אים מוחל זײַן. ער מוז אויף אַ רגעלע אין נאָהענטן טעלעגראַף אַריינלויפן און דאָרטן אַ ספּראַווקע מאַכן.«

נאָר מירל האָט אים, דעם צעטראָגענעם, נאָך אַליין נע־הענטער צום טעלעגראַף צוגעפירט און אים דאָרטן אויסגעזי־דלט, פאַרוואָס ער וויל זי אַליין אינדרויסן נישט לאָזן:

»וואָס מאַכט ער קונצן, מאָנטשיק?... זאָל ער די רגע אַריין אין טעלעגראַף. זי וועט אָהן אים אויך צו זיך אַהיים טרעפן.«

ס'האָט זי געצויגן צוריק, צו נתן העלער, די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט צו מאָנטשיקן גערעדט, און נאָכדעם, ווען זי איז איינעאַליין שטיין געבליבן אויפן פּוסטן טראָטואַר און זיך אומגעקוקט. „ער" איז נאָך אַלץ געשטאַנען דאָרטן ביים ראָג גאַס און האָט איר נאָכגעקוקט. ער האָט דאָרטן גאָרנישט ניט געוואָלט; ער איז נאָר געווען אומגליקליך — און האָט איר נאָכגעקוקט.

פּלוצים האָט זי זיך מיטן פּנים צום פאָרשטאָט אויסגע־דרייט און זיך געשווינט אין אַ דראָזשקע אַריינגעזעצט.

זי איז געווען אינכּעס אויפן געפיל, וואָס ציהט זי צו אים, אויף זיך אַליין, אויפן וואַלגערן זיך ביי די זיידע־נאָווסקיס אין שטוב און אויף דעם, וואָס פון אַלץ, וואָס זי האָט אין איר לעבן געטאָן, איז קיין איינציגע נוצליכע זאַך נישט אַרויסגעקומען:

»אָט באַדאַרף זי אַ מיטל צו באַפרייען זיך פון שמואליקן און האָט אים נישט.«

»און אָט דרייט זי זיך שוין עטליכע טעג מיט מאָנ־טשיקן אין שטאָט אַרום און קלערט ביי אים וועגן אָטדעם מיטל פרעגן. און אינגאַנצן איז דאָס איבעריג און נאַריש... וואָרום ער, מאָנטשיק... ער איז שמואליקס אַ קרוב און האָט אים ליב. און חוץ דעם...«

„וואָס קען ער איר דערויף זאָגן?“

זי האָט נישט באַמערקט, ווי זי איז די פאָרשטאָטבריק איבערגעפאָרן און איז צו דער עקסטער גאַס צוגעקומען. פלוצים האָט זי דערזעהן, ווי די פענסטער פון איר שטוב׳ אַחוצן שלאָפצימער, זיינען אַלע שטאַרק באַלויכטן און באַרימען זיך פאַרן פינסטערן האַלבנאַכטיגן דרויסן:

„געסט האָבן מיר, געסט, געסט.“

זי האָט זיך ערשטוינט אין אָטדי באַלויכטענע פענסטער איינגעקוקט:

„אפשר דער פאָטער אירער, צי די מוטער... זי האָט זיי פון נאָך דער חתונה אַפילו קיין איין בריוו נישט געשריבן.“

אָבער נאָך אין קאָרידאָר, וואו די דינסטמיידל האָט הינ־טער אירע פלייצעס די טיר פאַרשלאָסן, האָט זי שוין באַמערקט, אַז ס׳איז קיין זאַך נישט געשעהן, און אַז קיין געסט זיינען נישטאָ; שמואליק איז נאָר נאָך אַ חודש וואַלגערן זיך פון וואַרשע פשוט צוריק צו זיך אַהיים געקומען. געקומען אַזוי מאָדנע שטיל און אַביסל שעמעוודיג, ער ווייס: קיין איבעריגער נחת וואַרט שוין דאָ נישט אויף אים.

דער קאָפּ מיטן בערדל זיינען ביי אים געווען אָפּגעשאָרן פונסניי און אַזוי נידעריג, גלייך ס׳וואָלט מאָרגן ערב־פסח זיין. זיין ליכטיגער אָנצוג איז געווען אַ נייער, אַ וואַרשעווער; די נייע שיך האָבן אונטערגעסקריפּעט. און אַליין האָט ער שוין אויך אויסגעזעהן אַזוי נייַ, צאַפּלדיג און פריש — ס׳האָט זיך געדוכט, אַז ער איז נאָרוואָס פון באָד געקומען, אַז פאַר דער צייט פון זיין זיצן אין גוראַלניע און אין וואַרשע האָט ער אויף זיך געאַרבעט און האָט זיך פון פיל פון זיינע יינגלשע תּנועות אָפּגעוואוינט.

מירל איז דאָ אין עסצימער דורכגעגאַנגען און זיך צו אים נישט אומגעקוקט. ס׳איז אים געוואָרן אַ בזיון פאַרן באַיאָרטן גרייזגרויען און אומריינעם יידן, זייער אָקסנ־קויפער. דער ייד איז דאָ מיטן שטעקן אין האַנט און מיט די קאַליע העלישרויטע אויגן פאַרן טיש געזעסן און האָט פאַרשפּרייט אַרום זיך אַ ריח פון אַ שאַרפן שמעק־טאַבאַק און פון ציגנפלייש. און שמואליק האָט שעמעוודיג דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן און גענומען בייסן מיט די ציין דעם שפּיץ פון אַ שוועבלשטעקל. די אויגן זיינען ביי אים געוואָרן פאַרטרערט.

מירל איז שוין דערווייל געווען אין דער באַלויכטענער זאַל. זי האָט דאָרטן דעם אויבערשטן סאַק פון זיך אַראָפּגעצויגן און נישט געוואוסט, פאַרוואָס זי איז פון עסצימער נישט אַריינגעגאַנגען גלייך רעכטס אין פינסטערן שלאָפחדר. זי האָט זיך געוואָלט אָן עפּעס דערמאָנען, נאָר נישט געקאָנט און געדענקט, אַז שמואליק שטייט אין צווייטן חדר; גענומען צוליב עפּעס נאָכאַמאָל אָנטאָן דעם סאַק, נאָר אים באַלד צוריקגעלייגט און איז דורכן עס־צימער אַוועק גלייך אין פינסטערן שלאָפחדר. זי האָט דאָרטן ניט אויסגעטאָן די ענגע שווארצזיידענע קאָפּטל מיטן איינגעצויגענעם גאָרסעט און זיך גלייך אין בעט אַוועקגעלייגט. זי האָט זיך פאַרשטעלט מיט ביידע הענט דעם פּנים און זיך גענומען גרייטן צו דעם, וואָס ס׳וועט באַלד פאָרקומען:

»אַן עק... איצט מוז שוין נעמען אַן עק...«

ס׳איז געווען שטיל אין אַלע אַרומיגע חדרים. אינמיטן דער שטילקייט האָט זיך געהערט, ווי שמואליק שפּאַנט פאַמעליך אַרום איבערן עסצימער, ווי דער ברודיגער ייד, דער אָקסנהענדלער האָט הנאה פון די פּאָר טויזנט רובל ריווח, וואָס וועלן אים איצט אויף זיינע קליינע פּראָצענטן

אויספאַלן, און קאָן זיך נישט אָפּוואונדערן פונם מאַרק, וואָס שמואליק האָט אָנגעטראָפן:

»אַזאַ מאַרק, מעג ער זאָגן, געדענקט מען נישט פון נאַפּאָלעאָנס צייטן אָן... וואָס רעדט ער, שמואליק? זיבן רובל אַ פוד?!...«

זיינע קאַליע אויגן מיט די איבערגעקערטע רויטע וויעס האָבן אים געטרערט. די טרערן זיינען אַראָפּגערונען אויף די באַקן און ערטערווייז דערגרייכט די גרייזגרויע, ברודיג פאַרגעלטע באָרד, און ער האָט עס נישט געפילט, געשטופּט טאַבאַק אין נאָז און געהאַלטן דעם שמייכלדיגן פּנים עטוואָס פאַרריסן, ווי אַ בלינדער, וואָס חלומט וואַכנדיג. ער האָט געחלומט וועגן נאָך איינעם אַזאַ גליקליכן מאַרק:

»איז אויב שמואליק וויל טאַקע באַלד נאָך סוכות ווידער־אַמאָל קיין וואַרשע גיין, וועלן אין סטאָלינער וואָלאָוויניע[1] מוזן בלייבן די פּאָפּיוקער אַכטצן יאָלעווקעס[2]... און די זיבן יעליסאַוועטער, וואָס שטייען ביי דער טיר... יאָ, און דער לעבעדיגער, אָטדער וואָס מיט די גרויסע הערנער... אַ מאָדנע זאַך: אָטדי דריי שטייען שוין אָט אַ חשבון פון פערטהאַלבן חדשים, און נעמען נאָך אויף זיך קיין לייב נישט... ער האָט זיי אַ טאַפּ געטאָן אָטדאָ יענע וואָך, עט... עס הייסט נישט קיין לייב נישט... ער האָט פיינט אַזעלכע אָקסן.«

דער ייד איז סוף כּל סוף אַוועקגעגאַנגען, און די טיר האָט נאָך אים שמואליק פאַרשלאָסן. די שטילקייט איז שוין איצט געוועזן אַ גאַנצע, ווי אינמיטן דער נאַכט. און געהערט האָט זיך נאָר, ווי שמואליק שפּאַנט פּאַמעליך

---

[1] אָקסנשטאַל.
[2] נישט קעלביגע בהמות.

איבערן עסצימער, ווי זיינע נייע שיך סקריפּען אונטער און דערציילן עפּעס וועגן דעם, וואָס אים, דעם בעל־הבית זייערן איז שלעכט; וועגן דעם, וואָס ער טראַכט איצט וועגן איר, מירלען, וואָס ליגט אין פינסטערן חדר אין בעט, האָט זי ליב, וויל צו איר אַריינגיין, נאָר קען נישט און ווייס נישט, וויאַזוי; פילט, אַז ער איז אומגליקלעך, און אַז אייביג, אייביג וועט שוין פון אים אָטדער אומגליק נישט אַוועק:

»און אָט איז ער איצט, אַשטייגער, נאָך פיר וואכן צייט צו זיך אַהיים געקומען...«

געלט האָט ער גאָר נישקשהדיג פאַרדינט... ער ווערט אַ גביר... קאָפּטן מיט מתּנות האָט ער מירלען אַהיים אָנגעקויפט... ער האָט געמיינט, זיי וועלן איר געפעלן, האָט ער געמיינט... און נאָך האָט ער געמיינט:

»ער וועט נאָך זעקס וואָכן אַהיים קומען, וועט זי מיט אים ריידן אָנהייבן...«

ער האָט נאָך אַלץ געביסן מיט די ציין דעם שוועבעל־שטעקעלע, און אין די אויגן זיינען אים נאָך אַלץ גע־שטאַנען די טרערן:

»אַז זי האַלט אים פאַר אַ נאַר, מירל.«

פאַר די אויגן איז אים געשטאַנען איר פּנים, אַ פרישער און עטוואָס שמעקנדיגער. איצט ליגט זי דאָרטן אין צווייטן פינסטערן חדר אויפן בעט און האַלט פאַרמאַכט די אויגן. אפשר שלאָפט זי שוין דאָרטן, און אפשר ניין. ער האָט געוואוסט:

וועזן ער גייט איצט צו איר צו, וואָלט ער איר נישט געהאַט וואָס צו זאָגן. און דאָך איז ער אַהין געגאַנגען, פאַמעליך, טריט ביי טריט, זיך אַלעמאָל אָפּגעשטעלט, דעם אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ נישט אויפגעהויבן, און האָט געדענקט:

»זי האַלט אים פאַר אַ נאַר, מירל.«

ער האָט די שוועל פון פינסטערן חדר אַריבערגעטראָטן, זיך אָפּגעשטעלט. די שיין פונם באַלויכטענעם עסצימער האָט אַהער דערגרייכט; אַקעגן, אין בעט, האָט זיך שוין געוועבט איר פיגור, אַ שלאַנקע און בויגיגע פיגור, אַן ענג אַיינגעצויגענע אינם שוואַרצן שמאָלן קלייד. פּאַמעליך, פּאַמעליך איז ער צו איר מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ גע־גאַנגען; געטאָן אַ שפּאַן, זיך אָפּגעשטעלט, און ווידער אַ שפּאַן געטאָן. איצט האָט ער שוין געזעהן איר פּנים. פאַרוואָרפן עטוואָס אַרונטער איז ער הויך אין קישן גע־לעגן, און די אויגן זיינען געווען פאַרמאַכט. אַ ווײַלע איז ער פאַרן בעט מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן געשטאַנען. ער האָט געוואוסט, אַז ער באַדאַרף זיך צוריק אומקערן און איז דאָך נאָך נעהענטער צוגעגאַנגען, דערזעהן איר אַראָפּגעלאָזטע האַלב אויסגעצויגענע האַנט אויפן זייטל פון בעט און זי שטיל פאַר אָטדער האַנט אָנגענומען.

ער איז געשטאַנען אַזוי שטיל, שטיל, האַלטנדיג איר האַנט, און האָט שטיל צו וויינען אָנגעהייבן.

זי האָט ביי אים די האַנט נישט אַוועקגענומען. ער האָט געהערט: זי האָט ווי פון האַלבנשלאָף אַ זיפץ געטאָן און האָט געזאָגט מיט אַ מאָנאָטאָניש שטילן און פאַר־שלאָפענעם קול:

»וואָס באַדאַרפסטו מיך, שמואליק?«

דענסטמאָל האָט ער זיך אויפן בעט אַראָפּגעזעצט און האָט כליפען אָנגעהייבן. ער האָט געקושט איר האַנט, ער האָט פיל געקושט אָטדי האַנט. זי האָט די אויגן נישט געעפענט און געשוויגן. ער האָט זיך נעהענטער צו איר צוגערוקט און זי אַרומגענומען. זי האָט נאָך אַלץ די אויגן נישט געעפענט און געשוויגן. און דאָרטן, אין קיך, האָט זיך שוין די שטאַרק פאַרשלאָפענע דינסטמיידל אויף אַ

ווײַלע פון שלאָף אויפגעכאַפּט. זי האָט געשלעפּט די באָרוועסע פיס איבער דער פּאָדלאָגע, אַרומגעגאַנגען פון חדר צו חדר און האָט אויסגעלאָשן די לאָמפּן.

VII.

אַ טאָג נאָך ראש השנה, ווען שמואליק איז אויף אַ פּאָר שעה אין גוראַלניע אַריין צוגעפאָרן, האָט מירל אין איר געלן לעדערנעם סאַק עטליכע זאַכן פאַרפּאַקט און זיך געגרייט נאָך אין דעמזעלבן טאָג אַוועקפאָרן צו איר פאָטער אַהיים.

זי האָט דערבײַ צו קיינעם קיין וואָרט נישט אויסגע־רעדט און האָט זיך געהאַלטן פעסט בײַ איר באַשטימטן פּלאַן:

»איצט נעמט שוין געוויס צו אַלץ אַן עק... זי ווערט ניצול פון די זיידענאָווסקיס.«

בײַ דער שוויגער אין עסצימער האָט זיך דענסטמאָל בײַטאָג שוין שטאַרק דער צום־גדליה־תּענית געפילט. דער בעל־הבית איז דאָרטן אויבנאָן אויף זײַן ברייטן, כּבֿודזוכערישן שטייגער געזעסן, און אַ פאַרמעגליכע דורכפאָרנדיגע קרובה האָט דאָרטן לאַנג מיט איר מאַן דעם למדן פאַרבראַכט און האָט צו הויך אויף איר קליינ־שטעטלדיגן קול גערעדט.

מ'האָט געשמועסט וועגן דער וואַרשעווער מומע פּערל, אַז, ווי שמואליק דערציילט, האָט זי זעהר אַ גוט יאָר געהאַט; אַז דער היגער מומע אסתּרן איז איצט, קיין עין־הרע, אפשר בעסער, ווי בשעת דער מאַן אירער האָט געלעבט, און זי פאָרט אַלע זומער קיין אויסלאַנד; און אַז מאָנטשיק, וואָס האַלט זי אויס, איז געבוירן געוואָרן פונקט אינם יאָר, וואָס בײַם פעטער עזריאל־מאיר איז

געשטאָרבן די ערשטע ווייב; ער איז שוין אַלט זעקסאונ־צוואַנציג יאָר און פאַרדינט גרויסע געלטער. נאָר ער האָט צייט און רעדט קיינמאָל נישט וועגן חתונה האָבן.

פלוצים איז עמיצער פון די אייגענע אַריינגעקומען און האָט דער שוויגער אויפן אויער מירלס סוד אַיינגעראָמט. די שוויגער האָט עס באַלד אויפן מאַנס אויער איבער־געשעפּטשעט, גענומען אים קוקן גלייך אין פנים אַריין, און דערביי מאָדנע געפינקלט מיט די אויגן. די לעצטע עטליכע טעג האָט שמואליק אויסגעזעהן אַזוי פריילין. דעם צווייטן טאָג ראש־השנה בייטאָג האָט מען אים געזעהן שטיין צוזאַמען מיט מירלען אויף די גאַניקטרעפּלאַך אַקעגן דער זון, און זי, די שוויגער, האָט שוין אַפילו נאָכדעם געפרעגט אַן עצה ביי מרים לובאשיץ:

»אַשטייגער, ווער צו וועמען באַדאַרף, נאָך מרימס יושר, אָנהייבן פריהער צו ריידן? אַ? אַוודאי קומט, אַז מירעלע זאָל פריהער אָנהייבן, אַ?«

די שוויגער איז באַלד מיטן שאַל אויף די אַקסלען צו מירלען אין פליגל אַריינגעקומען און דאָרטן אָנגעהייבן פאָרזיכטיג צו ריידן, פריהער צו דער דינסטמיידל, און נאָכדעם נאָך פאָרזיכטיגער צו איר, מירלען אַלייז:

»אויפלאַנג פאָרסטו, מירעלע?«

און נאָך:

»אפשר וועסטו צוואַרטן אויף שמואליקן?«

מירל האָט זיך געדרייט צווישן אירע צוויי פעקלאַך מיט אַן ערנסטן פאַרעקשנטן פנים, גענומען אויפגיך דעם אויבערשטן מאַנטל אָנטאָן, געשיקט נאָך אַ דראָזשקע, און דערביי אויף דער שוויגערס שאלות געענטפערט אָפּ־געהאַקט און קורץ:

»זי וייס נישט.«

»זי וועט זעהן.«

»זי קען נישט וואַרטן.«

אַזוי שטאַרק איז זי איצט מיט איר פּלאַן בײַ זיך גע־בליבן; ס׳איז איר שוין אַפּילו געװען אַ חידוש אויף זיך אַליין:

»אָטדי פּשוטע זאַך האָט זי דאָך גרינג געקאָנט טאָן צוריק מיט אַ חודש און מיט צוויי . . . וואו איז איר די גאַנצע צייט דער קאָפּ געװען?«

אין משך פֿון דער גאַנצער אַכטצנשָעהדיגער באַנרייזע האָט זי זיך געפֿילט אַזוי גרינג און פֿריש, גלייכווי פֿיל פֿון אירע אַמאָליגע און איצטיגע האָפֿענונגען העבגען אָפּ דווקא אָן דער נסיעה, און גלייכווי פֿון איצט אָן הייבט זי אָן צו לעבן פֿונסניי, לחלוטין פֿונסניי. ס׳איז געװען איבעריג גוט אָפּצושטיין גאַנצע האַלבע שעהן בײַם ריינעם, ברייטן פֿענסטער פֿון וואַגאָן צווייטן קלאַס און צו קוקן אויף די פֿרעמדע שטיבלאַך, אויף די אומבאַקאַנטע פֿעלדער און האָריזאָנטן, באַפּוצטע מיט סעדער און וועלדלאַך, וואָס באַוויזן זיך געשווינט דעם גיך לויפֿנדיגן צוג און בלייבן אויך אַזוי געשווינט פֿונהינטן. ס׳האָבן זיך בשעת מעשה געדענקט די אייגענע בלויע אויגן, וואָס קוקן אַרויס מיט גרויס אומעט פֿון אונטער די לאַנגע שוואַרצע וויעס. ס׳האָט זיך אויך געדענקט, אַז זי, די שלאַנק־וואוקסיגע און שוואַרץ געקליידעטע, איז איצט פֿריי און איינעאַליין צווישן אָטדי אַלע פֿרעמדפּנימדיגע רייזנדער, וואָס קוקן אויף איר מיט שטאַרק נייגעריגע אויגן יעדעס־מאָל, וואָס איר קומט אויס נאָהענט לעבן זיי דורכגיין, טרעטן איר מיט גרויס דרך־ארץ אָפּ דעם וועג און דער־וועגן זיך דאָך נישט מיט איר ריידן אָנצוהייבן. איינער אַ בלאָנדין, וואָס האָט, זיצנדיג אַקעגן איר, די גאַנצע צייט געשלונגען מיט גרויס אינטערעס די בלעטער פֿון

זיין דייטשן בוך, האָט צולעצט אויף איר אַ היפּשע ווײַלע די אויגן אָפּגעשטעלט און זיך לייטיש דערפרעגט:

„נישט מיט איר האָט ער זיך פאַרצווייייאָרן אין איטאַליען באַגעגנט?“

אויף אַ גרויסן וואָקזאַל, וואו דער שטאַרק פאַרשטויב־טער צוג האָט אַ גאַנצע האַלבע שעה אָפּגעטעמט, האָט איר לאַנג נאָכגעקוקט אַ וואוקסיגער און רייכער קריסט, אַ יעגער, ביי וועמען ס׳איז איבער די פּלייצעס אַ צוויי־רערנדיגע ביקס געווען אַריבערגעוואָרפן. ער האָט זיך אַרומגעדרייט ביים טיש, וואו זי האָט אין וואָקזאַל גע־פריהשטיקט, און זיך צולעצט פונקט אַקעגן איר געזעצט טיי טרינקען.

פאָרנדיג אויפן צווייטן טאָג פונם לעצטן וואָקזאַל מיט דער פור, האָט זיך נאָך אָטדאָס אַלץ געדענקט, און געטראַכט האָט זיך דערביי מטושטשדיג און גרינג וועגן אַ נייעם לעבן און וועגן דעם, וואָס זי האָט גוט געטאָן דער־מיט, וואָס אויף שמואליקס מיט דער שוויגערס אָנפראַגן האָט זי געענטפערט אומבאַשטימט און קאַלט:

„זי ווייס נישט, זי וועט זעהן.“

אָבער נאָך אין יענעם זעלבן טאָג, אַרום איינס אַזייגער, ווען די אומגעריכטע בעל־עגלהשע פור איז מיט איר אין אָנהייב שטעטל אַריינגעפאָרן, האָט אויף איר פון די אַלט באַקאַנטע פאַרמרה־שחורהטע הייזער מיט אַמאָליגן ייאוש אַ בלאָז געטאָן, און דערפילט האָט זי אין זיך צוריק אַזוי שטאַרק די מיידלשע וואָכעדיגע פוסטקייט, גלייך זי איז קיינמאָל פונדאַנען נישט אַרויסגעפאָרן און איז איצט אַהער נישט געקומען.

די גאַנצע נישטיגע און פאַראָרעמטע שטעטעלע מיט אירע אַלטבאַקאַנטע אָרעמע און צעוואָרפענע הייזער איז ווי

פאַרגליווערט געוואָרן אויף דער איינציגער לאַנגאָנעדיגער מחשבה:

»נישט צום איבערמאַכן איז דער אומגליק··· און נישט צו האָפן איז פאַרהאַן אויף וועמען···«

און דאָרטן, אַביסל נידעריגער, האָט שוין פון הינטערן מאַרק אַרויסגעקוקט איר פאָטערס שטוב מיטן גאַניק; זי, די שטוב, איז דאָרטן, ווי תּמיד, אומעטיג געשטאַנען און נאָך אַלץ דערציילט יעדן מענשן, וואָס איז לעבן איר פעדערשטער וואַנט אַדורכגעגאַנגען:

»שוין חתונה געהאַט מירל··· שוין דאָרטן, אין פאָר־שטאָט פון כּרך, מירל.«

קיינער איז זיך מיט איר זעהן נישט געגאַנגען, און קיינער האָט זיך מיט איר קומען נישט דערפרייט. אין שטוב זיינען קיין שנויים נישט פאָרגעקומען. גיטעלע האָט נאָר געזומען דעם שבתדיגן פאַרוק אויף אינדערוואָכן, און די צירונג אירע האָט נאָך אַלץ געפּעלט. דערזעהענ־דיג צומאָנהייב מירלען, האָט זי זיך פאַמעליך, פאַמעליך אויפגעשטעלט פונם בענקל, וואָס פאַרן קיילעכדיגן טיש, געוואָרן רויט און קוים־קוים שמייכלען אָנגעהייבן:

»זעט נאָר, האָט זי שמעוודיג און שטיל אַ זאָג געטאָן— מירעלע···«

און איבער עפּעס האָט זי נאָך אַלץ נישט אָפּגעלאָזט דעם בלאַט פון קיילעכדיגן טיש, וואַס אויף אים האָט זי ביידע הענט געהאַלטן. ס'איז איר, אַפּנים, שטאַרק מאָדנע געווען סיי דאָס, וואָס מירל איז איצט פּלוצים און אומ־געריכט אַהיים געקומען, סיי דאס, וואָס פאַר די גאַנצע פערטהאַלבן חדשים פון איר וואוינען אין פאָרשטאָט פון כּרך האָט מען פון איר קיין תּמונת אות נישט געזעהן, און נאָר שמואליק האָט צוגעשריבן פאַר איר געדוסן אין יעדן בריוו.

»ס'לאָזט אַייך געריסן זוגתי היקרה מרת מירל'ה תחי.«

גלאַטאַזוי, אַפּנים, האָט שוין גיטעלע צוגעגעבן:

»זי האָט זיך אויפן פּנים גאָרנישט ניט פאַרריכט, מירעלע.«

און באַלד האָט זי ביי דער דינסטמיידל צוגענומען די קאָמפּרעסן און איז אַוועקגעגאַנגען זיי צולייגן אין שלאָפ־צימער ר' גדליהן, ביי וועמען ס'האָט זיך די לעצטע צייט ווידעראַמאָל אָפּגערופן די ווינטערדיגע חולאת.

אָנגעטאָנערהייט איז ער דאָרטן אין איינעם פון די צוויי אַלטע הילצערנע בעטן געלעגן. ער האָט געהאַלטן דעם בלעכענעם קאָמפּרעס ביים בויך און האָט נישט געקרעכצט.

»כ'ליג, האָט ער דאָרטן מירלען געזאָגט און האָט דער־ביי שעמעוודיג אַ שמייכל געטאָן, כ'בין ערשט בייטאָג אַרומגעגאַנגען.«

זיין פּנים האָט אויסגעזעהן געל און ערגער ווי אַלעמאָל, און דער שמייכל האָט שוין מער צו זיין שפּיציכיגער נאָז נישט געפּאַסט.

קוקנדיג אויף אים, האָט זיך איבער עפּעס געטראַכט, אַז ער וועט שוין קיין סך נישט לעבן, אַז דער קול זיינער איז שוין געביטן, ווי דער קול פון אַ מענשן, וועמען מ'האָט שוין אויפן הימל אַרויפגערופן און אים דאָרטן זיין בוך מיטן גְזַר־דין באַוויזן:

»נאַ קוק: שטאַרבן וועסטו... ווען? — דאָס איז נישט דיין זאַך.«

פאַרנאַכט, ווען דער ווייטאָג איז ביי אים איבערגעגאַנגען, האָט ער זיך פונם בעט אויפגעהויבן און האָט געהייסן די פור שפּאַנען, כדי אין קאַשפּעריוווקער וואַלד אַוועקצופאָרן. ער האָט דאָרטן געמוזט זיין. ער האָט אָנגעטאָן דעם פּאָר־כאַלאַט, צוגעגאַנגען צו מירלען און, טראַכטנדיג וועגן

עפּעס, געשטאַנען פאַר איר אַ ווײַלע מיט אַן אַראָפּגע־לאָזטן קאָפּ.

אינדרויסן האָט שוין אויף אים די געשפּאַנטע פור גע־וואַרט, און גיטעלע איז אין חדר נישט געווען.

מעגליך, אַז ער האָט געטראַכט וועגן דעם, וואָס איר, דער צוגאַסט געקומענער טאָכטער, וואָלט ער איצט באַ־דאַרפט אַ מתּנה געבן און האָט נישט בײַ־ד.

פלוצים האָט ער בײַ איר געפרעגט:

»ווי לעבט זיך איר עפּעס? ער מיינט, ווי לעבט זיך איר מיט שמואליקן? קיין שלעכטער מאַן באַדאַרף ער נישט זײַן...«

נאָר אַליין האָט ער שוין, אַפּנים, דערפילט, אַז ס'איז נישט דאָס, וואָס ער האָט איר זאָגן געוואָלט, און זיך פאַר־שעמט, ווידער דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, געטראַכט אַ ווײַלע און זיך צולעצט אויפגעכאַפּט:

»טאַ! וועלן מיר גיין פאָרן.«

וועגן עפּעס האָט באַלד נאָך זײַן אַוועקפאָרן שטיל און פאַמעליך די שווייגנדיגע גיטעלע אָנגעהייבן דערציילן:

וועגן דעם, וואָס דער קאַשפּעריוקער וואַלד איז שוין גאָרנישט אַזאַ מציאה, ווי מ'האָט געמיינט, האָט זי דער־ציילט; וועגן דעם, וואָס דער קרוב זייערער, דער קאַסיר, האָט שוין בײַ זיי נישט וואָס צו טאָן און איז שוין אויף אַ שטעלע בײַ די סוחרים־שותּפים פון קרייזשטאָט:

»נו, און אַ מענש איז ער דאָך פון תּמיד אָן אַ פעהיגער, אַן איבערגעגעבענער און אַ באַטראַכטער. וועלוול בורנעס האָט דווקא געשיקט צו אים, ער זאָל איבערגיין צו זײַן פאָטער, און האָט אים געוואָלט געבן טויזנט רובל אַ יאָר... איך מיט גדליהן האָבן אים דווקא צוגערעדט... און אַברהמל דער רב האָט אים אויך געמאַכט פאַר אַ משוגע־נעם... נו, איז ער דאָך אַן עקשן, האָט ער ניט געוואָלט.«

און נאָכדעם האָט מען געטרונקען טיי און נישט געהאַט מער וואָס צו ריידן. און נאָכדעם איז מירל לאַנג איינע־אַליין אינדרויסן ביי דער טיר געשטאַנען און האָט אויפן שטעטל געקוקט.

אַלץ איז דאָרטן ווי שטענדיג געווען פוסט און תּשובהדיג געפאַלן. שפּעט אין בין השמשות איז די פאַרצווייפעלטע לערערן פאָליע געגאַנגען צו דער אַקושאָרקע שאַך, וואָס וואוינט אויפן דאָרף, און דער געהילפספראָוויזאָר סאַפּיאַן האָט אויך אַהין אַוועקגעשפּאַנט, און דער קרומער סטודענט ליפּקיס... און אין שטעטל איז געווען טונקל און קיל, און אַ ווינטל האָט זיך געיאָגט נאָכן מאַרקשטויב. און וואָווע בורנעס האָט שוין געוואוסט, אַז זי איז געקומען און איז דערפאַר אַזוי פריה צו זיך אויפן פּולוואַריק אויף נאַכטלעגער אַוועקגעפאָרן. און נאָר אין דער היפּשער סאַדעגערער קלויז, וואָס האָט מיט אירע באַלויכטענע פענסטער פונם קעגנ־איבערדיגן הינטערגעסל אַרויסגעקוקט, האָבן זיך געשאָקלט תּשובהדיג דערשלאָגענע יידן און האָבן מיט גוואַלדיג־טרויעריגע קולות נאָכגעשריען דעם חזן:

„לדוד!!!“

עפּעס אַ געפּאַקטער און פרישאויסגעשלאָפענער בחור מיט אַ פרעמדן אינטעליגענטיש פאַרגרעבטן פּנים, אַפּנים, אַ נייער לערער אין תּלמוד־תּורה, האָט דאָ גאָר נאָהענט דורכגעשפּאַנט אינדערפינסטער פון קילן תּחילת אָוונט. ער האָט ווי אַ ציטער געגעבן מיט זיין גאַנצן קרעפטיגן קערפּער און אַ טראַכט געטאָן מיט פאַרגעניגן:

„דאָרטן, וואוהין ער שפּאַנט, וועט זיין ליכטיג און וואַרים; אַ לאָמפּ וועט ברענען אויפן טיש מיט די אָנגעגאָסענע גלעזער טיי, און אַ ווערטל וועט מען דאָרטן קענען זאָגן...“

נאָר איר, מירלען, האָט איצט שוין אַלץ אויסגעזעהן אַזוי איבעריג און נאַריש. נאַריש איז געווען דאָס, וואָס

פאָרנדיג אַהער, האָט זי די גאַנצע צייט אויף עמיצן אַ האָפענונג געהאַט. נאַריש איז געווען דאָס, וואָס ביי דער אַקושאָרקע אינם באַלויכטענעם גויישן שטיבל האָבן זיך איצט צונויפגעקליבן פונקט דיזעלבע, וואָס האָבן זיך שוין אַהין צונויפגעקליבן פאַרצווייייאָרן, און ריידן איצט דאָרטן פונקט דאָסזעלבע, וואָס זיי האָבן שוין דאָרטן גערעדט פאַראַיאָרן. אַלע: די אַקושאָרקע, פאָליע, סאַפיאַן, ליפּקיס, זיינען נישט צופרידן מיטן לעבן, נאָר קיינער פון זיי טוט גאָרנישט, כדי אָטדאָס לעבן איבערצומאַכן. און אויף דער וועלט זיינען פאַרהאַן פיל אַזעלכע נישטצופרידענע אַקו־שאָרקעס, פאָליעס, סאַפיאַנס, און אַלע קומען זיי זיך איצט אינאָוונט צונויף אין באַלויכטענע הייזער, וואָס אין פאַר־שיידענע שטעט און שטעטלאַך, און אַלע גייען זיי נאָכדעם אַוועק צו זיך אַהיים און טוען דאָרטן ווייטער דאָס, וואָס זיי האָבן שוין געטאָן נעכטן, דאס, וואָס ס'איז שוין פיל מענשן פאַר זיי נמאס געוואָרן צו טאָן.

און סוף כל סוף... איצט, אין אָטדעם קילן פאַרנאַכט, וואָס נעמט אַרום די וועלט...

»ערגעץ מוזן דאָך איצט, סוף כל סוף, זיין אַזעלכע, וואָס פרובן טאָן עפּעס אַנדערש.«

ווען זי איז צוריק אין שטוב אַריינגעגאַנגען, האָט דאָרטן אין עסצימער שוין פונלאַנג דער הענגלאָמפּ געברענט, און ליבקע די רביצין איז שוין דאָרטן פונלאַנג געזעסן, גע־שמייכלט צו דער שווייגנדיגער גיטעלען און דערביי וועגן איר, מירלען, עפּעס גאָר אַ צינישע ווייבערשע זאַך געזאָגט.

»אַזוי גאָר?...«

מירלען איז דערפון געוואָרן שטאַרק עקלדיג און שווער. זי איז אַריינגעגאַנגען אין איר געוועזענעם חדר, וואָס קעגנאיבער דער פינסטערער זאַל, זיך אָפּגעשטעלט און אים ביי דער שיין פון לאָמפּ באַטראַכט. אַלץ איז דאָרטן

געוועזן וואָכעדיג: די טישלאַך נישט צוגעדעקט, די לופט קאַלט, גלייך אינדרויסן וואָלט איצט ווינטער געוועזן, און מ׳האָט שוין דאָרטן די הרובע פון אַ חודש צייט נישט גע־הייצט; אין דער ליידיגער שאַפע איז געהאַנגען אירע אַן איבערגעלאָזטע קליידל מיט אַן אָפּגעטראָגענעם האַרבסט־רעקל, אַ קורצן און אויף וואַטע. דער געלעגער איז גע־ווען נישט פאַרבעט, נאָר איבערגעדעקט, אַזוי אַז די קאָפּ־קישנס האָבן פון אונטער דער קאָלדרע גלייך מיט דער איבערבעט אַרויסגעשטעקט. און געדוכט האָט זיך איבער עפּעס, אַז ס׳איז פיל גרינגער אייביג נע־ונד צו זיין, איידער אין אָטדער בעט זיך נאָכאַמאָל אַריינצולייגן.

ס׳איז איר געווען שווער מער דאָרטן צו בלייבן. איז זי צוריק אין עסצימער אַרויסגעגאַנגען, זיך דאָרטן ביים טיש געזעצט, אונטערגעשפּאַרט מיט ביידע הענט דעם קאָפּ, גע־טראַכט אַ ווײַלע און זיך פּלוצים אָנגעהייבן דערפרעגן וועגן די צוגן, וואָס גייען אָפּ אין כרך:

»צוויי צוגן גייען, דוכט זיך, אַהין אָפּ... זי ווייס נישט, מיט וואָסערן ס׳איז פאַר איר גלייכער מאָרגן אַהיים צו פאָרן: מיטן אינדערפריהענדיגן, צי מיטן פאַרנאַכטיגן.«

גיטעלע האָט צוגעשמייכלט און פאַרוואונדערט עפּעס גע־פרעגט. די רביצן האָט עפּעס צוגעגעבן. מירל האָט נישט געהערט וואָס. די אויגן האָבן ביי איר נאָך אַלץ געקוקט ערגעצוואוהין פאַר זיך.

»איז, הייסט עס, מאָרגן, צוריק אַהין, אין פאָרשטאָט פון כרך...«

פון אָטדער גאַנצער נסיעה אירער האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. דאָ, אין שטוב, קען זי שוין קיין איבעריגע שעה נישט בלייבן. זי אַליין מוז שוין געפינען פאַר זיך אַ וועג, וויאַזוי דאָס אייגענע לעבן צו ראַטעווען. און אויב זי קערט זיך איצט אום צוריק אין פאָרשטאָט, איז דאָס

יעדנפאַלס נישט אויפלאַנג... גאָר אויף אַ קורצער צייט קערט זי זיך איצט אַהין אום.

VIII.

זי איז אָנגעקומען צוריק אין פאָרשטאָט אויפן דריטן טאָג ביינאַכט, ווען אַלע זיינען שוין געשלאָפן. זי האָט אויס־געזעהן אויפן פנים שלעכט, ווי נאָך אַ שלאַפקייט, און האָט ניט גערעדט צו קיינעם. געלעגן אָנגעטאָנערהייט אין בעט און איז עטליכע טעג פון שטוב נישט אַרויסגעגאַנגען. ביי שמואליקן אין קאַבינעט זיינען איינציגע ביכער געווען. האָט זי זיי איינציגווייז צו זיך אין שלאָפצימער איבערגעטראָגן, און געוואַלגערט האָבן זיי זיך דורכויס אַרום בעט, וואו זי איז געלעגן. איצט האָט זי צו שמואליקן גאָרנישט ניט גע־האַט, נישט בעסער און נישט ערגער האָט ער איר שוין געקאָנט מאַכן. און אַזוי פעסט איז שוין ביי איר באַשטימט געווען, אַז זי גייט פון אים אינגיכן אַוועק. זי האָט נאָר נישט געקענט פאַרליידן, וואָס ער דרייט זיך אַמאָל אַרום ביי איר אין חדר, נישט געקוקט צו אים און אים נישט גע־ענטפערט, אויב ער האָט גערעדט צו איר.

שמואליק האָט געוואוסט, אַז פון דעם פאָטער אירן האָבן זיך די דאָקטוירים מיַאש געווען, אברהמל דער רב האָט עס אים אין אַ בריוו געשריבן; די מאַמע זיינע האָט זיך געחידושט דאָרטן ביי זיך אין שטוב און האָט בשום אופן נישט געקענט פאַרשטיין:

»וואָס הייסט? אַ פאָטער איז מסוכן שלאַף, ווי זיצט אַ טאָכטער נישט אָפּ ביי אים כאָטש אַ פּאָר טעג?«

ער האָט צום דריטן מאָל געפּרובט ביי מירלען וועגן דעם אַ פרעג טאָן, איז זי געוואָרן אויפגערעגט און האָט אים די רייד איבערגעריסן:

»זי ווייס נישט··· זי ווייס נישט···«

דענסטמאָל האָבן זיך ביי שמואליקן אין די אויגן טרערן געשטעלט· און אַוועקגעגאַנגען איז ער אין עסצימער צום פענסטער· געשטאַנען דאָרטן אַ ווײַלע און האָט מיט אַ טדי פאַרטערטע אויגן צום פאַרוואָלקנטן דרויסן אַרויסגעקוקט· ס׳איז אים געווען שלעכט· און קיין געדאַנקען האָט ער אין מוח נישט געהאַט· ער איז פון היסח־הדעת וועגן אַוועק־געגאַנגען צום פאָטער אין דער גרויסער שטוב· האָט מען דאָרטן עפּעס אויף זיין פנים באַמערקט· און די שוויגער האָט אים בסוד אָנאַזייט אָפּגערופן:

»וואָס זשע· שמואליק? שוין ווידער עפּעס אַ נייס?«

נאָר ער האָט דערשלאָגענערהייט געמאַכט אַ פנים פון אַן ערנסטן מאַנסביל און אפילו די ברעמען אָנגעבּרוגזט:

»ניין· ווער זאָגט דען?··· ניין··· גאָרנישט···«

און באַלד איז ער אַוועק צום פאָטער אין קאַבינעט· וואו ס׳האָבן זיך געפונען דריי מענשן פון פאַרשיידענע אָקסנ־שטאַלן און האָבן געשמועסט וועגן גיין מיט אַ נייער פּאַר־טיע קיין וואַרשע· דער פאָטער האָט דאָרטן ביי אים וועגן דעם געפרעגט· האָט ער ניט געוואוסט· וואָס מ׳רעדט צו אים· און געענטפערט:

»אַ?«

חול המועד סכּות בייטאָג איז מען ביי דער שוויגער אין עסצימער געזעסן אַרום לאַנגן ווייספאַרשפּרייטן טיש און געטרונקען טיי· כּמעט אַלע שטאָטקרובים זיינען דאָרטן צוליבּ יום־טוב צונויפגעקליבן געווען· מ׳האָט אויסגעזעהן לוסטיג און בּכיוון נישט געוואָלט אינזינען האָבן מירלען· די שוויגער אַליין האָט נאָרוואָס אַ טראַכט געטאָן· אַז מיט שמואליקן האַלט שלעכט· נאָר דער קאָפּ איז ביי איר

געווען אַזוי טעמפּ, זי האָט באַלד אָן דעם פאַרגעסן און גענומען נאַריש פינקלען מיט די אויגן.

ס'איז דאָ אויך ביים טיש געזעסן די געוועזענע קורסיסטין מרים ליובאַשיץ און האָט געהאַלטן אויף די הענט איר זעקס־חדשימדיגע קינד, אַ בלאָנדע מיידעלע מיט אַ הוילן קע־פעלע, בלויע גלעזערנע אויגעלאַך און אַן אויסגעצויגענער און נאַסער אויבערשטער ליפּל. אָקאָרשט צוריק מיט אַ פערטל שעה האָבן זיך כמעט אַלע שטובמענשן אַרום אָט־דעם קינד געריסן. יעדערער האָט עס צו זיך אויף די הענט געכאַפּט, געטאַנצט מיט דעם, עס געהויבן אין דער לופט, און דאָס קינד האָט אויף אַלץ געקוקט מיט בלויגלעזערנע אויגעלאַך, זיך געשראָקן און אָפּטמאָל גענומען ברעכן פיסקלאַך. די שוויגער האָט עס צו זיך אויף די הענט גע־נומען און, פינקלענדיג מיט די אויגן, אָנגעהייבן צו דעם ריידן. האָט דאָס קינד דאָס ערשטע מאָל די קורפּאַטע נעזל שטאַרק פאַרקנייטשט, אַרויסגעשטעקט די צינגעלע און פריילעך צו שמייכלען אָנגעהייבן. דענסטמאָל זיינען אַלע שטאַרק אַנטציקט געוואָרן, און מרים ליובאַשיץ האָט געזאָגט:

»איהר זעהט, צי ניין?... ס'האָט שוין ליב די מומע.«

איצט איז שוין אין עסצימער געווען שטיל. די קרובים זיינען שוין געווען ערגעץ אין זאַל, און דאָס קינד איז שוין ביי מרימען אויף די הענט געזעסן. עס האָט מיטביידע שוואַכע פויסטלאַך איבער דער מוטערס פּנים געשאַרט, גע־שפּריצט פונם מייל און מיט גרויס אימפּעט אויסגע־ברומט איבערן שטילן עסצימער:

»בבבבע!...«

גלייך דער פּנים וואָלט אַ שויב זיין, און דאָס קינד וואָלט זיך אַיינגעשפּאַרט זי אויסצושלאָגן. די מוטער האָט געדרייט דעם פּנים אָנאַזייט, ווי מורא האָבנדיג פאַר אַ פּאַטש פון

אָטדי צוויי קליינע פויסטלאַך, און זיך געפּלייסט ענטפערן אויף דער מומעס שאלה:

»וואָס האָט מען דאָ שוין וואָס צו קלערן? פאַר קיין נאָרמאַלן מענשן קען מען שוין מירלען געוויס נישט רע־כענען.«

ארום טיש זיינען שוין כּמעט אַלע בענקלאַך ליידיג געווען, און די יונגוואַרג האָט שוין געפּילדערט ערגעצוואו אין דריטן חדר. די שוויגער האָט זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער הערט נישט אונטער, געהייסן עמיצן פאַרמאַכן די טיר, וואָס פירט אין קאָרידאָר, און זיך נעהענטער צו מרימען צוגערוקט:

»ווער שמועסט שוין דאָ וועגן „נאָרמאַל״?«

און די געוועזענע קורסיסטין איז געבליבן שטיל, גע־הערט דער שוויגערס טענות און האָט צוזאַמען מיט איר געטראַכט, אַז פון נאָרמאַליטעט איז דאָ שוין נישט שייך צו ריידן:

»וואָרום אָט איז, למשל, זי, מרים ליובאַשיץ. רבונו של עולם... זי לעבט דאָך עפּעס אויך מיט אַ מאַן!«

מרים האָט זיך אויפגעהויבן, אָפּגעגעבן דאָס קינד דער אַלטער גויע, דער ניאַנקע, און זיך געלאָזט גיין אַהיים. די שוויגער איז געגאַנגען באַגלייטן צום טראַמוויי און איבערן וועג נאָך אַלץ דאָס איריגע געטענהט:

»און נאָך אַ זאַך: וואָס וויל זי פון שמואליקן? זי וויל גט? זאָל זי זאָגן, אַז זי וויל גט...«

אינדרויסן איז געווען וואָלקנדיג. ס׳האָט זיך געלאָזט גיין אַ רעגנדל. און מירל איז איינעאַליין אין פענסטער מיט אַ שאַל אויפן קאָפּ געשטאַנען און האָט זיי נאָכגעקוקט מיט אומעטיגע אויגן.

פּלוצים האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און דערזעהן: פונם טראַמוויי, וואָס איז נאָרוואס פון שטאָט אָנגע־

קומען, גייט אַראָפּ מאָנטשיק זיידענאָווסקי. ער איז צע־טראָגן, טראָגט גרויסע צוויי פּעק ביכער אונטער ביידע פּאַכוועס, גייט דורך פּאַרביי און באַמערקט זיי נישט. איין בוך איז פון אונטער זיין לינקער פּאַכווע אַרויסגעפּאַלן, און אַ פּרעמדע ווייבל, וואָס איז געגאַנגען פונהינטן, האָט אים נאָכגעשריען אויפן קול:

»הערט!... זייט זשע מוחל!... אָט האָט איר פאַר־לאָרן.«

און ער האָט זיך נישט אומגעקוקט און האָט געשווינט געשפּאַנט גלייך צו מירלען אין פליגל.

צוריקוועגס איז די שוויגער אין פליגל אַריינגעגאַנגען און געזעהן:

אין שטוב איז שטיל און שלעפעריג, און מאָנטשיק דער גרויסער איז שוין דאָרטן נישטאָ. שמואליק שלאָפט אין די ווייסע אַרבל אויף דער קאַנאַפּע, וואָס אין קאַבינעט, און אין שלאָפצימער ליגט מירל אויפן בעט, וואָס איז נאָך פון גאַנצפריה נישט צוגעקליבן, און אַרום איר וואַלגערן זיך פיל נייע און אַלטע ביכער.

פונדעסטמאָלאָן האָט די שוויגער אויף מאָנטשיקן אַן אומחן געוואָרפן און אים אין עפּעס חושד זיין אָנגעהייבן.

זי האָט אים גלייך אין פנים נישט געקענט קוקן.

וויאַזוי וועגן אָטדעם חשד אירע אייגענע דערציילן, האָט זי נישט געוואוסט, נאָר בכלל, אויב ער איז אבער געגאַנגען אויף מירלס צד און האָט קיינעם נישט געוואָלט דערציילן, וואָספאַר אַ שמועסן ער פירט מיט איר, האָט זי, די שוויגער, אים איינמאָל געמעגט אָנכאַפּן באַלד ביי זיין אַריינקומען און אַ פרעג טאָן ביי אים מיט אַ שטאָך:

»אפשר קען ער איר קלאָר מאַכן, וואָס מירל וויל פון שמואליקן? מ׳זאָגט, אַז ער, מאָנטשיק ווייס ביי איר אַלע סודות, ביי מירלען.«

מאָנטשיק האָט דענסטמאָל אויף איר אַ פּאָר גרויסע אויגן אויסגעגלאָטשט און איר גאָרנישט ניט געענטפערט. ער איז אויף אַ ווײַלע אַריין צום פעטער אין קאַבינעט, וואו ער האָט געלטגעשעפטן געהאַט, און איז באַלד פונדאָרטן צוריק אַרויס און זיך געלאָזט אַהיים גיין, זיך אָפּגעשטעלט לעבן דער פּאַראַדטיר פון שמואליקס פליגל, נאָר באַלד אַוועק צוריק צום טראַמוויי און אַ טראַכט געטאָן, אַז ער באַדאַרף זיך נעמען אין די הענט:

»וואָס איז דאָס פאַר אַ גאַנג? מ׳קען דאָך באמת מיינען, אַז ער וויל ביי שמואליקן די ווייב צונעמען.«

ער האָט אויפגעהערט אַהער אין פּאָרשטאָט צו קומען.

IX.

שמואליק האָט זיך דערוויל אין אַ געוואוינליכן מיטוואָכדיגן פאַרנאַכט אומגעקערט פונם ליבעדינער אָקסנשטאַל, וואו ער האָט אין משך פון צוויי טעג די נייע אָקסן איבערגעשריבן, און האָט געטראָפן מירלס טיר פונאינווייניג פאַרשלאָסן.

ער איז דאָרטן אַ ווײַלע געשטאַנען און אין טיר אָנגעקלאַפּט, אָפּגעוואַרט און ווידער אָנגעקלאַפּט, ס׳האָט אים פונדאָרטן קיינער נישט געענטפערט. האָט ער גענומען אַרומשפּאַנען אין עסצימער און איבערן קאַבינעט, זיך פון צייט צו צייט אָפּגעשטעלט און אַרויסגעקוקט צום פאַרוואָלקנטן דרויסן. ער האָט געדענקט, אַז מירל האָט שוין צו אים צוויי וואָכן צייט נישט גערעדט; אַז די וועש, וואָס ער טראָגט איצט, איז שוין שטאַרק ברודיג, און ער

האָט נאָך צוריק מיט עטליכע טעג באַדאַרפט האָבן צו דער שאַפע, וואָס ביי מירלען אין חדר; אַז די באַציהונגען פון מירלען צו אים ווערן שוין אַלעמאָל ערגער, און אַז ער, שמואליק, איז אומבאַהילפיג און קען דערצו קיין עצה ניט געפינען.

אינאָוונט איז ער די שטוב זיינע פונדרויסן ארומגעגאַנגען און איז צוגעקומען ביזן גאָרטן, וואוהין ס׳גייען אַרויס די פענסטער פון מירלס חדר. דער גאָרטן איז געווען איינגאַנצן נאַס. אַ האַרבסטרעגנדל האָט אין אַלכסון גע־גאָסן, און אַ ווינטל האָט דעם רעגנדל געבלאָזן, און די וויינשלבוימער האָבן זיך געשאָקלט, זיך גענעצט און שטיל וועגן עפעס געקלאָגט. אין עק סאָד האָבן זיך עטליכע אַלטע טאָפּאָלן אין איין שורה געצויגן. זיי האָבן זיך אַלע אין איין זייט מיט זייערע שפּיצן געבויגן און אומעטיג געוואונקען צום שטאַרק פאַרשוואַרצטן הימל־ווינקל, פונוואַנען דער ווינט טרייבט די וואָלקנס:

»אָט פונדאָרטן... פונדאָרטן קומט דער אומגליק.«

די לאָדנס פון מירלס חדר זיינען אינווייניג געשלאָסן געווען, און די שיין פון ברענענדיגן לאָמפּ האָט זיך פונ־דאָרטן דורך די שפּאַלטן דורכגעשלאָגן, הייסט עס, אַז זי איז נישט געשלאָפן.

ער האָט זיך אומגעקערט צו זיך אין קאַבינעט אַריין און זיך דאָרטן אויף דער קאַנאַפּע אַוועקגעלייגט. נישט געקענט איינשלאָפן, נישט געוואוסט, וואָס צו טאָן, און געקראַצט לעבן זיך די צעראַטע:

»שוין פאַרפאַלן, אפנים, זיין לעבן... פאַרפאַלן.«

ער איז סוף כל סוף אַנטשלאָפן געוואָרן אין די קליי־דער און זיך אויפגעכאַפּט איינמאָל אַרום איינס אַזייגער ביינאַכט, ווען אין מירלס חדר איז נאָך ליכטיג געווען, און דאָס צווייטע מאָל גאַנץ פריה, ווען די דינסטמיידל

האָט נאָך די פּאָדלאָגעס געווישט׳ און דורך די פענסטער האָט ערשט אַריינגעקוקט דער אָנהייב פון אַ נייעם רעגנדיג־וואָלקנדיגן טאָג׳

איצט איז שוין אין מירלס חדר פינסטער געוועןי זי איז געשלאָפן׳

ער איז אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן׳ אויפגעוועקט דעם פורמאַן׳ אים געהייסן די פור שפּאַנען און איז אַוועקגע־פאָרן אין גוראַלניע׳

נאָר אין גוראַלניע האָט ער דערפילט׳ אַז ער באַדאַרף איצט זיין נישט דאָ׳ נאָר דאָרטן׳ ביי זיך אינדערהיים׳ ער האָט זיך צו גאָרנישט ניט גענומען׳ זיין חדר האָט זיך געפונען צווישן די קופערנע׳ תּמיד זודיגע קעסלען׳ וואָס אין גרויסן קאָרפּוס׳ ס׳איז דאָרטן געווען שטאַרק הייס׳ און די לופט האָט געשמעקט מיט מאַליאַס׳ מיט איבערגעבּרענטן ספּירט אין צוגעסמאַלעטן גערשטן׳ אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג האָט זיך די זון פון צווישן די פאַרוואָלקנטע הימלען דורכגעשלאָגן׳ און מוראדיג נמאס האָט אין גוראַלניעהויף אויסגעזעהן אַלצדינג׳ אויף וואָס איר קראַנקע זילבערשיין איז געפאַלן׳ ביים געעפנטן פּאָדוואַל׳ וואָס לעבן גוראַלניעטייכל׳ זיינען געשטאַנען פיל פורן מיט אַייזערנע פעסער׳ און געקאָמאַנדעוועט האָט מיט זיי דער אַלטער תּמיד שיכּורער און תּמיד בייזער פּאָדוואַלניק:

»Стой«

»Подавай!«

»Куда полез?«

ערגעץ פונהינטן׳ פונם טאָל׳ וואָס הינטערן גרויסן קאָר־פּוס׳ האָט אַהער געזעצט אַ פייכטער שלעכט שמעקעדיגער דאַמף׳ דאָס האָט מען דאָרטן די פרישע בראַהע צום

אָקסנשטאַל געלאָזט און גענומען הייצן אויף דער צווייטער ביינאַכטיגער „סמענע“.

דענסטמאָל האָט שמואליק ווידעראַמאָל געהייסן די פור שפּאַנען און איז אַוועקגעפאָרן צוריק אַהיים.

איצט איז שוין ווידער וואָלקנדיג און קיל געווען, און קיין רעגן איז נישט געגאַנגען. די לופט איז געווען טונקל, ווי אין אָנהייב בין־השמשות, און פון די נאַסע פעלדער האָט געשמעקט מיט פייכטער איבערגעאַקערטער ערד, מיט פרישן פערדישן מיסט און מיט פוילע דיניעס, וואָס ערגעצ־וואו אויף אַ ניט דערגראָבענעם באַשטאַן.ביידע גרויסע גניאַדע פערד זיינען געלאָפן לעבעדיג און דרייסט, בויגנדיג פריילעך די קעפּ צו דער ערד און ענטפערנדיג אויף יעדן פּאָך פונם פורמאַנס רוט מיט אַ צופרידענעם שפּרונגאונטער אָדער מיט אַ הילכיגן פערדישן ניסן. די ווייכע רעסאָרנבריטשקע האָט זיך געוויגט און איז גרינג נאָך זיי נאָכגעלאָפן. און שמואליק איז אין איר טיף געזעסן און די גאַנצע צייט געדענקט, אַז דאָס פּאָרט ער, שמואליק זיידענאָווסקי, וואָס פאַרמאָגט שוין אייגענעם קאַפּיטאל מער פון דרייסיגטויזנט רובל, העננגט שוין נישט אָפּ פון קיינעם, פון קיינעם, אַפילו פון זיין פאָטער אַליין, און איילט זיך איצט צו זיך אַהיים. דאָרטן ביי זיך אינ־דערהיים האָט ער אַ ווייב, וואָס ליגט שוין באַלד צוויי וואָכן ביי זיך אין חדר פאַרשלאָסן. באַדאַרף ער איצט צו איר אַריינקומען און ביי איר פרעגן:

„מירל, באַדאַרף ער ביי איר פרעגן, זאג, אפשר בין איך דיר שווער? איך קען דיר דינגען אינמיטן שטאָט צוויי צי דריי צימערן, זאָלסט וואוינען באַזונדער. פאַר־שטייסט, מירל? איך פאָדער פון דיר גאָרנישט.“

טראַכטנדיג וועגן דעם, האָט ער שוין אויף זיך אַליין אַזאַ רחמנות געהאַט, און טרערן זיינען אים אין די אויגן

געשטאַנען. און דאָך האָט זיך אים געדוכט, אַז ס'איז שיין אָטדאָס, וואָס ער וועט איר איצט זאָגן, און אַז ער וועט מיט דעם מירלען געפעלן.

ער האָט געוואָלט וואָס גיכער אַהיים קומען.

אָבער, ווינאָר ער איז מיט דער פור אין פאָטערס הויף אַריינגעקומען, האָט ער זיך מיטאַמאָל דערפילט שלעכט, ווי אין דער נעכטיגער פאַרוואָגלטער נאַכט. און קלאָר זיינען פאַר אים געוואָרן די עלנטע שווערע שעהן, וואָס אים שטייען פאָר היינט, מאָרגן און איבערמאָרגן... אינדרויסן איז שוין געווען אָוונטיג טונקל. אינם פאָטערס גרויסער שטוב זיינען כמעט אַלע פענסטער צום הויף געווען באַלויכטן, און אין זיין שטוב איז געווען פינסטער. געלויכטן האָט זיך דאָרטן נאָר אין די צוויי פענסטער פון מירלס עקסטן חדר, און די לאָדנס זיינען דאָרטן פונאינווייניג געווען געשלאָסן.

זי איז דאָרטן, אפנים, נאָך אַלץ פאַרשפּאַרט געלעגן.

אַראָפּקריכנדיג פון דער בריטשקע, האָט ער זיך דערמאָנט אָן די בּרודיגע וועש, וואָס ער טראָגט, און זיך געלאָזט גיין גלייך צו זיין שטוב.

האָט אים אָבער פּלוצים אָפּגעשטעלט זיין פאָטערס דינסטמיידל, וואָס איז אַהער גיך פון דער גרויסער שטוב געגאַנגען:

»מ'רופט אים, האָט זי צו אים געשריען, צום פאָטער אין קאַבּינעט רופט מען אים; מ'האָט געזאָגט, ער זאָל די מינוט אַריינקומען.«

»די מינוט?«

ער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס זיי איז דאָרטן אַזוי מיטאַמאָל אָנגעקומען, און איז אַהין אַוועק. נאָר ביים פאָטער אין קאַבּינעט איז דאָסמאָל געווען אַזוי אָנגערויכערט און הייס. אַלץ האָט דערמאָנט אָן אַן ערנסטן

שמועס, וואָס האָט זיך דאָ שעהנלאַנג וועגן אים מיט מירלען געפירט.

ביים טיש זיינען אַקעגן פאָטער געזעסן די מוטער, מרים ליובאַשיץ מיטן יינגערן ליובאַשיץ, דעם סטודענט, און אַלע האָבן געהאַט פאַרפלאָמטע פנימער פון מענשן, וואָס האָבן לאַנג זייערע מיינונגען אַרויסגעזאָגט און לאַנג עצות געזוכט. ליובאַשיץ דער יינגערער איז באַלד ביי שמואליקס אַריינקומען פון קאַבינעט אַרויס. ער האָט זיך, אפנים, פאַרשעמט און זיך אין עסצימער מיט ריקלען געשטעלט ריידן. דער פאָטער האָט, ניט קוקנדיג צו אים, ווי מורא געהאַט זיך מיט זיינע אויגן באַגעגענען, אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ, און אַ נייעם פּאַפּיראָס פאַררויכערט. מרים האָט עפּעס אויפן טיש מיט אַ פינגער געשאַרט. און נאָר די מוטער האָט זיך צו אים האַלב אויסגעדרייט, געטאָן אַ פּאָר פינקל מיט די אויגן און אים נעהענטער צום טיש צו־גערופן:

»קום נאָר אַהער, שמואליק...«

שמואליקן האָט באַלד אָנגעהייבן צו שיסן אין אַ שלייף, און פאַרקרימט האָט ער עטוואָס דעם פּנים, אַזוי נישט אָנגענעם און שווער איז פאַר אים געווען דער שמועס, וואָס די מוטער האָט אָנגעהייבן.

צעטומלטערהייט האָט ער געהערט, ווי זי דערמאָנט זיינעם מיט מירלס נעמען. עפּעס האָט זי דערציילט, וויאַזוי זי, די מוטער, איז אַהין צו מירלען אין חדר אַריינגעקומען און האָט אָנגעהייבן מיט איר צו ריידן, און וויאַזוי מירל האָט איר באַלד די רייד איבערגעשלאָגן און איר געענטפערט, ווי אַ מענש, וואָס איז שוין געוויס ניט ביים קלאָרן זינען:

»אַז איך וויל ניט ריידן, האָט זי איר געענטפערט, אַז איך וויל שווייגן.«

און באַלד האָט זיך ביי דער מוטער אין מויל אָנגעהייבן פילמאָל איבערחזרן דאָס וואָרט „גט״.

אים האָט אַזוי צו אַרן אָנגעהייבן, אָטדאָס, וואָס די מוטער חזרט אַזויפיל מאָל איבער דאָס וואָרט „גט״. ער האָט זיך אָנגעברוגזט און האָט זיך איר אפילו עטוואָס נאָכגעקרימט:

„אַ משל: גט, גט... אַ משל.“

אינזינען האָבנדיג מירלען, וואָס ליגט איצט ביי זיך אין חדר אויפן בעט, האָט ער דאָס ברוגז אונטערגעברומט. ער האָט געוואָלט וואָס גיכער אַהין אַוועקגיין און אין טיר אָנקלאַפּן. נאָר דער פאָטער האָט פּלוצים דעם קאָפּ אויפגעהויבן און גענומען ריידן צו אים דאָסזעלבע, וואָס די מוטער:

„וואָס זשע דען, אַז נישט קיין גט? האָסט אַן אַנדער ברירה?“

און מרים ליובאַשיץ האָט זיך פונם אָרט אויפגעשטעלט און דעם פאָטער אונטערגעהאָלפן:

„מ׳קען אייביג אַזוי נישט לעבן.“

און די מוטער האָט זיך אויך פונם אָרט אויפגעשטעלט און צוגעגעבן:

„ס׳איז דאָך נאָך אַזאַ ביישפּיל, זינט די וועלט שטייט, נישט געהערט געוואָרן.“

און נאָך אַ ווײַלע שווייגן זיינען זיי אַלע דריי פון קאַבינעט אַרויסגעגאַנגען און אים דאָ איינעמאַליין געלאָזט, זיי האָבן אים מער וואָס צו זאָגן ניט געהאַט.

די מוטער איז אין עסצימער צום ייִנגערן ליובאַשיץ דעם סטודענט צוגעגאַנגען און אים דאָרטן אַ שעפּטשע געטאָן:

„גיי אַריין אין קאַבינעט, זאָג אים דו... ער האָט דאָך פאַר דיר דרך־ארץ.“

איז ער אין קאַבינעט אַריינגעקומען, דער ייִנגערער

ליובאַשיץ, געקראַצט אַ ווײַלע דעם בלויען געוואַנט פון שרײַבטיש און צולעצט געזאָגט:

„אַז זי האָט דיך פײַנט, מירל... נאָך פון פאַר דער חתונה האָט זי דיך פײַנט. זעהסט דאך, אַז זי וויל מיט דיר נישט לעבן. קענסט דען יענעם נויטן?"

און שמואליק איז צו אים מיט די פלײצעס געשטאַנען און געהערט:

„הייסט עס, אַז זי האָט אים פײַנט, מירל..."

ער האָט נישט געוואוסט, פונוואַנען אָטדי ווערטער שטאַמען: פון מירלס מויל אַליין, צי נאָר פון ליובאַשיצס השערה. נאָר בכלל... אויב זיי, אַלע אייגענע זײַנע, פארשטייען דאָס, און אויב שואליק זאָגט, אַז זי האָט אים פײַנט, איז דאָס שוין געוויס נישט קיין אויסגעטראַכטע זאַך... שואליק וועט ניט זאָגן גלאַטאַזוי, פון דער העלער הויט. און אויב זי האָט אים טאַקע באמת פײַנט, מירל, קען ער זי שוין געוויס ניט נויטן, זי זאָל וואוינען מיט אים.

אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין האָט ער געלאָזט שואליקן אין קאַבינעט און איז אַײַנגעהויקערטערהייט אין צווייטן פינסטערן קינדערחדר אַוועקגעגאַנגען. דער פענסטער איז דאָרטן געווען פונאינווייניג מיט עפּעס אַ שוואַרצער זאַך פאַרהאַנגען. אַרום און אַרום זײַנען די קליינע קינדער שוין געשלאָפן אין די בעטלאַך, וואָס בײַ די ווענט, און האָבן שטיל געשנאָרכט. ער האָט זיך מיט די אַײַנגעהויקערטע פלײצעס אָן אָטדעם פאַרהאַנגענעם פענסטער אָנגעשפּאַרט און זיך פאַרטראַכט:

„וועט ער זיך, הייסט עס, מיט איר גטן, מיט מירלען."

„און נאָכדעם וועט זי שוין וואוינען ערגעץ דאָרטן בײַ איר פאָטער אין שטעטל... און ער, שמואליק... ער וועט צוריק זײַן דאָ... אײַנעראַליין וועט ער דאָ זײַן."

»און חתונה האָבן וועט ער שוין געוויס נישט... ווער שמועסט שוין פון חתונה האָבן?... און דאָס לעבן איז שוין טאַקע באמת פאַרפאַלן... אויפאייביג...«

און פלוצים האָט אים דאָ פון רחמנות צו זיך אַליין ביים האַרץ שטאַרק פאַרקלעמט, און דאָרטן אין עסצימער איז מען שטיל געבליבן און דערהערט, ווי ער וויינט אויף אַ קול.

»ווער איז? האָט די מוטער דערשראָקן געפרעגט און האָט ווי פאַרשטאָרבן צום קינדערחדר די אויערן אָנ־געשטעלט.«

ס׳איז געווען שטיל, און ביי עמיצן האָט געקלאַפּט די האַרץ. פלוצים האָט עמיצער אַ זאָג געטאָן אויפן גאַנצן קול:

»נישקשה, זאָל ער זיך אויסוויינען.«

און אַלע האָבן זיך אומגעקוקט און מיט גרויס וואונדער באַמערקט, אַז געזאָגט האָט עס שמואליקס שוועסטער, ריקל.

זי האָט געוואוסט די גאַנצע מעשה, וואָס איז צווישן מירלען און צווישן נתן העלערן פאָרגעקומען. אירער אַ באַקאַנטער סטודענט האָט דאָס איר דערציילט.

פון גרויס לייטישקייט האָט זי די גאַנצע צייט וועגן דעם געשוויגן, נאָר איצט... איצט האָט זי שוין געמעגט דערציילן, אַז איינמאָל פאַרנאַכט איז זי מיט אָטדעם באַקאַנטן סטודענט אויף נתן העלערס גאַס דורכגעגאַנגען און האָט געזעהן: מירל קומט אָן פון פאָרשטאָט, איינעאַליין קומט זי פונדאָרטן אָן, פאַרקערעוועט זיך און גייט אַריין צו נתן העלער אין קוואַרטיר.

X.

שמואליק איז געזעסן איינעראַליין פאַרשפאַרט אין אַ חדר און פונדאָרטן אַרויסגיין נישט געוואָלט·

מרים ליובאַשיץ האָט זיך אין עסצימער אַרומגעדרייט· די לעצטע טעג האָט זי דאָ געגעכטיגט מיט איר קינד און געהאַט די גאַנצע צייט אַן ערנסטן פנים פון אַ געניטער אַקושאָרקע׳ בשעת איר קינפעטאָרין גייט אין צווייטן חדר צו קינד· זי האָט וועגן שמואליקן געזאָגט:

»אויב ער האָט שוין באמת געפועלט ביי זיך אויף גט׳ נאָך וואָס זשע זאָל מען אים נאָך אַהין צו מירלען לאָזן?«

און אירע רייד האָבן אַזוי געווירקט· מ׳האָט זי געפאָלגט און שמואליקן מער צו זיך אין שטוב נישט געלאָזט·

די גאַנצע גרויסע שטוב האָט דאָ באַקומען אַזאַ אויפ־ גערעגטן און צעטראָגענעם אויסזעהן׳ גלייך עמיצער איז אין איר מסוכן שלאַף· אין זאַל איז געווען אָנגעוואָרפן׳ אָנגערויכערט און ברודיג· מ׳האָט זיך דאָרטן גאַנצע נעכט עצות געהאַלטן און געגעסן נישט צודערצייט· אין עס־ צימער איז פון צוויי אַזייגער בייטאָג ביז פאַרנאַכט דער טיש געווען געגרייט׳ און ביי די קליינע קינדער האָבן די הערצלאַך געקלעמט׳ ווי אין אַ תענית· ס׳איז שוין געווען שטאָקנאַכט׳ ווען מ׳האָט ביי אָטדעם געגרייטן טיש אויפגיך די קליינע קינדער עסן אָפגעגעבן׳ און די גרויסע זיינען נאָך אַלץ געזעסן פאַרשפאַרט אין זאַל און זיך דאָרטן געסודעט מיטן בנעימותדיגן יידן׳ דעם גוטן פריינט׳ וואָס מ׳האָט אַמאָל צו ר׳ גדליה הורוויצן אין שטוב אַראָפּגעשיקט און אים דאָרטן געהייסן זאָגן:

»פאָדערן זיי ביי אייך נישט׳ די זיידענאָווסקיס׳ נישט קיין געלט און נישט קיין צוזאָג·«

ביינאַכט האָט מען אַהער אָטדעם יידן דורך אַ דעפּעש אַרויסגערופן, און איצט איז מען אַלע צוזאַמען אַרום אים געזעסן און אים איבערגעגעבן דעם כּוח־הרשאה:

»איז אויב מירל וועט אויף גט נישט מסכּים זיין, זאָל ער איר בפירוש זאָגן.«

»מ׳קאָן זי באַוואָרענען; ביז זעקסטויזנט רובל קאָן מען איר פאַרן גט אָפּצאָלן.«

שמואליק איז געווען צעטומלט און האָט אין אָטדעם שמועס קיין אָנטייל נישט גענומען. זיין גאַנץ פאַרגאַנגען לעבן איז איצט געווען פאַר אים פאַרנעפּלט, ווי אַ חלום, און אַרומגעדרייט האָט ער זיך אָהנאנאויפהער איבער דער זאַל, נישט געהערט, וואָס מ׳רעדט, און געטראַכט וועגן זיין ווייטערדיגן לעבן אָהן מירלען: וויאַזוי ער וועט גיין דאַוונען אַלע שבת אין שול, וואו מ׳וויל אים פאַר גבאי אויסקלייבן; וויאַזוי עמיצער וועט שוין דאָרטן צום מזרחוואַנט אויף אים אָנווייזן:

»נעבעך אַ גרויש אָטדער יונגערמאַן, און נישט געוואָלט האָט זי אים, די ערשטע ווייב זיינע.«

ווען אַלע האָבן זיך דאָ סוף־כּל־סוף פון די ערטער אויפגעהויבן, און שמואליק איז שוין דאָ נישט געווען, איז מרים ליובאַשיץ צוגעגאַנגען גאָר נאָהענט צום בנעימותדיגן יידן, דעם גוטן פריינט, און האָט אים מיט אַ פינגער־קנעכל אין זיין שטערן אָנגעקלאַפּט:

»אוי, אַ קאָפּ ביי אַייך, פעטער! האָט זי אים דערמיט אויף שמואליקן מיט מירלען מרמז געווען, נאָר אַייך האָט מען פאַר דעם שידוך צו פאַרדאַנקען.«

דער בנעימותדיגער ייד האָט זיך אַזוי שלעכט דערפילט׳ ער האָט זיך אַיינגעהויקערט, זיך פאַרטראַכט און מיט ביידע הענט צו טענהן אָנגעהייבן:

»וואָס איז שייך? וואָס האָט מען געקאָנט וויסן? דוכט זיך, געווען אַ וואויל קינד, מירל ... זעהר אַ וואויל קינד.«

און ווען אַלע זיינען שוין פון זאַל אַוועקגעגאַנגען, איז ער נאָך דאָ געבליבן, זיך איינעראַליין אַרומגעדרייט, געווען שטאַרק פאַרטראַכט און אַ פּאָר מאָל געזאָגט צו זיך אַליין:

»וואָס איז שייך? וואָס האָט מען געקאָנט וויסן?«

אַרום צוועלף אַזייגער אינדערפריה האָט דער לייטישער ייד, דער גוטער פריינט, אין מירלס טיר אָנגעקלאַפּט.

ער האָט זיך אַזוי שלעכט דערפילט: אין עסצימער האָט אים די באָרוועסע דינסטמיידל איבערן גאַנצן חדר באַגלייט און אים צורוה נישט געלאָזט:

»הערט, פּעטער, פאָלגט מיך, און זאָל זיך אייך איבער־גלוסטן אַהין אין טיר אָנקלאַפּן, איר וועט כאַפּן אַ פּסק!«

אַריינקומענדיג צו מירלען אין חדר, האָט ער זיך אָפּ־געשטעלט און זיך בכבודיג אַ נויג געטאָן, געגעבן אַ פּאָר שפּאַן און זיך ווידער אַ נויג געטאָן. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן סורדעט, האָט ער נישט געהאַט, וואו די הענט אַהין צו טאָן, און זיין גוטער פּנים האָט שעמעוודיג געשמייכלט:

»כ׳בין געקומען, האָט ער וועגן זיך אַליין ווי אַ לאַך געטאָן, איבעררײדן מיט אייך בין איך געקומען«.

מירל איז אין שטובכאַלאַט און אין די שטעקשיך אין בעט געלעגן. זי איז געווען אינכּעס, וואָס אָטדער ייד האָט זי געצוואונגען אים די טיר צו עפענען, און האָט צו אים נישט געוואָלט קוקן. פאַר די צוויי וואָכן, וואָס זי

איז געלעגן פאַרשפּאַרט ביי זיך אין חדר· איז זי אַזוי שטאַרק פון פנים אַראָפּ און האָט די גאַנצע צייט אויפ־צולהכעיס זיך און נאָך עמיצן לחלוטין אויפגעהערט צו ריידן·

ס׳האָט זי פאַרדראָסן, וואָס מ׳דולט איר נאָך אַלץ דעם קאָפּ און מ׳שיקט איר שלוחים אונטער· האָט זי זיך עטוואָס אויפגעהויבן און האָט צום יידן געזאָגט:

»גיט, זייט מוחל, איבער דער שוויגער: אויב כ׳וועל האָבן עפּעס נייס, וועל איך שיקן מודיע זיין·«

זי האָט געמיינט, אַז דער ייד וועט באַלד אַוועקגיין, נאָר יענער האָט נאָר שעמעוודיגער צו שמייכלען אָנגעהייבן:

»פאַרשטייט איר, די מעשה דערפון איז אַזוי···«

ס׳איז אים באַפאַלן אַ שווייס, האָט ער פונערגעץ אַ פאַטשיילע אַרויסגענומען, זיך אויפן נאָהענטן בענקל אַוועקגעזעצט און האָט אַהין און צוריק דעם שטערן אָפּגעווישט:

»יאָ· איז· הייסט עס, מיר אַליין די גאַנצע מעשה נישט אָנגענעם, נישט אָנגענעם··· נאָר, פאַרשטייט איר: יענער האַלט מיך פאַר אַ גוטן פריינט און זאָגט, אַז איך בין אַ־ביסל שולדיג··· נו··· מוז איך·«

»אַזוי, אַזוי··· יאָ: איז ביי אונז, יידן, זאָג איך, אַז אַ פאָרפאָלק לעבט, חס־ושלום, נישט צופרידן, און קיין קינדער איז אויך נישטאָ··· און אָט איז טאַקע, למשל, מיינע אַ טאָכטער, אָטדאָ ערשט מיט אַ יאָר צוריק האָט זי זיך געגט···«

מירל איז שוין אויפן בעט געזעסן· די האַרץ האָט ביי איר קלאַפּן אָנגעהייבן·

»גט? האָט זי אים פלוצים די רייד איבערגעשלאָגן, גוט, גוט· זאָגט זיי, זענט מוחל, אַז גוט·«

דער ייד איז געווען צעטומלט. ער איז אויפגעשטאַנען פון בענקל און האָט זיך נישט געגלויבט:

»איך גיי, האָט ער צעטראָגענערהייט געזאָגט, כ'גיי זיי זאָגן.«

נאָר פאַר דער טיר האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, זיך פאַרטראַכט און נאָכאַמאָל צו איר זיין פּנים אויסגעדרייט.

»זיי וועלן אַייך באַוואָרענען, די שוויגער מיט שמואליקן... זיי האָבן אים טאַקע אַזוי געהייסן זאָגן...«

נאָר מירל האָט אים ווידעראַמאָל די רייד איבער־געשלאָגן:

»גוט, גוט...«

זי האָט זיך באַלד נאָכן יידנס אַוועקגיין צוריק אין בעט אַיינגעוואַלגערט. איר האָט זיך געדוכט, אַז ס'איז גאָרנישט ניט געשעהן, און זי האָט זיך נאָכאַמאָל גענומען צום בוך, וואָס זי האָט פאַרן יידנס אַריינקומען געלייענט.

דער בוך איז געווען אַן אַיינגעבונדענער, אַ גראָבער. ס'האָט זיך אין אים געהאַנדלט וועגן די פרויען אין מיטלאַלטער און אין די נייע ציַיטן, און לעזן דאָס פונם אָנהייב ביזן סוף האָט זי נישט געקאָנט, ס'איז איר געווען נמאס. האָט זי, ווי איר שטייגער, געהיפּט, געכאַפּט דאָ און דאָרטן אַ האַלבע זייטל, און דער מוח האָט געקלערט וועגן דעם, וואָס ביי דער שוויגער אין שטוב קומט איצט פאָר. צווישן די מיטלאַלטערליכע שלעסער און דיכטערינס פון ליבעגעדיכטן, וואָס אין בוך, האָט זיך געפּלאָנטערט מרים ליובאַשיץ מיט איר קינד, די שוויגער, שמואליק מיט זיין דערהרגעטן פּנים און דער פרעמדער ייד, וואָס איז נאָרוואָס דאָ אין חדר געווען און איז אַוועק־געגאַנגען מיט די ווערטער:

»איז, הייסט עס, גט?... יאָ, יאָ, ער גייט, ער גייט זיי זאָגן...«

זי האָט צום סוף דעם בוך געמוזט אַוועקלייגן, זיך פאַרטראַכט, און ווידער דערפילט די שטאַרקע קלעפּ פון האַרץ און זיך אויפן בעט אויפגעזעצט:

»וואַרט . . . זי וועט דאָך איצט ווערן צוריק ווי מיידל־ווייז . . .«

אין איר איז געוואַקסן עפּעס אַ געפיל פון געזונט און כוח. צוזאַמען מיט די האַרצקלעפּ פון פרייד איז אָטדער געפיל אין איר געוואַקסן.

זי האָט אַ קוויטש געטאָן, דערפילנדיג אין זיך די פאַר־צווייייאָריגע מירל; סך־הכל איינמאָל אַ קוויטש געטאָן, און מיט אַזאַ פרייד. זי האָט זיך פלוצים דערמאָנט אָן די שנייאיגע פעלדער אַרויס זייער שטעטל, אָן די שנייקוילן, וואָס זי האָט דאָרטן פאַראַיאָרן אויפן קרומען סטודענט ליפּקיס געוואָרפן, און איר האָט זיך מיטאַמאָל פאַרוואָלט זיך וואַשן אין אַסך פרישע און שטאַרק קאַלטע וואַסער.

זי האָט אין הויף דערזעהן דעם יידן, דעם גוטן פריינט דורכגיין, האָט זי געשווינט דעם פענסטער אויפגעעפנט און אים צוגערופן:

»זי האָט אים פאַרגעסן איין זאַך צו בעטן: זאָל ער אַזוי גוט זיין און איבערגעבן: זי בעט, מ׳זאָל דעם גט מאַכן וואָס גיכער, אָהן שום צערעמאָניעס זאָל מען אים מאַכן.«

דורך דעם אָפענעם פענסטער האָט אַריינגעקוקט דער וואָלקנדיגער דרויסן מיט די אומעטיגע און פיטשנאַסע ווינשלבוימער.

ס׳האָט געגאָסן אַ שפעטער און לאַנגער האַרבסטרעגן.

די דינסטמיידל האָט געכאַפּט די מינוט, ווען מירל איז פון חדר אַרויסגעגאַנגען, צוגעקליבן די צעוואָרפענע בעט און צונויפגעלייגט אויף זייער אָרט די ביכער און

קליידלאַך, וואָס זיינען דאָ די גאַנצע צייט אָנגעוואָרפן געווען. איצט איז שוין דער חדר געווען פול מיט קאַלטער לופט און מיטן זאַפטיגן פייכטן דרויסן. און מירל האָט שוין איבער אים אַרומגעשפּאַנט אין די שטייף פּאַר־שנורעוועטע שיך און אינם שוואַרצן ענג אַיינגעצויגענעם טאַליעקליידל, וואָס זי האָט שוין צוויי וואָכן נישט געפּרובט אָנטאָן. אַ רוהיגקייט האָט זיך געפילט אין יעדן פאַמעליכן שפּאַן, אין דער מיידלשער קראַפט, וואָס די ענג אַיינגעצויגענע קאָפּטל האָט געגעבן צו פילן דער באַוועגליכער ברוסט, און אין די געדאַנקען וועגן דער אייגענער נייער פרייהייט, וואָס האָבן פאַמעליך באַהערשט דעם מוח:

»מ׳וואָלט באַדאַרפט אָנשרייבן... וועגן גט וואָלט מען אפשר עמיצן באַדאַרפט אָנשרייבן.«

זי האָט געזוכט אויפן טיש פּאַפּיר און דערזעהן הערצס צוגעשיקטן און ניט צעשניטענעם בוך:

»אָט, ווען זי טעלעגראַפירט איצט, למשל, אים, הערצן, ער וואָלט געקומען.«

זי האָט זיך צום בוך נישט צוגערירט און איז פון טיש אַוועקגעגאַנגען. אָטדער געדאַנק איז געווען אַ נאַרעשער, אַ זייטיגער... זי, מירל הורוויץ, איז נישט קליין געווען וויכטיגערע געדאַנקען אין קאָפּ צו האָבן.

און נאָכדעם האָט זי איבערן מעת־לעתדיגן גוסרעגן דעם גאַנצן טאָג פון שטוב נישט געקענט אַרויסגיין, און נאָכ־דעם האָט זי ביז צוויי אַזייגער ביינאַכט געלייענט דעם בוך וועגן דער פרוי אין אַלע צייטן. און נאָכדעם איז זי אַנטשלאָפן געוואָרן און האָט געזעהן אין חלום, אַז מיטלאַלטער איז אַזאַ מין בין־השמשותדיגע מדינה, וואו אַלע מענשן שטייען אינדרויסן, שרייען עפּעס אַלע צו־זאַמען אַקעגן דער לבנה און ווייסן נישט קיינער, וואָס

דער צווייטער וויל. ערגעץ איז זי דאָרטן געגאַנגען איינעאַליין מיטן פעלד צו אַ קלויסטער, וואו ס'האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן אַסך שרייענדיגע מענשן און האָבן געוואָלט וויסן:

»די פרוי איז אַ מענש, צי ניין?«

נאָר פלוצים האָט זי זיך אינמיטן דער נאַכט אויפגע־כאַפּט און זיך דערמאָנט, אַז זי ווערט שוין אינגיכן פון שמואליקן געגט. די האַרץ האָט ווידער ביי איר אַ קלאָפּ געטאָן פון פרייד און פון בענקשאַפט צום מאָרגנדיגן פרייען טאָג. זי איז צוריק אַנטשלאָפן געוואָרן און שוין אין חלום געזעהן אַרום זיך אַ מוראדיגע פינסטערע נאַכט. די נאַכט האָט פלוצים דורך זיך אַ בליץ דורכ־געלאָזט, און זי האָט אין דער בליץ־רגע דערזעהן אויפן האָריזאָנט דאָס וויכטיגע און נייע לעבן, וואָס זי זוכט.

ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז שוין געווען אַרום צעהן אַזייגער אינדערפריה. זי האָט זיך מיטאַמאָל דער־מאָנט אָן דעם, וואָס ס'איז נעכטן געשעהן:

»ס'קען געמאָלט זיין, אַז דער גט זאָל שוין אויסגעפירט ווערן גאָר אינגיכן, אפשר נאָך היינטיגע וואָך.«

און נאָכדעם איז זי נאָך אַ ווײלע געלעגן אין בעט און געטראַכט וועגן דעם.

זי האָט געדענקט דעם לעצטן חלום, און ס'איז שוין איצט געווען אַזוי צו גלויבן:

»אַ קליינִיגקייט, דוכט זיך... סך־הכל איין קליינִיגקייט באַדאַרף זי נאָך איצט מיטן מוח און מיט די געפילן אָנכאַפּן, און איר וועט ווערן קלאָר דער עיקר פון איר לעבן, וואָס זי זוכט אים שוין אַזוי לאַנג, פון קליינער־הייט אָן.«

XI.

בייטאָג האָבן אויפגעהערט צו רעגענען די נעכטיגע ברודיג ברוינע וואָלקנס. אַ ברוינע בין־השמשותדיגע שיין איז העגגען געבליבן אין דער לופט און געשפרייט שטיל־קייט אַרום די נאַסע, פרייליך אָפּגעשווענקטע הייזער און אַרום די שטייענדיגע קאַלוזשעס, וואָס אין זאַמדיגן עק פּאַרשטאָט.

באָרוועסע שקצים־לאַך האָבן פונערגעץ זייערע ווייסע גענז געטריבן, און אַ יונגערמאַן, אַ פּאַרשטאָטבעל־הבית, האָט זיך מיט עמיצן דורכגעשריען וועגן דעם נייאַיינגע־קויפטן פורל מעבל, וואָס מ'האָט אים נאָרוואָס צו דער שטוב צוגעפירט:

»דאָס בופעטל איז דווקא אַ גוט בופעטל; ס'איז אַ דעמ־בענע, דאָס בופעטל.«

מירל האָט זיך אָנגעטאָן און איז מיט דער קייטנבריק אַוועקגעגאַנגען צופוס אין שטאָט אַריין.

דאָרטן איז זי געווען אין דער הויפּטפּאָסט און האָט אָנ־געשריבן עטליכע ווערטער צו הערצן. ס'האָט זיך געוואָלט כאָטש וועמען ס'איז דערציילן וועגן דער נייער לאַגע, און שרייבן וועגן דעם אַהיים איז געווען צו פריה און נישט כדאי.

גייענדיג מיט דער צענטראַלגאַס צוריק פון פּאָסט, האָט זי פונווייטנס דערזעהן, ווי מאָנטשיק גייט אַרויס פון איינעם אַ הויז:

»אָט איז מאָנטשיק.«

זי האָט פּאַרקלענערט די טריט, און דער פּנים האָט ביי איר קוים שמייכלען אָנגעהייבן.

מאָנטשיק האָט נאָך באַדאַרפט אַריינגיין סך הכל אין איין באַנק, וואָס איז אָפן ביז האַלב פינף אַזייגער. נאָר וואָס־פאַר אַ שאלה? אויב אים האָט איצט זיין מזל געשפּילט

צו באַגעגענען זיך מיט איר׳ מירלען׳ טאָ מעג איצט גיין די באַנק מיט אַלע זיינע געשעפטן צו אַלדי שוואַרצע יאָר׳ ער האָט זי׳ מירלען׳ שוין אַזאַ לאַנגע צייט נישט געזעהן און וועט זיך איצט מיט גרויס פאַרגעניגן דורכגיין מיט איר אַהין און צוריק איבער דער גאַס׳ מירל ווייס נישט׳ וואָס דאָ איז געשעהן: ער קען דאָך מער אַהין אין פאָרשטאָט נישט קומען׳ נישט צום פעטער און נישט צו שמואליקן... זיי זיינען פשוט געוואָרן נישט צו דערטראָגן׳ די זיידענ־אָווסקיס... ניין׳ וואַרט... ס׳איז דאָך ממש עפעס אַ מחיה׳ וואָס ער האָט זי איצט באַגעגנט... אָט איז היינט אינדער־פריה צו אים איינער אויף דער בירזשע צוגעשטאַנען׳ ער זאָל געבן אויפן נאַציאָנאַלפאָנד׳ ער׳ מאָנטשיק׳ האָט׳ פאַר־שטייט מען׳ נישט געוואָלט... ווי האָט ער געקאָנט געבן׳ אז ער איז בכלל קעגן ציוניזם? נאָר איצט וועט ער אים אָפזוכן׳ אָטדעם פאַרשוין׳ און וועט אים געבן׳ אויף זיין ערנוואָרט׳

»אַ גאַנצן פינפאונצוואַנציגער וועט ער אים געבן.«

ער איז איצט געוועזן אַזוי אויפגערעגט און גליקליך׳ אָט־דער צעטראָגענער מאָנטשיק׳ די גרויסע שוואַרצע אויגן זיינע האָבן פון אויפגעלייגטקייט געגלאַנצט און געלויכטן. פון גליק האָט ער זיך שוין אפילו עטליכע מאָל פאַר־געסן׳ זי אַ פּאָר מאָל געפרובט אַ נעם טאָן אונטערן אָרעם און איר אַ דריק טאָן די האַנט.

קוקנדיג אויף איר מיט אָטדי גליקליך שמייכלדיגע אויגן׳ האָט ער זיך צולעצט אָפּגעשטעלט:

»מירל קאָן זיך דען פאָרשטעלן׳ ווי אים טוט הנאה׳ וואָס ער האט זי איצט באַגעגנט?«

אַ ווײַלע איז ער אַזוי שטיין געבליבן און האָט געקוקט אויף איר. ער האָט זיך באַלד דאָ אויפן אָרט צוריק אַרונ־טערגעבויגן און זיך פונאַנדערגעלאַכט אויפן קול:

»מירל זעהט נישט, ווי אים, מאָנטשיקן, איז איצט גוט.«
מירל איז פּאַמעליך געגאַנגען מיט אים, און איר פּנים האָט קוים, קוים געשמייכלט. זי האָט געוואוסט, אַז דאָרטן, ביי די זיידענאָווסקיס אין שטוב, איז מען נאָך עד היום איבערצייגט:

»ער איז אין איר פאַרליבט, מאָנטשיק, און וויל זי ביי שמואליקן צונעמען.«

נאָר ער, מאָנטשיק אַליין...

ער וועט אפשר קיינמאָל זיינע געפילן צו איר אויפן מויל נישט אַרויפברענגען, און דאָך איז ער איר עפּעס איבערגעגעבענער פון אַלע אירע אַמאָליגע, וואָס האָבן זיך אַרום איר געדרייט, און איז איר אפשר דער בעסטער גוטער פריינט.

»מאָנטשיק, איר זענט אַ וואויל יינגל!«

פּלוצים האָט זי נאָך עטוואָס פּאַמעליכער צו שפּאַנען אָנגעהייבן און געזאָגט:

»איר ווייסט, מאָנטשיק, איך גט זיך מיט שמואליקן.«

מאָנטשיק האָט זיך נישט אַיינגעהערט. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, באַקומען אַ שטאַרק ערנסטן פּנים און האָט אויף איר די גרויסע אויגן אויסגעגלאָטשט: פריהער אַביסל האָט ער געוואָלט ביי איר פרעגן, וויאַזוי ס'האָט זיך איר געלעבט פאַר דער צייט, וואָס ער האָט זי נישט געזעהן, איז אים אָבער אַריין עפּעס אַ נאַרעשקייט אין קאָפּ אַריין, און ער האָט זיך פאַרטראַכט.

צומאָנהייב האָט ער געמיינט, אַז זי טרייבט קאַטאָוועס, און נאָכדעם איז ער אויף אַ ווײַלע ווי פאַרגליווערט געווארן, און די אויסגעגלאָטשטע אויגן האָבן שוין ניט געקוקט אויף מירלען, נאָר ערגעצוואוהין פאַר זיך.

»ניין, וואַרט... ס'איז דאָך מאָדנע... ס'איז דאָך... גאָט ווייס, וואָס איז דאָס.«

מירל האָט אים געמוזט אַ ריר טאָן פאַר דער האַנט און אים דערמאָנען, אַז ס'איז אים שוין געגוג צו שטיין אינ־מיטן טראָטואַר. ער האָט געצויגן מיט די אַקסלען און זיך פונהינטן אין האַלז און נאַקן געקראַצט, צוגעביסן די אונטערשטע ליפּ און זיך ווידעראַמאָל פאַרטראַכט:

»זאָל אים דער רוח נעמען, אויב ער הייבט זיך אַפילו אָן פאַרצושטעלן, וויאַזוי אָטדאָס אַלץ איז דאָרטן מיט־אַמאָל געוואָרן! ניין, זי זאָגט עס ערנסט, מירל?«

ער איז געגאַנגען לעבן איר און האָט געדענקט דעם גט מיט אָטדער נייער לאַגע, וואָס אין איר הייבט מירל איצט אָן זיך צו געפינען. ביידן איז שוין איצט אומעטיג געווען, און ביידע האָבן געטראַכט וועגן די ווערטער, וואָס מירל האָט נאָרוואָס פון מויל ארויסגעלאָזט:

»שטעלט אייך פאָר, מאָנטשיק, כ'ווייס נאָך לחלוטין נישט, וואָס מיט מיר וועט זיין.«

זי ווייס אפילו נישט, וואוהין זי וועט נאָכן גט פון שטוב אַוועקגיין, מעגליך, אַז זי וועט שוין די ערשטע וואָך נישט האָבן, פונוואַנען אַ טאָג איבערצוקומען. נאָר זי שרעקט זיך איצט בכלל גאָרנישט. די וועלט, ווייזט זיך איר איצט אויס, איז אַזוי ברייט. נעכטן, נאָך דעם גט־מעקלערס אַוועקגיין, האָט זי אַ קוויטש געטאָן פון פרייד נאָר דערפאַר, וואָס זי האָט זיך דערמאָנט, אַז זי קען זיך וואַשן אין אַסך, אַסך קאַלטע וואַסער.

»ערגעץ וועט זי שוין פון זיידענאָווסקיס שטוב אַוועק־גיין...«

די היים אירע, וואָס אין שטעטל... זי איז עפּעס מער נישט, ווי אַ צולהכעיסדיגע נאַרעשקייט, אָטדי היים. צו דער מוטער ציהט נישט, און צום פאָטער... גלייכער איז, וואָס זי מיטן פאָטער לעבן פונדערווייטנס. העלפן איינער דעם צווייטן קענען זיי סייוויסיי נישט.

און וועגן זיך טראַכט זי דאָך פיל; זי איז פון תּמיד אָן געוואוינט פיל וועגן זיך צו טראַכטן.

אָט האָט זי דאָ ניטלאַנג טורגעניעווס אַ בוך נאָכאמאָל איבערגעלייענט: אַ רוסישע מיידל קאָן מער נישט אויס־קומען מיטן לעבן, וואָס אַרום, גייט זי אַוועק אין מאָנאַסטיר, און ס׳ווערט פון איר גאָרנישט. און זי, מירל, זי איז שוין נישט קיין מיידעלע, און דער מאָנאַסטיר איז פון איר אַזוי ווייט און ווייזט איר אויס אַזוי נאַריש. מ׳האָט זי פון קליינערהייט נישט געלערנט זיין רעליגיעז. זי קען מער מיט די אַרומיגע צושטאַנדן ניט אויסקומען, מוז זי אַוועקגיין ווייטער:

»צי זי וועט עפּעס געפינען, ווייס זי נישט, נאָר אַוועק־גיין וועט זי.«

זיי האָבן שוין געהאַט דערגרייכט דעם אָנהייב פון דער קייטנבריק און זיך אָפּגעשטעלט. מאָנטשיק האָט ווייטער אַהין אין פאָרשטאָט איבער די זיידענאָווסקיס גיין נישט געקענט. ביי מירלען אין די פאַרחלומטע אויגן האָט גע־ברענט אַן אומעטיגער פייערל, טיף, טיף האָט עס דאָרטן אין טרוים געברענט און טרוימענדיג געקוקט ערגעצוואוהין אין אלכסון פונם ברייט פליסנדיגן טייך. איבער די בלויע פלעקן, וואָס אונטער אירע אויגן, האָבן די לאַנגע שוואַרצע וויעס אויסגעזעהן נאָך לענגער און שוואַרצער, ווי געוואוינליך, און האָבן עפּעס אַ מאָדנעם חן געוואָרפן אַראָפּ, אויפן תּמיד רייצנדן שנורגלייכן מויל, וואָס איז שטרענג געווען געשלאָסן. פּלוצים האָט ביי איר דער פּיי־ערל ווי אַ בליץ אין די אויגן געטאָן:

»כ׳האָב אַ באַקאַנטן העברעאישן פּאָעט, מאָנטשיק, ער שמייכלט ס׳רוב, אָטדער באַקאַנטער אירער, און שווייגט. נאָר איינמאָל האָט ער וועגן איר געזאָגט:

»פון מירלען׳ האָט ער געזאָגט׳ וועט שוין קיינמאָל גאָרנישט ניט זיין׳ זי איז ביי אונז מער נישט ווי אַן איבערגאַנגספונקט.«

אין די אויגן האָט זיך ביי איר אָנגעצונדן אַ שמייכל פון אייגענעם חוזק. זי האָט מיט אָטדעם שמייכל אויף מאָנטשיקן אַ קוק געגעבן:

»איך אַליין׳ זאָגט אָטדער באַקאַנטער מיינער׳ בין גאָר־נישט׳ און וועל אינערגעץ נישט אָנקומען. דער עיקר׳ זאָגט ער׳ זיינען די׳ וואָס וועלן קומען נאָך מיר.«

זי האָט זיך געוואָלט געזעגענען און אַליין ווייטער מיט דער בריק אַוועקגיין. נאָר מאָנטשיק איז געווען פאַרטראָגן. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ שלאָף:

»וואָספאַר אַ שאלה? צו די זיידענאָווסקיס אין שטוב קען ער נישט גיין׳ אָבער ביזן צווייטן עק בריק קען ער זי דאָך יעדנפאַלס באַגלייטן.«

און נאָכדעם איז ער שוין געווען אַזוי פאַרטומלט און נישט געדענקט׳ ווען ער האָט זיך צוריק אומגעקערט און זיך אין טראַמוויי אַריינגעזעצט. בשעת ער האָט דעם קאָנדוקטאָר אויף אַ בילעט געגעבן׳ איז ביי אים פון טאַש אַ בייטל מיט פאַפּירן אַרויסגעפאַלן. אַן אַלטער גענעראַל׳ וואָס איז אַקעגן אים געזעסן און האָט זיין צעטראָגנקייט באַמערקט׳ האָט דעם בייטל אויפגעהויבן און אים אָפּ־געגעבן. האָט ער דעם גענעראַל גלייך אין די אויגן געקוקט און אים אפילו קיין דאַנק נישט געזאָגט. אים זיינען אַזעלכע נאַרעשע געדאַנקען אין קאָפּ אַריינגעקראָכן:

»ניין. ס׳איז שוין געוויס אַ זאַך׳ וואָס ס׳קען נישט זיין׳ אָטדאָס׳ וואָס ס׳זאָל כּלומרשט געמאָלט זיין׳ אַז ער׳ מאָנטשיק׳ זאָל כּלומרשט קענען אַמאָל חתונה האָבן מיט מירלען. ס׳איז אַזוי נאַריש. און ער קען בשום אופן נישט פאַרשטיין׳ ווי ס׳קומט׳ אַז אים׳ מאָנטשיקן׳ זאָל

אַזאַ „נעכטיגער טאָג“ אין קאָפּ אײַנפאַלן. ראשית, קען ער זיך קײנמאָל אַזאַ גליק נישט פאָרשטעלן... ס׳איז דאָך עפּעס אַ קאָמפּמענש — מירל... און צווייטנס... וואָס? ווער? ווען? זי באַדאַרף אים האָבן, מירל? מירל באַדאַרף עפּעס אַנדערש... וואַרט... ער איז אפשר גערעכט, יענער באַקאַנטער אירער „אַן איבערגאַנגספּונקט איז זי“, „אַן איבערגאַנגספּונקט“. נאָר וואַרט... ער, מאָנטשיק, האָט די לעצטע צייט פאַרדינט אַזויפיל געלט, און זי, מירל... זי וועט זיך דאָך נויטיגן... ווי קען דאָס אַנדערש זײַן?«

»עס וועט דאָך זײַן פּשוט אַ חיות, אויב מירל וועט באַשטײן צו נעמען בײַ אים, וויפיל זי באַדאַרף... ראשית, באַדאַרף זי איצט אײַנעאַליין אַוועקפאָרן קיין אויסלאַנד... קיין איטאַליען, למשל. ס׳גייט צו ווינטער... זי מוז זיך דאָך נאָך אָטדעם איבערגעלעבטן זומער אָפּרוהען. נאָר וואַרט: וויאַזוי זאָגט מען עס איר? וויאַרום לייגט מען עס איר, למשל, פאָר?«

ווען ער האָט פון אָטדעם טומל ערוואַכט, האָט דער טראַמוויי אים שוין געהאַט פאַרטראָגן ערגעץ אין אַן אַנדער זייט, און ווייטער, ווי ער האָט באַדאַרפט. ער איז צולעצט אַרויסגעגאַנגען און זיך געלאָזט גיין צופוס אַהיים. נאָר דער טומל האָט אים באַלד ווייטער באַהערשט. עפּעס אַן עלעגאַנט געקליידטער יונגערמאַן, אַ סוחר, איז געוועזן שטאַרק צופרידן דערפון, וואָס ער האָט זיך מיט אים דאָ אויף דער גאַס באַגעגנט, אַוועקגעוואָרפן זײַנע באַקאַנטע, וואָס ער איז געגאַנגען מיט זיי ערגעץ פאַרברענגען, און גענומען ריידן צו אים וועגן געשעפט:

פּאָדריאַד אַהין, פּאָדריאַד אַהער.

מאָנטשיק איז אַקעגן אים געשטאַנען, געביסן דעם גראָבן פינגער און פאַרחלומטערהייט געקוקט אַראָפּ צום טראָטואַר. דער עלעגאַנטער יונגערמאַן האָט געמיינט, אַז ער הערט

נישט איבער די טראַמווייען און דראָזשקעס, וואָס רוישן דאָ אָהנאַנאויפהער, האָט ער אים אַוועקגעפירט אין אָנ־הייב פון דער נאָהענטער שטילער גאַס און אים דאָרטן אָנ־געהייבן דערציילן אַלץ פונסניי. נאָר מאָנטשיק האָט אויפן יונגנמאַן געקוקט מיט אויסגעגלאָטשטע, פאַרטרוימטע אויגן, אים צולעצט אונטער דער האַנט אָנגענומען און אים קלאָר געמאַכט:

»מענש איינער, רעדט צו מיר היינט, רעדט צו מיר מאָרגן, אַז איך הער איצט נישט קיין איינציג וואָרט... וואָס זאָלט איר דאָ נישט פאַרשטיין? אַז איך לעב איצט איבער אַ פערזענליכע זאַך און בין פשוט נישט אינ־שטאַנד...«

XII.

די זיידענאָווסקיס האָבן אָפּגעלייגט דעם גט אויף איבער־אַכטאָג מיטוואָך און באַשלאָסן אים איבערצוטראָגן אין דער פרעמדער שטאָט, וואָס ליגט אַראָפּ טייך.

דער אַיינפאַל האָט געשטאַמט פון מרים ליובאַשיץ, וואָס האָט איינמאָל גלאַטאַזוי אַ זאָג געטאָן:

»כ׳פאַרשטיי נישט: צוליב וואָס באַדאַרף מען מיטן גט דאָ אין שטאָט אַ גאַנצן טאַרעראַם מאַכן?«

און די מומע האָט עס באַלד אונטערגעכאַפּט און איז מיט דעם צום מאַן אין קאַבינעט אַוועק:

»כ׳בעט דיך: זי איז דאָך טאַקע גערעכט, מרים...«

פאַר דער לעצטער צייט האָט זיך דאָ אין שטוב בכלל אָהן איר עצה און הסכמה קיין זאַך נישט אָפּגעטאָן. און געגומען האָט מען זי אין שפּאַן אַפילו, ווען שמואליק האָט זיך אויף אַ גאַנצן טאָג אין זיין באַזונדער חדר פאַרשפאַרט און קיין עסן צו זיך נישט צוגעלאָזט. עמיצער האָט שוין צו נאַכטצו אַ זאָג געטאָן:

»כ׳בעט אַייך: וואו איז מרים? פאַרוואָס זאָל זי נישט אַריינגיין צו שמואליקן און זעהן, ער זאָל עסן?«

און מרים איז צו אים אַריינגעגאַנגען, און ער האָט געגעסן.

דער יינגערער ליובאַשיץ איז דאָ געשטאַנען ביידערזייט. ער האָט, לאַכנדיג פון איר, זיך ביי די זייטן געהאַלטן און זיך מיט זיין גאַנצן פינפפודיגן קערפער צו דער ערד געצויגן:

»מרים, וואָס איז פון דיר געוואָרן?«

פאַר דער חתונה, געדענקט ער, איז זי עפעס געוועזן, און אין די קרייזלאַך האָט מען ביי יעדער נאַרעשקייט איר נאָמען דערמאָנט. און איצט איז דאָך פון איר נישט מער ווי אַ פשוטע ניאַנקע געבליבן. וואָס וועט זי אים דער־ציילן מעשיות? אַ נפקא מינה איז עמיצן אַ גרויסער, צי זי ניאַנטשעט איר אייגן קינד, צי אַ פרעמדס?

מרים איז געוועזן אויסער זיך און האָט אים אָנגעקוקט, ווי אַ משוגענעם.

»כ׳בעט אַייך, עמיצער איז אויף אים אַ מבין, אויף שואלקען?«

איר קינד האָט ביי ריקלען צו וויינען אָנגעהייבן. האָט זי עס צו זיך אויף די הענט גענומען, דענסטמאָל ווען איר פלאַמענדיגער פנים האָט נאָך אַלץ מיט צאָרן צום יינגערן ליובאַשיץ געקוקט. זי איז געוועזן גרייט צו זאָגן אים עפעס גאָר אַ גראָב וואָרט. נאָר די מומע האָט דעם קינדס וויינען דערהערט און איז פלוצים צוגעגאַנגען:

»הער, מרים, האָסט עפעס געטאָן דעם קינד צום מעגל?«

האָט זי מיטאַמאָל אָן שואליק ליובאַשיצעס נאַרעשקייטן פאַרגעסן און האָט זיך פאַר דער מומען צו קלאָגן אָנ־געהייבן:

»זי ווייס שוין אַליין נישט, וואָס זי זאָל טאָן. דאָס קינד האָט זיך אַ גאַנצע נאַכט געריסן, און די וואַרעמע קאָמ־פרעסן האָבן נישט געהאָלפן.«

אין שטוב אַריין האָט זיך ביסלעכווייז אומגעקערט די געוועזענע רוהיגקייט.

אין דער שטילקייט, וואָס אין די שווייגנדיג צוגעראַמטע חדרים, זיינען שוין די עלטערע ווידעראַמאָל געשלאָפן בייטאָג, און די פילדערנדיגע קליינוואַרג איז שוין צוריק אינם ווייטליכן חדר פאַרשפאַרט געווען. און נאָר שמואליק איז נאָך אַלץ נישט געשלאָפן דורך די נעכט, געליטן פון שטאַרקן קאָפּווייטאָג און האָט געהאַט תּרעומות אויף דער מוטער, וואָס קומט צו אים אַלעווײלע די היץ מעסטן:

»וואָס וויל מען פון אים מיטן טערמאָמעטער? וואָס לאָזט מען אים נישט לעבן? אַז ער האָט נישט קיין היץ.«

מ׳איז שוין געווען געוואוינט צו דעם, וואָס ער זעהט פון טאָג צו טאָג אַלץ ערגער אויס, רעדט נישט מיט קיינעם, ליגט פאַרשפאַרט ביי זיך אין חדר און שפאַנט דאָרטן אָפּט גאַנצע שעהן אַרום אַהין און צוריק אין די זאָקן. נאָר איינ־מאָל ביינאַכט האָט זיך שוין מיט אים גאָר אַן אומגעריכטער צופאַל געטראָפן, און איבערגעשראָקן אַלע אייגענע, וואָס האָבן נאָרוואָס די לאָמפּן אויסגעלאָשן און זיך אין די בעטן אַריינגעלייגט. אין דער פינסטערער שטילקייט האָבן זיך פון איין חדר אין צווייטן אויפגערעגטע קולות געטראָגן:

»וואָס איז געשעהן?«

»וועמען איז נישט גוט?«

»זאָל מען גיכער אַ לאָמפּ אָנצינדן.«

אַרום דעם לאָמפּ, וואָס מ׳האָט ביי שמואליקן אין חדר אָנגעצונדן, האָבן זיך געשווינט געשטופּט נאַקעטע ווייבער־

שע פּלייצעס, אָפּגעדעקטע הענט און בלאַנקווייסע מענערשע גאַטקעס. עמיצער האָט אים דעם קאָפּ אויפגעהויבן; אַ צווייטער האָט אויף אים וואַסער געשפּריצט. נאָר ער אַליין האָט שוין פאַמעליך געהאַט געעפנט די אויגן און אומעטיג געקוקט אויף די מענשן, וואָס האָבן אים אַרומגערינגלט און האָבן איינעם דעם צווייטן איבערגעגעבן:

„גאָרנישט, גאָרנישט... ס'איז אים נישט גוט געוואָרן, שמואליקן; ס'האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער ווערט בלינד.“

ער האָט באַלד אַיינגעדרימלט, זיך אויפגעכאַפּט און ווידער אַיינגעדרימלט. האָט מען די טירן פון זיין חדר ברייט פונאַנדערגעעפנט און דעם לאָמפּ געלאָזט ברענען, אַוועקגעשטעלט לעבן זיין בעט אַ בענקל מיט אַן אָפּגעשיילטן מאראַנץ און זיך ווידעראַמאָל אין די געלעגערס אַיינגעוואַלגערט. נאָר שמואליק האָט זיך נאָכדעם נאָכאַמאָל אויפגעכאַפּט און שוין מער שלאָפן נישט געקאָנט. ער האָט גענומען אַרומשפּאַנען איבערן חדר.

ס'איז געווען אַרום דריי אַזייגער ביינאַכט. פון די אַרומיגע חדרים האָט זיך אַ געשמאַק שנאָרכן געהערט. ער האָט געשפּאַנט אַהין און צוריק און מיט אומגעדולד געוואַרט אויפן מאָרגנדיגן טאָג. מאָרגן וועט ער אַריינגיין אַהין, צו מירלען אין פליגל, און איר זאָגן:

מיטוואָך אינדערפריה, וועט ער איר זאָגן, פאָרט מען אַרויס צום גט... אַלץ איז געענדיגט. וויל ער ביי איר בעטן נאָר איין זאַך: זאָל זי אַריינגיין מיט אים זיך געזעגענען צו זיין פאָטער און זאָל מיט אים דאָרטן זיצן, נישט מער ווי אַ פערטל שעה... אים וועט זיך אין אָט־דעם פערטל שעה אויסווייזן, אַז ס'איז גאָרנישט ניט געשעהן, אַז זי איז געקומען מיט אים צום פאָטער צוגאַסט.

ער האָט געוואָלט, אַז מירל זאָל סוף־כל־סוף וועגן אים אַ טראַכט טאָן:

»ער האָט זיך אינגאַנצן איבערגעביטן, שמואליק... ער איז געוואָרן אַן אַנדער מענש.«

ביי טאָג איז ער עטליכע מאָל אַהין אין פליגל אַריינגע־קומען און דאָרטן קיינעם, אַחוץ דער דינסטמיידל, נישט געטראָפן. ער האָט אָפּגעוואַרט, ביז מ'האָט אָנגעצונדן פייער, און איז אהין ווידער אַריינגעגאַנגען. איצט איז שוין מירל געוועןן. זי איז נאָרוואָס פון שטאָט געקומען. ביי איר אין חדר האָט געברענט אַ לאָמפּ, און פאַר די אָפענע אַלמערס איז געשטאַנען דער גרויסער נדנקאָרב, וואוהין די דינסטמיידל האָט איר אַ גאַנצן פריהמאָרגן געהאָלפן די זאַכן פּאַקן. זי איז געלעגן אין בעט מיטן פּנים צו דער טיר. איר פּנים, וואָס האָט נאָך פון דער דרויסנדיגער קעלט געפלאַמט, האָט געקוקט אויף אים עטוואָס נייגעריג און ערשטוינט. ער האָט זיך געשראָקן און האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזט.

און נאָכדעם איז ער שוין אַזוי דערשראָקן געזעסן אַקעגן איר אויפן בענקל, וואָס לעבן בעט, און שוין גערעדט לחלוטין נישט דאָס, וואָס ער האָט זיך צוגעגרייט:

„ער האָט געטראַכט, אַז אפשר... אפשר וואָלט זי פאָרט אַריינגעגאַנגען זיך געזעגענען, האָט ער געטראַכט.“

ער האָט צו איר נישט געקוקט. פלוצים האָט ער דער־פילט, ווי זי גלעט זיין קני מיט איר ווייכער און גלאַטער האַנט. ער האָט פאַמעליך די אויגן אויפגעהויבן און דערזעהן:

ליגנדיג אויפן בעט האָט זי זיך נעהענטער צו אים צו־גערוקט. זי האַלט דעם אונטערגעשפּאַרטן קאָפּ אויפן איילנבויגן און קוקט אים גלייך אין פּנים אַריין.

„שמואליק, פרעגט זי ביי אים, כ'האָב דיר דען שלעכטס געטאָן?“

ביי שמואליקן האָט געקלאַפּט די האַרץ.

„שלעכטס? ניין... ווער זאָגט דען?“

מירל האָט באַדאַרפט אויפשטיין גאַנץ פריה און פאַרפּאַקן די איבעריגע זאַכן. זי האָט אויך באַדאַרפט זיין אינם שטילן האָטעל, וואָס אַקעגן שפּאָליאַנסקיס וואוינונג, דינגען דאָרטן אַ צימער און הייסן צושיקן אַהער נאָך די זאַכן. צעהן אַזייגער אינדערפריה גייט אָפּ די שיף אין דער שטאָט, וואָס אַראָפּ טייך. פון פינף ביז זעקס בייטאָג וועט דאָרטן פאָרקומען דער גט, און נאָכדעם וועט זי זיך שוין אומקערן אַהער מיטן צוג, כדי מיט די זיידענאָוווסקיס נישט צו פאָרן, און אויפן וואָקזאַל וועט אויף איר וואַרטן מאָנטשיק. ער האָט איר צוגעזאָגט. צו אָוונטצו וועט זי שוין געוויס זיין שטאַרק מידע. זי פילט שוין איצט אַ מידקייט אינם גאַנצן קערפּער. נאָר ס'איז אַ תירוץ? זי האָט אויף אים איצט עפּעס רחמנות, אויף שמואליקן, און האָט אים צוגעזאָגט. מ'מוז נעמען אויף זיך דעם שאַל און אַריינגיין אויף עטליכע מינוט אַהין אין דער גרויסער שטוב.

דער שוויגערס דינסטמיידל, וואָס האָט איר דאָרטן די הינטערשטע טיר געעפנט, האָט זיך מיטאַמאָל אַ וואָרף געטאָן צוריק. אַזוי איבערגעשראָקן האָט זי שוין מירלס פּלוצלונגדיגער אַריינקומען. אין עסצימער איז איבער איר די שטימונג מיטאַמאָל אַ געדריקטע געוואָרן. מ'האָט איר אָפּגעטראָטן דעם בענקל, וואָס לעבן דער שוויגער, און קיינער האָט זיך נישט דערוועגט אָנהייבן צו ריידן. עמיצער האָט אָפּגערופן אויף אַ סוד די פרעמדע ווייבל, די קרובה, וואָס איז דאָרטן ביים טיש געזעסן, מרים ליובאַשיץ האָט גענומען ריידן אויפן אויער מיט ריקלען און איז מיט איר אויך באַלד אין אַ צווייטן חדר אַוועק. מירלען איז געוואָרן שווער, און חרטה האָט זי געקראָגן, וואָס זי איז איצט אַהער געגאַנגען. זי האָט געטראַכט:

»זי האָט שוין יוצא געווען... זי מעג שוין גיין צוריק.«

8*

נאָר די שוויגער האָט פּלוצים אָנגעהייבן צו פינקלען מיט די אויגן און האָט זיך צו איר נעהענטער צוגעבויגן. איר איז די לעצטע טעג איינער אַ ווייבערשער חשד פון קאָפּ נישט אַרויס. זי האָט זיך וועגן אים איצט געמוזט ביי מירלען דערפרעגן.

מירל איז פון איר ערשטער שאַלה געוואָרן רויט. זי האָט צו איר נישט געקוקט און געענטפערט קורץ און עטוואָס בייז:

»ניין.«

»כ׳געדענק נישט.«

»שוין לאַנג.«

פּלוצים האָט די שוויגער איר נאַרעשע פיגור אויס־געגלייכט און האָט באַקומען אַ פּנים פון אַן ערשטווינטער קליינשטעטלדיגער באָבע.

»יאָ, האָט אָטדער פּנים געזאָגט, ס׳איז מיר שוין גוט.«

זי האָט זיך אַרומגעקוקט. נאָר קיינער איז דאָ, אַחוץ מירלען, נישט געוועזן. האָט זי זיך נאָכאַמאָל צו איר אויסגעדרייט און זיך פאַרוואונדערט אויפן קול:

»מירעלע, דו טראָגסט דאָך!...«

»וואָס?«

איר האָט זיך געדוכט, אַז די שוויגער איז פונזינען אַראָפּ. זי רעדט פּשוט ווי אַן אידיאָט.

אויפצולהכעיס איז זי באַלד פון אָרט אויפגעשטאַנען און געפרעגט אויפן קול:

»זי פאַרשטייט נישט... און חוץ דעם, וואָס קער זיך עס אָן מיטן גט?«

נאָר אַרום איר איז שוין דאָ אין חדר אַזוי גרויס דער טומל געוועזן, און קיינער האָט זיך צו אירע ווערטער נישט צוגעהערט. עמיצער האָט אַהער שמואליקן גערופן. אַ צווייטער איז מיט דעם נייס אַוועק צו יעקב יוסלען אין

קאַבינעט. און בײַ דער טיר איז שוין דאָ ווידעראַמאָל מרים ליובאַשיץ געשטאַנען. די שוויגער האָט איר עפּעס אויפגיך איבערדערציילט, האָט זי אַהער צו מירלען געקוקט און געשאָקלט מיטן קאָפּ:

»אוודאי, וואָספאַר אַ פראַגע?«

XIII.

בײַנאַכט איז מירלען געווען נישט גוט אויף צו ברעכן, און געוועקט האָט זי צוויי מאָל די דינסטמיידל. זי האָט זי געשיקט מיט אַ צעטעלע צו שמואליקן; אין צעטעלע איז געשטאַנען, אַז זי האָט אים נישט ליב און האָט מיט אים נאָך פאַר דער חתונה אויסגענומען דעם תּנאַי, אַז זי מעג אַוועקגיין פון אים אין יעדער צייט; אַז זי גלויבט נאָך נישט, אַז זי טראָגט, און קען יעדנפאַלס מיט אים קיין קינד נישט האָבן; אַז אויב זי טראָגט, איז נאָר ער אַליין אין דעם שולדיג, און מ'באַדאַרף זוכן דערצו אַן עצה.

שמואליקן האָט מען אײַנגערעדט, ער זאָל אַוועקפאָרן אין גוראַלניע און זאָל דאָרטן עטליכע טעג אָפּוואַרטן.

מ'האָט אים אַרומגעשטעלט אין אַ באַזונדערן חדר, און די שוויגער האָט אים דאָרטן פאַרן אַוועקפאָרן געטרייסט:

»וואָס האָט ער וואָס צו קלערן? איצט איז גאָר אַן אַנדער זאַך. אַז זי וועט האָבן אַ קינד, מירל, וועט זי ווערן לייטישער.«

מירל האָט זיך גאַנצע דריי טעג בײַ זיך אין חדר אָפּגעמאַטערט, געדענקט די גאַנצע צייט דעם אָרט, וואָס נידעריגער פון דער ברוסט, געפילט צו דעם אַן עקל און צולעצט אנגעהייבן נאָכאַמאָל גיין צו דער שוויגער אין שטוב.

גייענדיג אַהין, האָט זיך איר געדוכט, אַז זי מוז דאָרטן עפּעס זאָגן און צו עפּעס אַן עק מאַכן. נאָר יעדעסמאָל, וואָס זי איז אַהין אָריינגעקומען, האָט זי דער ווילן צו זאָגן פאַרלאָזן, און געשטאַרקט האָט זיך אין איר די שנאה צום אָרט, וואָס נידעריגער פון ברוסט. ס׳האָט גענודעט פון דער שוויגערס „זיץ, מירעלע“, פון מרים ליובאַשיץ מיטן קינד, פונם ייִנגערן ליובאַשיצס פלאַמענדיגן פּנים און זיינע חקירות. און דער עקל אין איר איז געוואַקסן, און געדוכט האָט זיך שוין, אַז מ׳קען אים ממש מיט די הענט אָנטאַפּן; אָט וועט זי אים, דוכט זיך, אַזוי פון זיך מיטאַמאָל אַ ריס טאָן, און איר וועט מיטאַמאָל ווערן נאָכ־אַמאָל לייכט און גוט.

דענסטמאָל האָט זי די שוויגערס שטוב פאַרלאָזן און איז געגאַנגען אין שטאָט אריין. געוועזן צוויי מאָל ביי איר געשוועסטערקינד אידאַ שפּאָליאַנסקי און זי איינדערהיים נישט געטראָפן, זיך נאָכאַמאָל צו זיך אַהיים אומגעקערט, זיך אין בעט געלייגט און זיך באַמיהט אַיינשטילן זיך אַליין:

„וועד ווייס? אפשר איז שוין גלייכער גאָרנישט צו טאָן און לאָזן גיין אַלץ, ווי ס׳גייט? אפשר איז גלייכער צו ליידן אַלע יאָרן שטיל אין זיך... אָטאַזוי אין בעט ליגנדיג... ליידן און שווייגן.“

שמואליקן האָט זי נישט ליב. זי האָט קיינעם נישט ליב. ס׳ציהט זי אַמאָל צו נתן העלער, נאָר זי גלויבט דעם געפיל נישט. און מוטערס האָבן דאָך ליב זייערע קינדער. ווער ווייס? מעגליך, אַז דאָס קינד וועט זי ליב האָבן... זי וועט זיין אַ מאַמע.

און זי האָט עטליכע טעג געליטן שטיל און איז נישט אַרויסגעגאַנגען פון שטוב. זי האָט זיך אויסגעמאָלט, ווי זי וועט זיין אַ מאַמע.

עמיצער וועט שוין געוויס פון איר, ווי פון מרים ליובאַשיץ, לאַכן. „וואָס איז פון איר געוואָרן? וועט ער זאָגען, אַ ביאַנקע איז פון איר געוואָרן“. נאָר זי וועט זיך נישט אומקוקן און וועט גאָרנישט הערן. אַיינגעבוי־גענערהייט וועט זי נאָר דעם קינד פוס־טריט נאָכגיין און וועט מורא האָבן נאָר פאר איין זאַך:

»אוי, ווי... דאָס קינד זאָל, חלילה, נישט פאַלן.«

איז אָבער שוין אינגיכן געווען אַזאַ שיינער פראָסטיגער זונטאָג, און דער שניי האָט אין אים דאָס ערשטע מאָל מיט צוויי מאָל ווייס אַקעגן דער שטראַלנדיגער זון גע־שווינדלט, און די קלייטן זיינען אין אים דורכויס צוליבן גויישן יום־טוב געווען געשלאָסן.

איבער דער פראָסטיג ווייסער שטאָט האָבן זיך פול אייגענע און געדונגענע שליטלאַך געיאָגט. און די מעשה, וואָס דער באַנייטער דרויסן האָט דער אַרומיגער פעלדער־שטילקייט דערציילט, איז באַשטאַנען דורכויס פון אָפּ־געשוואַכט וייטן גלעקערקלאַנג און פון אַ פרייליכן פערדישן ניס, וואָס אַ לויפנדיגע שליטל האָט ערגעצוואו פארלאָרן.

מירל איז איינעאַליין אין פענסטער געשטאַנען. קיין ווילן האָט זי שוין אין האַרצן נישט געהאַט, און דער אומעט איז אין איר געווען גרויס. זי האָט געזעהן, ווי לעבן אַן איזוואָשטשיק, וואָס זיין שליטל איז נאָרוואָס אויסגעליידיגט געוואָרן, שטייט שוין אַ יונגע פּאָרל, און האָט שטאַרקט חשק סיי צום שליטל, סיי צום נאַסן פערד, וואָס אויף אים פרירט דער שניי. ביידע, דער בעל־עגלה און די יונגע פּאָרל, לאַכן פון די קליינע געלטער, וואָס זיי קאָנען פאַרן שליטלען זיך פּאָרלייגן, און ביידע

האָבן הנאה: דער בעל־עגלה — פונם ביינדל׳ וואָס ער האָט היינטיגע טאָג אָפּגעלעקט׳ און די פּאָרל — פונם ער־שטן אויסגעפאַלענעם שניי און פון דעם׳ וואָס זיי האָבן זיך ליב׳

פאַמעליך האָט זיך מירל גענומען אָנטאָן׳ כדי ערגעצ־וואוהין פון שטוב אַרויסצוגיין׳ זי האָט פאַמעליך פון שראַנק דעם קאַראַקולענעם סאַק אַרויסגענומען׳ זיך אָפּ־געשטעלט און זיך פאַרטראַכט׳ אַרויפגעצויגן אויף זיך דעם סאַק און זיך ווידער פאַרטראַכט׳ זי איז שוין אפילו צו דער טיר געווען צוגעגאַנגען׳ נאָר דאָרטן האָט זי זיך אָפּגעשטעלט און זיך פאַרקוקט אויף דער אייגענער שמאָלער האַנט און אויף די לאַנגע פינגער׳ וואָס מיט זיי האָט זי די הענטל פון טיר אָנגענומען׳ פאַר דער לעצטער צייט זיינען איר די הענט אַזוי אָפּגעשוואַכט געוואָרן׳ און אַזעלכע גרינבלויע אָדערן האָבן זיך שוין פון אונטער זייער טויטבלאַסער הויט אַרויסגעזעהן׳ אַ ווײַלע איז זי דאָרטן אַזוי געשטאַנען און אויף דער האַנט געקוקט׳ און פלוצים האָט זי זיך פאַרקלערט׳ צוריק אין שלאָפצימער אומ־געקערט׳ זיך אויסגעטאָן און זיך צוריק אין בעט אַײַנ־געוואַלגערט׳ ס׳איז שוין געווען אַזוי עקלדיג און שווער און ס׳איז שוין געווען אומעגליך צו טראָגן ווייטער אין זיך די אָפּגעשוואַכטקייט מיט דער אונטערטעניגקייט פון די לעצטע טעג:

»וואָס וויל מען פון איר האָבן?... וואָס וויל מען זי פאַר אַ מאַמע מאַכן?... אַז זי קען נישט זיין קיין מאַמע... אַז זי וויל נישט האָבן קיין קינד...«

אין יענעם זעלבן טאָג איז זי געווען ביי אידאַן און איז ביי איר געוואָרן׳ אַז צוויי דאָקטוירים־אַקושאָרן קענען ״עס״ דאָ אין שטאָט מאַכן:

»איינער איז אַן עלטערער קריסט: ער זאָגט פריהער אָפּ צוויי שעה מוסר און הייסט זיך נאָכדעם געבן „דערפאַר“ נישט ווייניגער פון צווייהונדערט רובל. און דער צווייטער איז אַ ייד און נאָך אַ יונגער. ער נעמט „דערפאַר“ נישט מער ווי הונדערט רובל, און מ'זאָגט, אַז ער מאַכט עס אויך גאַנץ גוט.«

זי איז אויך געווען ביים יינגערן דאָקטער, דעם יידי, און האָט מיט אים גערעדט. ענטפערנדיג אויף זיינע אָנפראַגן, האָט זי געפילט, ווי ער באַליידיגט זי מיטן בליק, מיט זיינע אומריינע מחשבות און מיטן טאָן, וואָס אין אים וויל ער איר געבן אָנצוהערן, אַז ער נעמט זיך אונטער „דאָס“ צו טאָן, נאָר ער קוקט דאָך אויף איר, ווי אויף אַ זינדיגער און פיל נידעריגערער פון זיך, און חזרט דער־פאַר נאָכאַמאָל איבער:

»אפשר איז זי נאָך אַ פריילן און וויל דערפאַר, אַז קיינער פון אירע אייגענע זאָל זיך וועגן דעם נישט דער־וויסן? אים איז דאָס, אייגנטליך, אַלצאיינס. ער וויל מיט דעם נאָר זאָגן, אַז דאָ אין קאַבינעט איז פאַר אים די סכנה גרעסער, און ער פאָדערט דערפאַר אַ צווייענדיגן לוין.«

ער האָט געזאָגט:

»צוויי וואָכן קענען „מיר“ נאָך יעדנפאַלס צוואַרטן און פרובן אַ פאָר מיטלען, וואָס קענען נישט שאַטן.«

ס'האָט זי געשניטן פונם וואָרט „מיר“. זי האָט אים פלוצים די רייד איבערגעשלאָגן און אים געגעבן צו פילן, אַז ער איז אַ שאַרלאַטאַן:

»גוט, ער וועט באַקומען אַ צווייענדיגן לוין.«

און נאָכדעם איז זי שוין רוהיג ביי זיך אין עסצימער געלעגן און האָט געציילט די טעג, וואָס זיינען נאָך ביז אָטדי צוויי וואָכן געבליבן:

»ווען קומט אויס אָטדער טאָג?.. מאָנטאָג נאָך שבת קומט ער אויס.«

און נאָכדעם איז שוין ניט געווען, וועמען צו דערציילן וועגן זיך, וועגן דער נאָהענטער סכנה, וואָס שרעקט זי נישט, און וועגן דעם, וואָס איר האָפענונג אויף דעם קומענדיגן לעבן איז שוין געוויס מסופקדיג און קליין. און דאָך ציהט נאָך ערגעץ די האַרץ, און פאַרשיידענע פלענער קומען נאָך אויפן זינען אַרויף. און ס'טראַכט זיך נאָך וועגן זיך און וועגן נתן העלערס קאָפּיקעצייטונג, וואָס האָט שוין די לעצטע צייט אָנגעהייבן אַרויסצוגיין און איז שוין אַריינגעדרונגען אפילו צו שמואליקן אין קאַבינעט:

»אָט איז שוין אפילו ער, נתן העלער... ער האָט דאָך זיך שוין אויך צו עפּעס דערשלאָגן.«

דאָרטן אין קאַבינעט איז שמואליק מיט אָטדער צייטונג אונטערן יאָך פון זיינע ייסורים געזעסן; אַריינקוקנדיג אין איר, ווי אַן אבל, האָט ער גאַנצע שעהן געשוויגן, איינזינען געהאַט מירלען און האָט זיך נישט דערוועגט צו גיין און אָנהייבן מיט איר צו ריידן. ער האָט אויסגעזעהן ווי אַ מענש, וואָס פאַסט הפסקות. ס'רוב איז ער אין גוראַלניע געזעסן. און איז ער אַהער געקומען, איז ער געשלאָפן ביינאַכט אין קאַבינעט און איז זעלטנווען פונדאָרטן אַרויסגעגאַנגען. דער יינגערער ליובאַשיץ, דער סטודענט, איז איינמאָל צו אים מיט זיינע ניין מאָס רייד אַריינגעקומען. האָט ער נישט געקענט פאַרליידן, וואָס ער, ליובאַשיץ, רעדט אַזוי לוסטיג און הילכיג, בשעת מירל ליגט אין צווייטן חדר אויף דער קאַנאַפּע, און האָט אים ביי די ערשטע ווערטער אָפּגעשטעלט.

»שאַ... שטילער אַביסל... וואָס איז אויף דיר אַזוינס די שמחה?...«

XIV.

און דער מאָנטאָג איז געקומען.

אַרום עלף אַזייגער אינדערפריה איז שמואליק מיטן טראַמוויי פון שטאָט אָנגעקומען און האָט דערזעהן פונדערווייטנס:

מירל שטייט לעבן דער טראַמווייסטאַנציע אין קאַראַקולענעם סאַק אַקעגן אַ גוי, אַ שטאָטשליח. זי שיקט מיט אים עמיצן איבער אַ בריוו, און דער גוי, וואָס אין רויטן היטל, שאָקלט צו איר מיטן קאָפּ און הערט אויס די סימנים פונם מענשן, וואָס אים באַדאַרף ער דעם בריוו אין האַנט אָפּגעבן.

שמואליק האָט זיך צוליב עפּעס צוריק אין שטאָט אַריינ אומגעקערט. ווען ער איז אַרום דריי אַזייגער אַהיים געקומען, איז נאָך מירל נישט געווען. ער האָט זיך אַ ווײַלע דאָרטן איינגעראַליין אַרומגעדרייט, אַרויסגעגאַנגען אין הויף און געהייסן די פור שפּאַנען. עמיצער איז צום פּאָטער אין שטוב אַריינגעקומען און האָט דאָרטן דערציילט, אַז שמואליק פאָרט ווידער אין גוראַלניע אַוועק. איז דער מוטער זיינער דערפון אַזוי מאָדנע געוואָרן. זי איז צו אים אין שטוב אַריינגעקומען און האָט אים שוין דאָרטן געטראָפן אינם וועגפוטער.

»שמואליק, האָט זי ביי אים געפרעגט, דו ביזט דאָך אָקאָרשט נעכטן פון גוראַלניע געקומען?«

שמואליק האָט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט.

»מאָרגן אינאָוונט, האָט ער געזאָגט, פאַרגייט גרויס חגא; מ'באַדאַרף זיך פונאַנדערצאָלן מיט די אַרבעטער.«

און באַלד האָט ער זיך צום פענסטער אויסגעדרייט און גענומען שווייגנדיג וואַרטן, די געשפּאַנטע פור זאָל וואָס גיכער פון הויף אַרויספאָרן.

אין יענעם זעלבן טאָג, ווען אין די טונקעלע הייזער פון פאָרשטאָט האָט מען צו נאַכטצו לאָמפּן געצונדן, האָט זיך אַ צווייפערדיגער שליטן, אַן עקיפּאַזש, לעבן דער פּאַראַד־טיר פון שמואליקס פליגל אָפּגעשטעלט, און אַ גוי, אַ שטאָטשליח, האָט פון אים מירלען אַראָפּגענומען און זי אונטער דער האַנט אין שטוב אַריינגעפירט, מירל איז געווען צופיל בלאַס און האָט קוים מיט די פיס גע־פּלאָנטערט. מיט דער הילף פונם גוי, וואָס אין רויטן היטל, האָט זי זיך אין שלאָפצימער פאַרשלעפּט און זיך דאָרטן אָהן כוחות אין בעט אַיינגעוואַלגערט. די איבער־געשראָקענע דינסטמיידל, וואָס האָט איינעאַליין די שטוב געהיט, האָט געוואָלט מאַכן אַ גוואַלד און זיך צו דער שוויגער אין שטוב געלאָזט לויפן, נאָר מירל האָט זי שוואַכרהייט אָפּגעשטעלט און זי צום בעט צוגערופן:

»מ'באַדאַרף נישט... מ'באַדאַרף נישט.. זאָל זי נעמען די בייטעלע, דעם גוי באַצאָלן און זיך נישט דערוועגן קיינעם וועגן דאָס אַלץ אַ וואָרט צו זאָגן.«

ס'האָט זי געשלעפערט פון שוואַכקייט און פון ווייטאָג, און דער פנים איז ביי איר אַביסל פאַרקרימט געווען. זי איז געלעגן אין בעט מיט פאַרמאַכטע אויגן און זיך אַ גאַנצע נאַכט געפּלאָנטערט צווישן די פיל קרענקליכע געשעהענישן פונם איבערגעלעבטן טאָג. ס'האָט זיך גע־דענקט דער שעהנלאַנגער וואַרטן ביים דאָקטער אין אויפנאַמסחדר, די יונגע דאַמע אין טרויער, וואָס איז דאָרטן געזעסן, די אויפגערעגטע קליינשטעטלדיגע ווייבל, וואָס איז אַלעמאָל מיט שרעק איבערן חדר אַרומגעלאָפן, דער נאַריש שעמעוודיגער געלעכטער פון דער פריילן מיטן אינטעליגענטישן פנים, ווען ס'האָט אַהין צו פירן גע־בראַכט אַן עלטערע יידענע, אַן אַקושאָרקע. אַלץ האָט זיך געמישט צוזאַמען מיט דער פראָסטיגער זונענשיין, וואָס

האָט אַהין דורך די צווייענדיגע פענסטער אַריינגעקוקט, און אַלץ איז פאַרשוואונדן אין יענעם מאָמענט, ווען הינטער איר, מירלען, האָט זיך די טיר פון קאַבינעט פאַר־מאַכט. מיט איר איז עפּעס נאָכדעם אינדרויסן געשעהן, פון די פּיס, האָט זיך איר געדוכט, ווען זי באַלד אומפאַלן, און דער קאָפּ האָט זיך איר פאַרדרייט, דענסטמאָל ווען זי האָט פונדערווייטנס דעם גוי, דעם שטאָטשליח, דערזעהן. נאָר איצט איז שוין אַלץ פאַרביי, און אינדרויסן איז שוין נאַכט, און זי ליגט שוין דאָ אויפן בעט, ליידט אַביסל פון ווייטאָג און געדענקט איין זאַך:

»די סכנה פון טראָגן האָט זיך שוין געפעלט, נאָר איצט שטייט איר פאָר אַ נייע סכנה. און מעגליך... זעהר מעגליך, זי זאָל שוין מער פון אָטדעם בעט נישט אַראָפּ־קריכן...«

אויפן דריטן טאָג אינדערפריה, ווען שמואליק איז פון גוראַלניע געקומען, האָט שוין ביי איר דעם צווייטן טאָג פון היץ דער פּנים געפלאַמט. די ליפּן זיינען איר געווען פאַרטריקנט, און אין גאַנצן חדר האָט זיך אַפילו קיין איינציגע רפואהפלעשל נישט געפונען.

מירל האָט אים פאַר דער האַנט געהאַלטן און אים גע־בעטן, אַז אַלץ זאָל בלייבן בסוד:

»שמואליק, כ'האָב עס געמוזט טאָן. מיר וואָלטן דאָך ביידע אייביג אומגליקליך געווען.«

האָט ער שטייענדיג לעבן איר ביים בעט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, אויסגעזעהן שטארק דערשלאָגן און דאָך צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ:

»גוט... ס'וועט קיינער וועגן דעם נישט וויסן.«

ער האָט זיך בכלל פאַר דער לעצטער צייט אַזוי איבער־געביטן, שמואליק. ביי טאָג, ווען די מוטער האָט אים אין

באַזונדער חדר אָפּגערופן און עפּעס וועגן מירלען אָנ־געהייבן זאָגן, האָט ער זיך אָנגעברוגזט און זיך שוין אַפילו בייזערן אָנגעהייבן:

»וואָס וויל מען פון מירלען? יעדערער קומט מיט טענות אַקעגן מירלען.«

און אַליין איז ער נאָכדעם שעהנווייז איבער זיין שטוב אַרומגעגאַנגען און האָט געקלערט וועגן דעם נייעם פּלאַן, וואָס ער באַדאַרף מירלען פאָרלייגן, און וועגן דעם, וואָס ער קען מיט איר ערגעצוואוהין אָפּפאָרן אויף עטליכע טעג און אַרויסלאָזן אַ קול, אַז ער האָט זי געגט.

»ער, שמואליק, וועט שוין סייוויסיי נישט חתונה האָבן. ס׳טויג אים נישט זיין לעבן מיט די גרויסע געל־טער, וואָס ער פאַרדינט — וועט ער כאָטש וויסן איין זאַך: ערגעצוואו געפינט זיך מירל, און ער שיקט איר אַרויס אויף צו לעבן... ער איז גרייט איר אַרויסשיקן אויך דעם גט אין יעדער מינוט, וואָס זי וועט אים באַ־דאַרפן.«

אויף מירלס נאָמען זיינען דערווייל צום אַלטן זיידע־נאָווסקין אין שטוב פיל טעלעגראַמעס פונערגעץ אָנ־געקומען. אַלעמאָל האָט מען אַהין אין שטוב שמואליקן געגרופן און זיך מיט אים וועגן די טעלעגראַמעס געסודעט. שמואליק איז געווען דערשראָקן, געלייענט יעדער ניי־אָנגעקומענע טעלעגראַם מיט אַ קלאַפּנדיגער האַרץ און איז צולעצט ערגעץ אין גרויס אַיילעניש מיטן שנעלצוג אַוועקגעלאָפן. אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט ער זיך צוריק אומגעקערט מיט אַ בלאַסן פּנים און מיט שטאַרק רויטע אויגן. ער האָט, אַפּנים, ערגעץ שעהנלאַנג געוויינט. מירל איז דענסטמאָל מיט אַן אָפּגעשוואַכטן פּנים אין בעט געזעסן און קיין היץ האָט זי שוין נישט געהאַט. זי איז געווען פאַרקלערט, געקוקט אין פענסטער און ביי אים

גאָרנישט ניט געפרעגט. און ער איז געשטאַנען אַקעגן איר
מיט אַ דערשלאָגענעם אויסזעהן, זיך פּאַר עפּעס געשראָקן
און איז געווען גרייט צו זאָגן דעם צוגעגרייטן ליגן:

»כ׳בין געווען ביי דער מומע פּערל, בין איך געווען.
אַ זון האָט זיך, נעבעך, ביי איר געפּעלט.«

אינאָוונט איז געקומען דער יונגער און וואוקסיגער
דאָקטער, דער שאַטען. ער האָט זיך געהיט פּאַר אַ פרעמדן
אויג, אָטדער דאָקטער, דערפאַר איז ער געקומען ביי־
נאַכט, זיך ביים אַריינגאַנג אַרומגעקוקט, ווי אַ גנב, און
איז ביי מירלען אין חדר נישט מער ווי אַ מינוט צוויי
געזעסן.

»אַלץ איז אין אָרדנונג, האָט ער געזאָגט, מאָרגן וועט
מירל מעגן פון בעט אויפשטיין.«

ער האָט זיך געאַיילט און זיך באַלד אַוועקגיין געלאָזט.
שמואליק האָט אים, ווי אַ גוטן יידן, פון שטוב אַרויס־
געבאַגלייט און דעם לאָמפּ פון קאַבינעט מיטגעטראָגן.
האָט ער אויף אים מיט זיינע דורכגעטריבענע אויגן אַ קוק
געטאָן און אים געהייסן דעם לאָמפּ אַוועקשטעלן:

»אַ יאָלד אַ מאַן ביי איר, האָט ער וועגן מירלען אַ
טראַכט געטאָן, שוין, אַפּנים, גאָר אַ קליינער חכם.«

נאָר שמואליק איז געווען פאַרטומלט און האָט שוין
גאַנצע פינפאונצוואנציג רובל גרייט געהאַלטן. האָט ער
מיט איין האַנט די אַסיגנאַציעס ביי אים אַ ריס געטאָן
און די צווייטע האַנט האָט אים אויפן אַקסל אַרויפגעלייגט.

»אַ ווייבל ביי אַייך, האָט ער אים אין אַיילעניש אַ
חנפע געטאָן, אַ שטאַרקע... הלוואי אויף אַלע יידן גע־
זאָגט געוואָרן.«

צו טאָן איז שוין איצט געבליבן גאָר אַ קלייניגקייט:

מ׳האָט באַדאַרפט אַריינגיין צו שמואליקן אין קאַבינעט, אים דאָרטן אויף אַ רגע מבטל זיין פון זיינע חשבונות און פלוצים אָנהייבן צו אים ריידן:

» שמואליק, מאָרגן פאָרן מיר אין שטאָט, וואָס ליגט אַראָפּ טייך.«

נאָר אַליין איז זי נאָך אַזוי שוואַך פון דער שלאָפקייט געוועזן, און שמואליק איז דערצו אין איינעם אַ פאַרטאָג פלוצים קיין וואַרשע אַוועקגעפאָרן און איר געלאָזט ביי דער דינסטמיידל אַ בריוו, וואו ער האָט איר זיין נייעם פלאַן פאָרגעלייגט. אַ גאַנצע נאַכט איז ער צוליב אָטדעם בריוו נישט געשלאָפן, אים פיל מאָל איבערגעשריבן און פיל מאָל איבערגעלייענט. ער איז געבליבן פון אים צו־פרידן, און דערפאַר שוין ביזן פאָרן נישט געקענט אַנט־שלאָפן ווערן. און מירל האָט נישט מער ווי די ערשטע עטליכע שורות דורכגעקוקט און ערשטוינט ביי דער דינסט־מיידל געפרעגט:

»וואָס?«

און נאָכדעם האָט זי דעם בריוו צוריק אין קאָנווערט אַריינגעלייגט און אים צוריק דער דינסטמיידל אָפּגעגעבן. געטאָן האָט זי עס אַזוי פּאַמעליך. זי איז בכלל געווען רוהיג און האָט איצט נאָך דער שלאַפקייט מער ווי שטענדיג געדולד געהאַט. זי האָט זיך פּאַמעליך צו די קרעפטן אומגעקערט און רוהיג געוואַרט אויף דער צוויי־טער וואָך, ווען זי וועט זיך שוין אינגאַנצן געזונט פילן, און שמואליק וועט צוריק פון וואַרשע קומען.

אַלע בייטאָג האָט זי זיך אָנגעטאָן אינם סאַק מיטן שוואַרצן שאַרף. צו גיין אין שטאָט אַריין איז זי נאָך געווען צו שוואַך, איז זי געשטאַנען אינדרויסן לעבן די

טרעפּלאַך פון איר פּאַראַדטיר, פּאַמעליך אַרומגעשפּאַנט אַהין און צוריק און אַרויסגערופן בענקשאַפט ביי פּאַר־מעגליכע געשעפטסמענשן, יונגע לייט, וואָס זיינען דאָ מיטן וועג אויף זייערע אייגענע און געדונגענע דראָזשקעס דורכגעפאָרן. אַלע האָבן אַהער געדרייט די קעפּ און פון איר די אויגן נישט געקענט אָפּרייסן, און אַלע האָבן זיך דערביי געפילט אַזוי מאָדנע, גלייך זיי וואָלטן נאָך קיינ־מאָל נישט געזינדיגט, און זי וואָלט זיי יאָרנלאַנג, ווי אַן אומבאַקאַנטע כלה, צו חלום געקומען.

ביים שווער אין שטוב האָט מען שוין געוואוסט, וואָס זי האָט פאַר די לעצטע צוויי וואָכן אָפּגעטאָן. די שוויגער האָט זיך דאָרטן אָפּט אינמיטן העלן טאָג מיט איר מאַן מייחד געווען, געזעסן אַקעגן אים מיט אַ פלאַמענדיגן פּנים און פאַרדראָסיג אונטערגעקליבענע נאָזלעכער און האָט זיך שיר נישט געעקט פון פאַרדראָס און אומ־באַהאָלפנקייט:

»איך זאָג דיר: אַפילו ביי די גויים איז שוין זעלטן אַזאַ מין אויסוואָרף.«

און זי האָט זיך דענסטמאָל אַרומגעדרייט ביי זיך אין חדר, געדענקט דעם טראָגן, וואָס זי איז פון אים ניצול געוואָרן, און האָט שוין ווידער ווינציג געגלויבט אינם נייעם לעבן, וואָס איר שטייט פאָר. זי האָט נישט געהאַט וואָס צו טאָן, האָט זי ווידער אָנגעהייבן צו גיין אין שטאָט אַריין און איז שוין דאָרטן נאָכאַמאָל אויף גאַנצע אָוונטן פאַרפאַלן געוואָרן, צומאָנהייב האָט קיינער נישט געוואוסט, וואוהין זי גייט און ביי וועמען זי פאַרברענגט, נאָר סוף־כל־סוף האָט זי עמיצער פון איר מאַנס קרובים באַגעגנט אויף דער גאַס, וואו ס׳געפינט זיך נתן העלערס קוואַרטיר, און ביי דער שוויגער אין שטוב האָט מען שוין וועגן דעם גערעדט אָפן און קלאָר:

»וואָספאַר אַ שאַלה? אַז יענע איז אַן אויסוואָרף... אַז זי האָט אים נאָך פון מיידלווייז ליב׳ דעם בחור׳ און זיצט ביי אים איבער גאַנצע אָוונטן.«

שמואליק האָט זיך אין איינעם פון אָטדי טעג פון וואַרשע אומגעקערט׳ זיך געהייסן איבערטראָגן זיין בעט אין קאַבינעט אַריין׳ אויפגעהערט צו גיין צום פאָטער אין שטוב און בכלל אָנגעהייבן לעבן׳ ווי אַ פּרוש. אין זיין שטילער אויפירונג און דערשלאָגענעם אויסזעהן האָט זיך שוין איצט געפילט עפּעס פאַרעקשנטס און שטומעס׳ און געדוכט האָט זיך׳ אַז אַרומשפּאַנענדיג ביי זיך אין חדר׳ געפינט ער זיך גלייכצייטיג ערגעץ ווייט׳ ווייט׳ איבער אַ הונדערטמיילעדיגער שטרעקע. אידאַ שפּאָליאַנסקי האָט אים איינמאָל אין שטאָט באַגעגנט און וועגן גט ביי אים געפרעגט׳ האָט ער איר געענטפערט אַזוי קאַלט און שטיל:

»וועד ווייס?.. ס׳קען זיין׳ ס׳זאָל זיך נאָך אינגאַנצן איבערדרייען.«

אידאַ האָט דענסטמאָל דורכן טעלעפאָן מירלען אַרויס־גערופן׳ אַרומגעגאַנגען מיט איר ביז פאַרנאַכט איבער די שטילע גאַסן און איר עס איבערדערציילט:

»אָט וועסטו זעהן... איצט גיט איר שוין שמואליק קיין גט נישט.«

מיט איר אַבראַמען איז דאָך צוריק מיט פיר יאָר פונקט דאָסזעלבע פאָרגעקומען. אינגאַנצן די צייט איז ער געווען גרייט איר גט צו געבן׳ נאָר ווען ס׳איז גע־קומען צו דער רעכטער מינוט׳ איז ער אויף אַ גאַנצן חודש פונדערהיים אַוועקגעפאָרן און האָט איר איבער־געגעבן דורך זיין קלענערן ברודער זיאַמען:

»לעת עתה באַדאַרף נאָך אידאַ דעם גט נישט האָבן, און אַז ער וועט איר נויטיג זיין, וועל איך איר אים אין משך פון צוויי שעה צושטעלן.«

מירל איז אין יענעם אָוונט מיט אַן אומעטיגן און אויס־געמאַטערטן פּנים צו העלערן געקומען, געלעגן לענגער, ווי אַלעמאָל, אויף זיין קאַנאַפּע און איז מער, ווי תמיד, פאַרטראַכט געווען. ס׳איז געווען קלאָר: גיין גייט זי אַהער נישט צוליב העלערן, נאָר צוליב זיין שטילן צימער, וואו זי קאָן רוהיג וועגן איר קומענדיגן לעבן טראַכטן. זעלטנ־ווען האָט זי דאָ אין חדר די שטילקייט איבערגעריסן, זיך געהייסן אונטערשפּרייטן איר ווייסע טיכל אויפן קישן, דערפאַר וואָס העלערס ציכל איז שוין נישט גאָר ריין געווען, זיך צוריק אַוועקגעלייגט און האָט איינע און די־זעלבע ווערטער איבערגעחזרט:

»ס׳איז איר גוט דאָ אין צימער... זי האָט זיך, דוכט זיך, אינערגעץ אַזוי גוט נישט געפילט.«

און דער עיקר גוט איז איר שוין דאָ, אַפּנים, געווען, נאָר דערפאַר, וואָס ער, העלער, האָט, סוף־כל־סוף, שכל באַקומען און האָט מער וועגן חתונה האָבן מיט איר נישט גערעדט.

זי האָט דערציילט:

»ס׳הייבט זי לחלוטין נישט אָן צו אַרן דאָס, וואָס אידאַ האָט איר איצט דערציילט.«

ס׳איז גענוג, זי, מירל, זאָל שמואליקן איין וואָרט זאָגן, און ער וועט איר באַלד געבן גט. ס׳איז מערנישט:

מיט אָנדערהאַלבן חדשים צוריק האָט זי אַזוי קלאָר געוואוסט, צוליב וואָס זי באַדאַרף דעם גט האָבן, איז איצט ליגט זי און טראַכט וועגן די מעשים, וואָס זי האָט ביז היינטיגן טאָג אָפּגעטאָן:

אַלץ, וואָס זי האָט ביז היינטיגן טאָג אָפּגעטאָן, איז געווען נישט פון אייגענעם ווילן, נאָר מחמת נייגעריגקייט און רחמנות.

זי אַליין האָט אַזוי ווינציג פון איר לעבן הנאה געהאַט. זי וואָלט, בעצם, איצט געמעגט אַלט זיין אַכטצן יאָר. נאָר ווען זי וואָלט איצט באמת אַכטצן יאָר אַלט געווען, וואָלט איר דאָך קיין נייער שריט אין לעבן נישט פאָר־געשטאַנען, און איר וואָלט ווידעראַמאָל געבליבן נישט מער, ווי רחמנות האָבן אויף איר פאָטער און אויף זיך, חתונה האָבן נאָכאַמאָל מיט שמואליקן, זיך מיט אים גטן און ווידער ליגן און טראַכטן:

»נו, גוט: זי האָט זיך שוין מיט אים געגט. און וואָס וועט זי טאָן ווייטער?«

העלער האָט אַריינגעלייגט די הענט אין די הויזנטאַשן און גענומען אַרומשפּאַנען איבערן חדר. ער איז געווען פול מיט דערוואָרגענעם פאַרדראָס:

»ער איז דאָך ביי איר גאָרנישט... קומען קומט זי דאָך אַהער נישט צוליב אים, נאָר צוליב זיין קאַנאַפּע און צוליב זיין שטילן חדר, וואו זי קען רוהיג וועגן זיך טראַכטן. קיין פרוי האָט זיך נאָך, דוכט זיך, קיינמאָל מיט קיין מאַנסביל אַזוי נישט געפירט.«

ער האָט איר נאָכגעקוקט, בשעת זי האָט זיך אָנגעטאָן, בשעת זי האָט זיך געלאָזט אַוועקגיין, און בשעת ער האָט זי אינדרויסן באַגלייט. זי איז געווען פאַרטראַכט, האָט ער געהאַט פאַר איר דרך־ארץ.

און נאָכדעם האָט ער שוין ווידער געוואַרט אויף איר אַלע אָוונט ביי זיך אינם שטילן גרין באַלויכטענעם חדר און געבענקט נאָך איר ווי מ׳בענקט נאָך אַ פרוי, מיט וועמען מ׳האָט נישטלאַנג געהאַט כשרע, לאַנג ער־וואַרטעטע חופּה־וקדושין. די לופט האָט דאָ אין חדר מיט

איר ריח געשמעקט. ס׳האָט געצויגן צום אָרט, וואו זי איז דאָ געלעגן, און צו איר דערווייטערטן אומעטיגן פנים, און געדענקט האָט זיך, אַז איבער איר האָט ער אַמאָל דעם גרייטן זיך צום קאָנקורס אָפּגעלאָזן; אַז די געוועזענע כּלה זיינע האָט שוין איינגיכן דאָ אין שטאָט חתונה פאַר עפּעס אַ יונגן אַלמן, אַ יוריסט; אַז די געשעפטן זיינע אין דער קאָפּיקעצייטונג גייען שלעכט, און אין שטאָט רעדט מען שוין וועגן דעם:

»זי האַלט זיך נאָך אויף מיט ניסים, די קאָפּיקעצייטונג, און וועט זיך שוין איינגיכן איינגאַנצן אָפּשטעלן.«

נאָר מירל איז שוין צו אים געקומען סך־הכּל איין מאָל, און נישט מער, ווי אויף עטליכע מינוט. זי איז געווען געדריקט און דערשלאָגן, נאָך אַ שטאַרק אומאָנגענעמער סצענע, וואָס איז פריהער אַביסל צווישן איר מיטן מאַן צוליבן גט פאָרגעקומען, און האָט נישט געוואָלט וועגן דעם דערציילן. אַ פּאָר מאָל האָט זי זיך נאָר דאָ אין חדר מיט אירע געדאַנקען דורכגעשפּאַנט.

זי האָט נישט גערעדט, די קאַלאָשן מיטן סאַק נישט אויסגעטאָן, און אַז זי האָט אַראָפּגעשלונגען, איז דאָס איר אָנגעקומען שווער, ווי אַ מענשן, וואָס פאַסט. ניט אומקוקנדיג זיך צו אים, האָט זי זיך באַלד צוריק אַוועקגיין געלאָזט. ער האָט זי געוואָלט באַגלייטן, האָט זי אים געהייסן דאָ אין שטוב בלייבן. ער איז איר דאָך איינדרויסן נאָכגעגאַנגען, זי אָנגעיאָגט ביים נאָהענטן קוואַרטאַל און איר געזאָגט אַ פּאָר ווערטער, וואָס ער אַליין האָט שוין אין זיי נישט געגלויבט:

»איינער וויל ביי אים די קאָפּיקעצייטונג אָפּקויפן און לייגט אים פּאָר פינפטויזנט רובל... זיי וואָלטן געקענט

אַוועקפאָרן קיין אויסלאַנד... ס'וואָלט אפשר קלעקן, ביז ער וועט דאָרטן אויף אינזשענער ענדיקן.»

זי האָט זיך צו אים ווידער נישט אומגעקוקט, געמאַכט גיכע טריט און נאָר מיט די אַקסלען אַ ציה געטאָן. איז ער צולעצט געבליבן שטיין און שוין פונווייטנס געזעהן, ווי זי זעצט זיך אַריין אין טראַמוויי און פאָרט צוריק צו איר שטוב, וואָס זי האָט פיינט.

אַ צווייטן מאָל האָט ער זי באַגעגנט אין גאַס לעבן גרויסן און רייכן הויז, וואו ס'וואוינט איר מאַנס קרוב מאָנטשיק. זי איז געגאַנגען מיט אַ דאַמע אַ ברונעטין, וועלכע האָט אויסגעזעהן מיט אַ פינף זעקס יאָר עלטער פון איר, אַפּנים, איר געשוועסטערקינד אידא שפּאָליאַנסקי איז דאָס געווען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט דעם הוט אַראָפּגענומען. זי האָט אים באַמערקט, נאָר זי האָט, ווי פריהער, געקוקט צו דער דאַמע, צו איר עפּעס געזאָגט און איז אַזוי גאָר נאָהענט פאַרביי אים אַדורכגעגאַנגען. איר פיגור האָט אויסגעוויזן אַזוי פאַרעקשנט און שטרענג, און דערציילט האָט זי אָהן לשון וועגן איר, דער בת־יחידיש אומ־גליקליכער: זי האָט טאַקע ניט קיין אָרט אין לעבן, נאָר זי איז אין עפּעס איינגעשפּאַרט און האָט נישט קיין רחמנות ניט אויף זיך און ניט אויף קיינעם.

זי האָט זיך פאַרקערעוועט לעבן איינעם אַ קוואַרטאַל און איז דאָרטן צוזאַמען מיט איר באַקאַנטער דאַמע פאַרשוואונ־דן געוואָרן. האָט ער דאָ אויף זיין אָרט אַ זיפץ געטאָן, אָנגע־טאָן צוריק זיין הוט און גענומען שפּאַנען ווייטער זיין וועג.

ער האָט באַדאַרפט אַריינגיין צו מאָנטשיק זיידענאָווסקי, זיך פילן לעבן אים שלעכט, ווי לעבן מירלס מאַנס אַ קרוב, און אים דאָרטן זאָגן:

«אפשר קאָן ער פאָרט פאַר זיין קאָפּיקעצייטונג אַ שותף מיט געלט קריגן?...»

XV.

מאָנטשיקס שרייבטיש איז אַ נידעריגער, אַ שווערער און אַ ברייטער. אַחוץ די פאַרשיידענע שווערע זאַכן, געפינען זיך אויף אָטדעם טיש די בילדער פון זיין גע־שטאָרבענעם פאָטער און פון מירלען, וואָס שטייען אין צוויי באַזונדערע לעדערנע רעמלאַך און קוקן גלייך צו אים. דעם יונגן בעל־הבית. פאַרקוקט זיך מאָנטשיק טיילמאָל אויפן בילד פון דער לעצטער, שפּאַרט אָן דעם קאָפּ אויף אַ האַנט און באַקומט גרויסע אויגן:

»עפּעס טוט זיך מיט מירלען...«

נאָכן לעצטן מאָל, וואָס ער האָט זיך מיט איר אין גאַס באַגעגנט און זי איבער דער קייטנבריק באַגלייט, איז צו אים געקומען אַ שטאָטשליח מיט אירן אַ בריוו; זי האָט געבעטן, ער זאָל איר צוויייהונדערט רובל אַנטלייהען. און נאָכדעם זיינען אים שוין די צוויייהונדערט רובל אָנגעקומען צוזאַמען מיט שמואליקס אַ צעטעלע, וואָס אין אים איז געשטאַנען:

»ש״ב היקר מו״ה מאָנטשיק! חן, חן לך בעבור הג״ח שנתת לרעיתי מירעלע ת׳«

פון עסצימער קומט צו אים אַריין זיין קליינער עלפיאָריי־גער ברודערל, איז ער אים מכבד אויפן קול:

»אַ, ר׳ ליאָליע!... וואָס וועט עפּעס זאָגן אַ ייד ר׳ ליאָליע?«

ליאָליע האָט אינאיינעם מיט אים פיינט די שקצים, וואָס קומען צו דער שוועסטער דער זינגערין, און קען, ווי ער, איר קוויטשעריי נישט פאַרליידן. מאָנטשיק האָט אים ליב, דערפאַר וואָס ער איז אַ געשטעלטער און אַן אויסגעדאַרטער יידעלע, האָט אַ גוטן קאָפּ, כאַפּט אָפּט די שוועסטער אין

אַ ליגן און, דער עיקר, דערפאַר, וואָס פון אים, ליאָליען, וועט שוין געוויס עפּעס זיין. ער האָט אים אויך ליב דערפאַר, וואָס מירל האָט אים אַמאָל געזעהן, אָטדעם ליאָליען, געזאָגט, אַז ער געפעלט איר, און האָט אים איבערן קעפּל אַ גלעט געטאָן. נעמט ער אים אָן פאַרן הענטל, פרעגט ביי אים עפּעס, דענסטמאָל ווען זיינע אויגן קוקן אין אַלכסון אויף מירלס בילד, און דער מוח טראַכט דאָסזעלבע, וואָס פריהער:

»עפּעס טוט זיך מיט מירלען.«

און איינמאָל אַרום דריי אַזייגער ביי טאָג איז ער פאַר־טראַכט ביי אָטדעם טיש געזעסן און האָט מיט אַ מידן קול געענטפערט אַ „גוטן טאָג" דעם לעצטן פון די פּאָר מנינים קליענטן, וואָס האָבּן זיך ביי אים פונפריהמאָרגנאָן גע־פּראַוועט.

דער קאָפּ איז ביי אים געווען מאַט און פול מיט די טו־מלדיגע געשעהענישן פון נעכטיגן איבערגעלעבּטן טאָג. דאָרטן, אין פאָרשטאָט, ביים פּעטער יעקב־יוסלען אין שטוב האָט דעם צווייטן טאָג די גאַנצע משפחה זיידענאָווסקי געקאָכט און געזאָטן, און מירל איז שוין דאָרטן דעם צווייטן מעת־לעת נישט געווען און האָט שוין געוואוינט אין האָטעל, וואָס אויף דער שטילער בולוואַרגאַס. עלף אַזייגער אינאָוונט האָט מען אַהין די מוטער זיינע, די מומע אסתּר, אַרויסגערופן און איר דורכן טעלעפאָן איבערגעגעבּן אויפגערעגטע ידיעות וועגן דעם, וואָס דאָרטן אין דער איבערגעפולט צעשראָקענער שטוב קומט פאָר:

»שמואליק איז פאַרשוואונדן... פון נעכטן פאַרנאַכט אָן איז ער פאַרשוואונדן... מ'האָט אים שוין געזוכט... אומעטום אין שטאָט האָט מען אים שוין געזוכט. אַ?.. אין גוראַלניע?.. אין גוראַלניע אויך.«

מאָנטשיק איז געלעגן אויסגעטאָן אין בעט און האָט ביז דריי אַזייגער אויף דער מוטער געוואַרט. ס'האָט אים געשאָסן אין קאָפּ, און די גאַנצע שרעקן, וואָס דאָרטן ביי די ריידענאָווסקיס אין שטוב, איז דא אין אים געווען טיף פארגראָבן. ער האָט נישט גערעדט, נאָר ביי אים אין מוח האָט זיך שוין עפּעס געדרייט וועגן דעם, וואָס דאָרטן קומט איצט פאָר און וואָס ביי אַלע קרובים ליגט דאָרטן אויף אים, מאָנטשיקן, אַ חשד, און ס'איז דאָך נאַריש... ער קען איצט אַהין נישט קומען.

אַרום פיר אַזייגער פאַרטאָג האָט זיך די מוטער פונדאָרטן אומגעקערט. ער האָט איר אַליין אין די אונטערשטע וועש די טיר געעפנט און איז נאָכדעם לאַנג געזעסן ביי איר אויפן בעט. זיין צעטראָגענער מוח איז בשעת מעשה געווען פול מיט פלינקער אַרבעט, און די מוטער האָט דאָך צייט געהאַט... זי האָט שוין, אפנים, אויך געוואוסט וועגן חשד, וואָס פאַלט אויף אים, און האָט שוין גאָר פאַמעליך די מרה־שחורהדיגע נייס איבערגעגעבן:

»וואָס נו?.. ער איז נישטאָ, שמואליק, און מ'האָט מורא, אַז ס'איז מיט אים עפּעס געשעהן.«

...אַז יענער טוט אָפּ אַזעלכע מעשים:

באַלד נאָך „יענערס" אַוועקגיין האָט ער אינדרויסן צו־געקלעפּט אַ בלעטל, אַז די שטוב פאַרדינגט זיך, און אַז די מעבל פאַרקויפט ער, און אַ בריוו, זאָגט מען, האָט ער צו די פאָטער און מוטער געלאָזט. זיי שעמען זיך, אַ סברה, אָטדעם בריוו צו באווייזן...

»אידאַ שפּאָליאַנסקיס שוואָגער דערציילט, אַז ער האָט אים נעכטן פאַרנאַכט געזעהן זיך אַרומדרייען לעבן קראָ־מאָווסקעס אַפּטייק. איצט האָט עמיצער איבערגעלייענט אין דער אָוונטצייטונג, אַז אין שפּיטאָלוועלדל האָט מען

אַ געהאַנגענעם געפונען, איז מען אָקאָרשט נאָרוואָס אין אַנאַטאָמישן טעאַטער אַוועקגעלאָפן.«

מאָנטשיק איז אַיינגעשלאָפן מיטן טאָגליכט, און געחלומט האָט זיך אים, אַז ער וואוינט אין דעמזעלבן האָטעל, וואָס מירל, אין צווייטן חדר וואוינט ער דאָרטן, און זעהט דורכן פענסטער, ווי שמואליק דרייט זיך דאָרטן אַהין און צוריק איבערן טראָטואַר אַרום.

איצט, נאָכן האַלבן טאָג אַרבעט, איז ער שוין געווען אַזוי מיד און פאַרטראָגן, און געדענקט האָט ער שוין, אַז ס׳איז אַ נאַרעשקייט, אָטדאָס, וואָס, אויפשטייענדיג פון שלאָף, האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז ער מוז נאָך היינט צו מירלען אין האָטעל אַריינגיין, און אַז מירל וועט מיט זיין קומען שטאַרק צופרידן ווערן. ער האָט נאָך באַדאַרפט זיין אין די בענק און זיך אויפן בירזשעראָג מיט עטליכע מענשן זעהן. האָט ער אין אַיילעניש די אָנגעוואָרפענע פּאַפּירן אין פייערקאַסע פאַרשלאָסן און געכאַפּט אויף זיך דעם פּאַלטאָ. נאָר אינדרויסן ביי דער טיר איז ער פלוצים אַזוי בלאַס און פאַרשטיינערט געוואָרן, גלייך ער וואָלט פאַר זיך אַ בלאָנזשענדיגן מת דערזעהן: אַקעגן אים אויפן טראָטואַר איז געשטאַנען שמואליק מיט זיין מאַט געלן ערדישן פנים; ער האָט נישט געוואָלט זאָגן, וואו ער האָט זיך די לעצטע צוויי נעכט אַרומגע־וואַלגערט, און איז איצט אָנגעקומען צו אים, מאָנטשיקן, נאָך אַ טובה:

»צוריק מיט צוויי טעג, האָט ער דערציילט, איז מירל פון שטוב אַוועקגעגאַנגען און האָט ביי אים קיין געלט נישט געוואָלט נעמען... ער האָט זי געבעטן, נאָר זי האָט נישט געוואָלט און איז אַוועקגעגאַנגען... און איצט... אפשר וואָלט איצט מאָנטשיק אַריינגעגאַנגען צו איר און וואָלט זי בעטן, זי זאָל נעמען געלט...«

XVI.

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום איז אַ וואוקסיגער יונגערמאַן אין אַ שוואַרצן האַרבסטמאַנטל און שטאַרק ברייטן אויסלענדישן הוט אַרויסגעגאַנגען פון אַ הויז מיט מעבלירטע צימערן, וואָס אויף דער צענטראַלגאַס, און האָט זיך פּאַמעליך געלאָזט גיין אַראָפּ, צו דער קייטנבריק פון פאָרשטאָט.

דאָס איז געווען הערץ, דער אַקושאָרקעס באַקאַנטער, הערץ.

זעקס וואָכן נאָכאַנאַנד האָט ער בײַ זיך אין פּאַרוואָרפענעם שטעטעלע געשמייכלט פון מירלס בריוו, וואָס אין אים האָט זי אים געבעטן קומען, און איצט איז ער שוין אַהער אַראָפּגעפאָרן, ווי אויף אַ ווערטל און גלאַטאַזוי. אַרום צוועלף אַזייגער בייטאָג, ווען ער האָט זיך דאָ אין שטאָט אינם מעבלירטן צימער אויפגעכאַפּט, האָט ער זיך מיטאַמאָל דערמאָנט, אַז ער איז נאָך אַ בחור; אַז ער איז שוין אַלט צווייאונדרײַסיג יאָר, און אים אַליין געפעלן שוין צייטנווייז נישט פיל פון די אייגענע אָנגעשריבענע זאַכן; אַז מירל, וועמען ער האָט, פאָרנדיג אַהער, אינזינען געהאַט, האָט דאָ אין שטאָט אַ מאַן, אַ שטוב מיט אַ גאַנצער משפחה קרובים. און ס׳קומט אים דאָך... ס׳קומט אים אָטדאָס, וואָס בשעת ער טוט זיך איצט אָן, לאַכט ער אָפּטמאָל אויפן קול און מאַכט חוזק פון זיך אַליין.

עטליכע טעג האָט ער זיך דאָ איבער די גאַסן אַרומגעדרייט און האָט געהאַט דערבײַ אַ שמייכלדיגן פּנים.

»וואָס טוט ער דאָ אין שטאָט?«

ס׳איז מערנישט: ער איז שוין דאָס ערשטע מאָל אין לעבן אַהער געקומען, איז כּדאַי געווען באַטראַכטן דעם

בוי פון די הייזער און פון טעאַטער, זיך אַראָפּלאָזן צו דער קייטנבריק, זיך דאָרטן אָפּשטעלן לעבן שקצים, וואָס קייען יאָדערן און צוזאַמען מיט זיי זעהן, ווי דער אייז פונם ברייטן טייך איז שוין אויף שטיקער צעשפּאָלטן און וואַרט אין גרויס שטילקייט עפּעס אויף אַ ידיעה פון דער ווייט.

און איינמאָל האָט ער זיך דאָך ווייטער פון קייטנבריק איבער דער פאָרשטאָט געלאָזן גיין און ווידער גענומען שמייכלען פון מירלס בריוו, וואָס ליגט ביי אים אין טאַש.

ס׳איז געווען נאָהענט צו פורים, און דער ליכטיגער טאָג האָט געשפּינט זיין וואַרעמקייט פון גאָרער זונענשיין און פון זויבערער פאַרפּסחדיגער לופט. רעדער פון לויפנדיגע דראָזשקעס האָבן הילכיגער, ווי תּמיד, אָן די פרישאָפּגע־דעקטע שטיינער געקלאַפּט, און פון דער זון איז שוין צו פאַרנאַכטצו אַ טייכל פון צעלאָזטן זילבער געוואָרן און געשטראַלט אַהין צו די נאָהענטע און ווייטע בערג, וואָס אַרויס דער שטאָט:

»דער עיקר זיינען זיי, די שוואַרצע ערדפלעקן, וואָס שמעלצן זיך דאָרטן צווישן צעגייענדיגן שניי.«

דענסטמאָל זיינען אויף די גאַסנבוימער צוויטשערנדיגע פייגעלאַך פון די כּלים אַרויס, און ערציהערינס האָבן זיך מיט זייערע קינדער אַהיים אומגעקערט. און אין דער לופט האָט גענומען שמעקן מיט גרינגן פראָסט, מיט יונגמיידל און מיט שמחה פון קליינשטעטלדיגע קינדער, וואָס הערן שוין אויף „גיין ביינאַכט”.

הערץ האָט געטראָפן שמואליקס פליגל פאַרשלאָסן און פוסט און האָט זיך אָפּגעשטעלט. אַ דורכגייענדיגער ייד האָט אים אָנגעוויזן צו די זיידענאָווסקיס אין דער גרויסער

שטוב, איז ער אַהין אין פּעדערשטיבל אַריינגעקומען און האָט זיך אויף מירלען נאָכגעפרעגט.

ביי די זיידענאָווסקיס אין עסצימער האָט מען דענסטמאָל געקלעפּט פּורימגרעט און האָניגפּאַרפל. דער גאַנצער לאַנגער טיש איז דאָרטן געווען פאַרפּלייצט מיט שטובמענשן, מיט יונגוואַרג און מיט קרובות. מ׳האָט נישט געקענט איבערטראָגן פונם קליינעם קלייענדיגן יינגעלע, וואָס שטופּט די הענט אין די וואַרעמע האָניגפּאַרפל, און עמיצער האָט דאָרטן אָנגעשריען אויף אים אויפן קול:

»פע, דו!... וואָס לעקסטו די פינגער?«

צומאָנהייב האָט דאָ הערצן אין פּעדערשטיבל די דינסט־מיידל באַגעגנט. זי האָט נישט געוואוסט, וואָס אים צו ענטפערן, און איז מיט זיין שאלה אין עסצימער אַוועק. און באַלד האָבן זיך אַהער פון עסצימער מער פון אַ מנין מענשן אַ לאָז געטאָן. זיי האָבן טונקל געמאַכט די שיין, וואָס אין קליינעם חדר, און האָבן נייגעריג אַרומגעשטעלט אים, דעם פרעמדן יונגנמאַן, ביי וועמען דער פּנים איז אין יעדער רגע גרייט אַ שמייכל צו טאָן.

איינע אַ פריילן האָט, קוקנדיג אויף אים, שטאַרק גע־וואָלט וויסן, ווער ער איז, און האָט אָנגערופן דעם נאָמען פון האָטעל, וואו מירל וואוינט:

»אין צוויי צימערן וואוינט זי דאָרטן.«

אַ צווייטע האָט געוואוסט, אַז מירל וואַרט דאָרטן די גאַנצע צייט אויף אַ מענשן, וואָס באַדאַרף צו איר אַהער אין שטאָט קומען. זי האָט צוגעגעבן מיט אַ רמז אויף שמואליקן, וואָס איז צוריק מיט אַ פּאָר טעג דאָרטן אין האָטעל געווען און זיך בשום אופן צו איר נישט געקענט דערשלאָגן:

»זי איז, דוכט זיך, עפּעס נישט געזונט, מירל... שוין, דוכט זיך, עטליכע טעג, זינט זי ליגט צו בעט.«

פלוצים האָט זיך די שוויגער אַליין אויף דער שוועל פון חדר באַוויזן און האָט גענומען פינקלען מיט די קורצזיכטיגע אויגן:

„שאַ!... וואָס האָט מען זיך דאָ אָנגעשטעלט?"

מ׳האָט איר אָנגעוויזן אויף אים, דעם פרעמדן בחור, וואָס פרעגט אויף מירלען, האָט זי געטאָן צו אים אַ פּאָר שפּאַן, אַ ווײַלע האָט זי אויף אים אַזוי מיט די צוזאַמענגע־צויגענע אויגן געקוקט, און נאָכדעם האָט זי אויסגעשטרעקט איר האַנט צו איר קליינעם יינגעלע און אים אַוועקגענומען פונם פרעמדן בחור מיט אַזאַ פאָרזיכטיגקייט, גלייך זי וואָלט מורא האָבן, ער זאָל זיך אָן אָטדעם פרעמדן בחור אָנרירן און זאָל טמא ווערן. זי האָט אויסגעשפּיגן אָנאַזייט, ווי מען שפּייט, בשעת מ׳דערמאָנט עמיצנס אַ שלעכטע חולאת און האָט שוין געזאָגט מיט אַ מינע פון אַ מענשן, וואָס קער זיך לחלוטין מיט אָטדעם בחור נישט אָן:

„נו, יאָ... זי וואוינט דאָרטן... אין האָטעל וואוינט זי."

נאָך אַלעמען

IV

I.

דאָס איז געווען אין די פּראָסטיגע שטורעמשנייען, וואָס צווישן גרויס־חגא און צווישן גויישן נאַיאָר.

מיט אַ רויטן פּנים פֿון קעלט איז וועלוול בּורנעס געשטאַנען בּיי זיין פֿאָטער אין עסצימער. ער איז נאָרוואָס אָנגעקומען פֿון זיין פֿולוואַריק און האָט ניִשט געקענט תּופֿס זיין, וואָס אַרום אים קומט פֿאָר. כּמעט אַלע שטובּמענשן זיינען מיט אומעטיגע פּנימער געשטאַנען אַרום אַ יידן אַ משולח און געהערט, ווי ער דערציילט:

»ער האַלט בּיים עק, ר׳ גדליה... דער דאָקטער פֿון קרייזשטאָט האָט געזאָגט, אַז ער האָט דאָ נישט וואָס צו טאָן. זיין שוועסטער פֿון אויסלאַנד איז שוין געקומען.. און די טאָכטער... די טאָכטער, זאָגט מען, איז שלאַף... אַ סברה, אַז דאָרטן, בּיי איר שוועך אין שטוב, בּאַהאַלט מען פֿון איר די טעלעגראַמעס, וואָס מ׳שיקט פֿונדאַנען כּמעט אַלע שעה.«

ס׳איז געווען שטיל, און דורך די צווייענדיגע פּענסטער האָט שווייגנדיג אַריינגעקוקט דער גרויער ווינטערדיגער פֿאַרנאַכט; ער האָט געשפּרייט זיין פֿאָרכטיגן אומעט אין אַלע פֿאַרפינסטערטע חדרווינקלען, און דער גרויסער און שוואַרצער בּופֿעט איז שוין אין אים אַיינגעוויקלט געווען און האָט מיט שטומען מוסר אַרויסגעקוקט צו די מענשנס מרה־שחורהדיגע פּנימער:

»האָט איר אים דאָ צוויי יאָר צייט געשאָלטן, ר׳ גדליהן... און איצט ליגט ער שוין אויפן טויטנבעט, און די תּלמוד־תּורהאינגלאַך גייען שוין פונזיי̄נעטוועגן תּהלים זאָגן.«

עמיצער האָט אויף די תּלמוד־תּורהאינגלאַך אינדרויסן אַרויס אָנגעוויזן, און אַלע האָבן באַלעגערט די פענסטער און געזעהן:

דאָרטן, ביי ר׳ גדליהן אין שטוב, לייכטן, ווי צו גסיסה, די פריהאָנגעצונדענע לאָמפּן — ניט פריילעך איז שוין דאָרטן אין די חדרים. און דאָ, מיט דער טונקעלער גאַס, וואָס פאַר דער שטוב, גייען אין אָפּגעריסענע טולופּלאַך מער ווי פערציג תּלמוד־תּורהקינדער, קריכן מיט די פּיסלאַך טיף אינם אָנגעפּאַלענעם שניי און פאָלגן די צוויי מלמדים, וואָס ווייזן זיי דעם וועג אין אַסאַטענער קלויז.

ס׳איז אַריינגעקומען דער אָרטיגער אָנגענומענער שוחט, יענער זעלבער שוחט, וועמען מ׳האָט אַמאָל, בשעתן אָפּלאָזן די תּנאים, פאַר אַ בּורר צו ר׳ גדליהן געשיקט. ער האָט דערציילט:

»דאָס גייט ער פונדאָרטן... מ׳האָט נאָרוואָס די צוואה איבערגעשריבן און צעטיילט די אכצנטויזנט רובל ריווח, וואָס די סוחרים פון קרייזשטאָט גיבן פאַרן חלק אין גרויסן קאַשפּעריוקער וואַלד. צוועלפטויזנטזיבנהונדערט טרעפן אָן די איבערגעבליבענע חובות, דרייצנהונדערט רובל אויף עולמות.«

ביי̄ם שוחט איז געווען אַן אומעטיגער באַשעפטיגטער פּנים, און אויסגעזעהן האָט ער געהייליגט און אָפּגעשיידט פון עולם־הזה, ווי באַלד נאָך טבילה, בשעת ער נעמט זיך טאָן אַ גאָטספאָרכטיגע זאַך.

אברהם משה בורנעס אַליין איז דאָ לעבן אים געשטאַנען

און פיל פּאַפּיראָסן געררויכערט, אים צולעצט אָפּגערופן אין קאַבּינעט און זיך געגומען מיט אים מיישב זיין:

»ווי קלערט ער? אפשר וואָלט ער, אברהם משה, איצט באַדאַרפט צו ר' גדליהן אַריינגיין?«

און וועלוול איז אַהין אין קאַבּינעט נאָכגעגאַנגען און זיין אויער צוגעלייגט. דער שוחט האָט פאַרקנייטשט דעם שטערן:

»וואָס האָט מען דאָ וואָס צו קלערן? ס'וואָלט אוודאי גלייך געווען.«

דענסטמאָל איז אים, וועלוולען, פיל גרינגער געוואָרן, און גנבען האָט ער זיך אָנגעהייבן אין פינסטערן קאָרידאָר, וואו עס איז געהאַנגען זיין ברייטער וועגפוטער. ער האָט זיך דאָרטן בגנבה אָנגעטאָן און זיך שטיל אינדרויסן אַרויסגערוקט.

ער האָט זיך געגנבעט מיט די הינטערגעסלאַך אַראָפּ צו ר' גדליהס שטוב. זיינע פיס זיינען געקראָכן טיף אינם ניי אויסגעפאַלענעם שניי, און די עקן פונם לאַנגן און ברייטן פוטער האָבן זיך נאָכגעשלעפּט און געלאָזט דורכויס סימנים. ס'איז געווען שטיל פון נאָכן שניישטורעם. אַלץ, פון דער בלאַסער שווייגנדיגער נאַכט ביז די שיטערע ערגעצוואו באַלויכטענע שטיבלאַך, האָט אויסגעזעהן מאָדנע וואַרטנדיג און שטום, ווי אין דער בלאַסער חשכות פון אַ חלום. פונערגעץ אַ זייטנגעסל האָט אַהער אַ שטאַרקער קלאַפּ פון אַ הויזטיר דערגרייכט, און אַ יידענע, וואָס איז פונדאָרטן אַרויסגעגאַנגען האָט אויסגעשריען צו איר שכנה אויפן קול:

»גאָט קען אים נאָך העלפן, ר' גדליהן!... ער האָט אוודאי פאַרדינט.«

ער האָט באַמערקט ר׳ גדליהס קרוב, דעם געוועזענעם קאַסיר, וואָס האָט זיך פונערגעץ אויפגעכאַפּט צו ר׳ גדליהן אין שטוב אומגעקערט. ער האָט אים אָנגעיאָגט:

»איין וואָרט... וואָס הערט זיך? נישט גוט, אַ?«

דער קאַסיר האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט אַ זיפץ געטאָן:

»וואָס זאָל זיך הערן? אוודאי נישט גוט.«

ר׳ גדליהס קרוב האָט זיך נישט געחידושט, וואָס ער, ווועלוול, דרייט זיך דאָ אַרום; ער האָט אים געענטפערט, ווי ר׳ גדליהס אַ גוטן פריינט. איז ער געגאַנגען ווייטער צו דער שטוב. אַ בינטל יידן זיינען דאָ אַרום ר׳ גדליהס אַ געוועזענעם משולח געשטאַנען און האָבן געהערט, ווי ער דערציילט וועגן גיטעלען, וואָס ליידט שוין דעם דריטן מעת־לעת פון שטאַרקן קאָפּווייטאָג:

»ר׳ גדליהס שוועסטער זיצט דאָרטן לעבן איר אין פינסטערן שלאָפצימער; זי לאָזט גיטעלען פון בעט נישט אויפשטיין.«

ער האָט דעם בינטל אויסגעפּעלט, אַרומגעגאַנגען די שטוב פון דער צווייטער זייט און זיך אָפּגעשטעלט לעבן באַלויכטענעם פענסטער פון מירלס חדר:

»אפנים, דאָ ליגט ער, ר׳ גדליה.«

אַן אַלטעטשקער ייד, אַ קראַנקער, אַ הוסטנדיגער און אַ למדן, איז אַהער אָנגעקומען מיטן שמאָלן געסל, וואָס פירט פון אסאטענער קלויז. דער ייד האָט זיך קרעכצנדיג אָפּגעשטעלט, אים מיט זיינע קאַליע אויגן אין פנים אַריינגעקוקט און, קרעכצנדיג, זיך דערפרעגט:

»ווער איז?... אוי... אוי... וועלוול?«

דער אַלטעטשקער האָט זיך געקלאָגט אויף דער עלטער, אויפן לעבן און אויפן טויט. וועלוול האָט איבערגעוואַרט, ביז דער ייד איז אויף ר׳ גדליהס גאַניק פאַרשוואונדן, און

האָט זיך נעהענטער צום פענסטער צוגערוקט· איצט האָט ער שוין געזעהן אַלץ· וואָס דאָרטן אין חדר איז פאָר־געקומען· ס'האָט זיך געמאָלט· ווי ס'שמעקט דאָרטן מיט רפואות· מיטן גערוך פון שלאָפן און פון נאָהענטן טויט· און געדוכט האָט זיך· אַז ס'איז דאָרטן שטיל· אומגעוואוינ־ליך שטיל· ביים טישל· וואו ס'האָט אונטער אַ בלויען אַבאַזשור דער לאָמפ געברענט· איז געזעסן דער אָרטיגער אָנגענומענער פעלדשער· ער איז שוין עטליכע נעכט נישט געשלאָפן· איז ביי אים דער פנים אומעטיג געווען· און געקוקט האָט ער גלייך אַהין צום שלאָפנס בעט· וואוהין ס'איז פונאונטערן אַבאַזשור די אַראָפגעזעצטע בלויע שיין געפאַלן· אברהמל דער רב האָט זיך דאָרטן אַהין און צוריק צוזאַמען מיט זיין שאָטן· ווי אויף די שפּיצפינגער· אַרומגעדרייט און דערביי געהאַט אַ שטאַרק אומגליקליכן און צעטראָגענעם אויסזעהן; דער רעכטער אונטער־געהויבענער אַקסל האָט ביי אים געשטאַרצט אינדערהייך· און פונם צווייטן אַקסל· פונם אַראָפּגעלאָזטן· איז אַראָפּ־געהאַנגען די לינקע האַנט מאָדנע· ווי אַ געליימטע· זיך אינגאַנצן באַהאַלטן אינם אַרבל און זיך· ווי פון זיך אַליין· אַהין און צוריק געשאָקלט· און דאָרטן· אויפן בעט· וואָס ביי דער וואַנט· איז דער שלאָפער· אפנים· פאַרטראָגן געלעגן· דער קאָפּ איז ביי אים געווען אָפּגעגאָלט צוליב די פּיאַווקעס· וואָס מ'האָט אים נאָכן דאָקטערס אַוועקפאָרן געשטעלט· האָבן זיך דערפאַר די פיאות מיט דער באָרד געדוכט צופיל גרויס און צופיל שוואַרץ· און דער פנים — צופיל אויסגעדאַרט און צופיל קליין· אָט האָט זיך דאָרטן זיין קאָפּ פאַמעליך· פאַמעליך אַהין און צוריק אַ ריר גע־טאָן· די מענטשן· וואָס אין חדר· זיינען נעהענטער צום בעט צוגעגאַנגען· ווען וואָלט האָט זיך דאָ אויף די שפּיצ־פינגער אויפגעשטעלט און געזעהן· ווי מ'פאָלגט אים· ר'

גדליהן, און מ׳זעצט אים אויף; ווי מ׳טוט אים אויס נאַקעט און מ׳ציהט אויף אים אַרויף אַ ווייסע העמד, אַ נייע און אַ בלאנקנדיגע, וואָס אין איר זעהט ער, ר׳ גדליה, אויס געהייליגט און ריין, ווי אום יום־כפור פאַרנאַכט, נאָך אַ מעת־לעת פאַסטן. פאַמעליך, פאמעליך האָט מען אים צו־ריק אויפן קישן אַראָפּגעלאָזן און זיך אײַנגעבויגן הערן, וואָס ער זאָגט. עמיצער האָט אַהער אין צימער מירלס בילד אַרײַנגעטראָגן און עס הינטנאַרום אברהמל דעם רב באַ־וויזן. אברהמל האָט ברוגז צו יענעם מיט דער האַנט געמאַכט:

»מ׳באַדאַרף נישט. מ׳באַדאַרף נישט.«

דאָס האָט, אפנים, ר׳ גדליה וועגן דער טאָכטער זײַנער געפרעגט.

און ווידער האָט מען זיך אײַנגעבויגן צו אים און גע־הערט, וואָס ער זאָגט. אַפּנים, פון זײַנע רייד האָט ביים האַרצן פאַרקלעמט. די שוועסטער זײַנע האָט זיך אינאַזייט אַוועקגעדרייט און געגומען כליפּען און ווישן די אויגן. פלוצים האָט ער דערזעהן, ווי דער פעלדשער ראַמט עפּעס דעם רב אויפן אויער, און דער רב שאָקלט מיטן קאָפּ און לאָזט זיך פונם צימער אַרויס. ער האָט דעם פענסטער פאַרלאָזן און זיך געלאָזט צום גאַניק. אַ ייד, אַ משולח, האָט דאָרטן געזוכט אַ פור, כדי אין נאָהענטן דאָרף נאָך פּיאַווקעס צו פאָרן. האָט ער, וועלוול, אָטדעם יידן ביים אַרבל אָנגענומען און אים גענומען פירן צו זײַן פאָטער אהיים:

»אָט איז מײַן פור. זי איז געשפּאַנט... הייסט אים שמייסן, דעם פורמאַן.«

אַרום צוועלף אַזייגער ביינאַכט, האָט זיך פונדרויסן צו בורנעסן אין עסצימער אַ געלויפעריי מיט קולות דערד־הערט.ביידע מיידלאַך זיינען, זיצנדיג ביים טיש, געוואָרן טויט. עמיצער פון זיי האָט זיך פאַרן האַרצן אַ כאַפּ געטאָן. אַ צווייטער האָט אַ קוק געגעבן אינדרויסן אַרויס דורכן צווייענדיגן פענסטער, דערזעהן דאָרטן די מענשן, וואָס דרייען זיך אין דער בלאַסער נאַכטחשכות, און זיך מיט שרעק צוריק צום טיש אויסגעדרייט:

»אוי וויי!... זיך שוין, אַפּנים, געפעלט ר׳ גדליה.«

איינס פון די צוויי קינדער, וואָס זיינען אין אָנטאָן אויף דער קאַנאַפּע געשלאָפן, האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ דערשראָקענעם געוויין; די מיידלאַך האָבן מורא געהאַט אַליין אין שטוב צו בלייבן, און וועלוול האָט אויף זיך געשווינט דעם פוטער געכאַפּט און איז מיט אַ קלאַפּנדיגן האַרץ ווידעראַמאָל אינדרויסן אַרויסגעלאָפן. איצט האָט ער זיך שוין ניט געגנבעט הינטנאַרום, נאָר געגאַנגען גלייך מיט דער ברייטער גאַס, וואו אינם רוב הייזער האָט זיך נאָך געלויכטן. אין מאַרק זיינען געשטאַנען פיל יידן אין אַ בינטל און האָבן גערעדט אַלע צוזאַמען, ווי צו קידוש לבנה. עמיצער האָט דאָרטן געשריען אויפן קול:

»וואָס מיר נושא־המיטה...«

»האָב צייט!«

די גאַנצע שטעטל איז געווען וואַך. מענשן זיינען געגאַנגען אַראָפּ, צו ר׳ גדליהס שטוב. פון אַלע עקן שטאָט זיינען זיי אַהין געגאַנגען, און ער, וועלוול, איז געגאַנגען צוזאַמען מיט זיי און זיך צוזאַמען מיט זיי דאָרטן אין שטוב פון איין איבערגעפילטן חדר אין צווייטן געשטופּט. אינם באַלעגערטן עסצימער האָט ער זיין וואוקסיגן פאָטער דערזעהן; יענער איז אָפּגעזונדערט פון אַלעמען געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן אַלמער און מרה־שחורהדיג גע־

רויכערט פון זיין זילבערנעם ציגאַרשפּיץ· און דער אַיינגאַנג אין דריטן חדר איז שוין אַזוי ענג געווען; אַסך ליכט האָבן דאָרטן געברענט· און פיל וויינענדיגע קולות האָבן זיך פונדאָרטן געטראָגן· אים· וועלוולען· האָט מען דאָרטן געשטופּט פון אַלע זייטן· עמיצער האָט הינטער זיינע פּלייצעס אָנגעוויזן אַהין· אויף ר׳ גדליהס איידעם· וועלכער איז נאָרוואָס פון וואָקזאַל געקומען· און ווען ער האָט זיך דערמאָנט· אַז ער באַדאַרף ווייטער נישט גיין· האָט ער זיך שוין געפונען אינווייניג· אינם חדר מיט די פיל אָנגעצונדענע ליכט· און קיינער האָט זיך שוין אַרום אים נישט געשטופּט· לינקס פון אים· אין איין שורה מיט גיטעלען און מיט דער אויסלענדישער שוועסטער· איז דער נאָרוואָס געקומענער איידעם געווען אָנגעבויגן איבערן מת· און אַקעגן איז מיט אַ פאַרקרימטן פּנים געשטאַנען אברהמל דער רב און געקוקט צו אים אַזוי מאָדנע; ער האָט געוואָלט· אַז ער· וועלוול· זאָל זעהן· אז ער איז טאַקע באמת ר׳ גדליהס אַ גוטער פריינט געווען· און אַז פון זיינע רבנישע אויגן גיסן זיך איצט טרערן·

מיטן גרויען טאָגליכט האָט מען די מיטה מיטן מת פון שטוב אַרויסגעטראָגן· שמאָל און קורץ איז אָטדי מיטה געווען און אויסגעזעהן האָט זי· ווי אַ קינדערשע· מ׳איז מיט איר געלאָפן· ווי מיט עפּעס אַ זאַך· וואָס מ׳באַדאַרף וואָס גיכער פון מענשן באַהאַלטן· געטראָגן האָבן זי אויף די אַקסלען דער רב מיטן דיין· ביידע שוחטים· דער איידעם און נאָך עפּעס אַ פּשוטער יונגערמאַן· וואָס פלעגט ביי ר׳ גדליהן אין מיל אַלע וואָך צוויי פורלאַך מעל קויפן· עמיצער האָט אים· וועלוולען· נעהענטער צו דער מיטה צוגערוקט און אַוועקגעשטופּט דעם פּשוטן יונגנמאַן:

»לאָז· לאָז· ס׳איז וועלוול בורנעס·«

און וועלוול האָט זיין אַקסל אונטערגערוקט און האָט צוזאַמען מיטן איידעם געטראָגן ווייט, ווייט ביזן בית־עולם. ווען ער האָט די מיטה אָפּגעלאָזט, איז ער שוין אַזוי צעטומלט און פאַרנעפּלט געווען. דער פּשוטער יונגערמאַן האָט זיך געפילט צו אים נאָהענט, דערפאַר וואָס ער האָט אים זיין אָרט ביי דער מיטה אָפּגעטרעטן, צוגעגאַנגען צו אים און געזאָגט:

»גרינג, ר׳ גדליה, אַ? אויסגעדאַרט...«

און ער האָט דעם יונגנמאַן אין פּנים געקוקט און זיך נישט געקענט דערמאָנען, וויאַזוי מ׳רופט אים, און וואו ער האָט אים געזעהן.

II.

גיטעלע מיט ר׳ גדליהס שוועסטער זיינען דאָרטן אין שטוב שבעה אָפּגעזעסן, און אַברהמל דער רב האָט אַהין פון גאַס צוויי מאָל אין טאָג אַ מנין געשלעפּט. ער האָט קיין איינציגן מענשן נישט דורכגעלאָזט:

»נישקשה... ר׳ גדליה האָט ביי אייך פאַרדינט.«

יידן האָבן געפאָלגט און זיינען געגאַנגען אַהין צו מנין, געזעהן ווי אין שטוב איז פוסט און שטיל, און ווי דאָרטן אין זאַל זיצט גיטעלע לעבן ר׳ גדליהס שוועסטער אויף דער ערד, קוקט אַראָפּ אויף דער פאָדלאָגע און שווייגט.

ר׳ גדליהס שוועסטער האָט געוואָלט, אַז גיטעלע זאָל מיט איר פאָרן צו איר קיין אויסלאַנד. ווען קיינער איז דאָ אין שטוב נישט געווען, האָט זי זיצנדיג לעבן גיטעלען אויף דער ערד, געטענהט פאַרן קרוב דעם קאַסיר און פאַר אברהמל דעם רב:

»כ׳מיין, ווער מען האָט זי דאָ, גיטעלע?.. כ׳מיין, וואָס וועט זי דאָ זיצן?«

»און אויף אַ שטיקל צייט... אויף אַ שטיקל צייט מעג זי דאָך, לכל הפּחות, צו מיר צופאָרן.«

דער רב מיטן קאַסיר האָבן דערויף וואָס צו זאָגן נישט געהאַט, און די שוועסטער אַליין האָט שוין אין דער ערנסטקייט פון איר אייגענעם קול נישט געגלויבט. גיטעלע האָט איר קאָפּ נישט אויפגעהויבן, און אין חדר איז געווען שטיל, און אַ פּוסטקייט פון נאָך אַלעמען האָט זיך געקלאַפּט צו די ווענט און צום באַלקן און דערמאָנט, אַז ר׳ גדליה איז שוין טויט, און אַז גיטעלע האָט שוין אינ־ערגעץ קיין אָרט נישט.

מ׳האָט געזוכט אַ קונה אויף ר׳ גדליהס שטוב און נישט געפונען. די מעבל האָט מען אויספּאַרקויפט הינטנאַרום, אָהן גיטעלעס וויסן, און אַ סטאָליער האָט מען שוין אינם טאָג פון אַוועקפאָרן געדונגען און אים געהייסן פונ־דרויסן מיט ברעטלאַך די פענסטער פאַרשלאָגן.

געזעגענען זיך זיינען געקומען אברהמל דער רב, דער געוועזענער קאַסיר מיט זיין ווייב, ליבקע די רביצין, און נאָך עפּעס אַן אַלטע קרעכצנדיגע יידענע, אַן אַלמנה, וואָס פלעגט ביי גיטעלען נעמען אַלע פרייטאָג אַ חלה צוליב אַן אָרעמען שוסטער, אַ מטופּל. זי האָט איצט מער ווי תמיד געהאַלטן אין איין זיפצן, אָטדי יידענע, און איבער עפּעס נישט אויפגעהערט דערציילן וועגן איר עלטערער געשטאָרבענער טאָכטער:

»האָט זי זיך געהאַלטן אין איין בעטן ביים רבונו של עולם: רבונו של עולם, וואָס טויג דיר מיין טאָכטער? נעם בעסער מיך...«

גיטעלע איז געווען צופיל אָנגעפּעלצט און צופיל פאַר־בונדן, אַזוי אַז מ׳האָט איר פּנים נישט אַרויסגעזעהן. זי האָט אויסגעזעהן, ווי פאַרשטיינערט, געזעסן אויף איין אָרט און נישט גערעדט. פון שטוב איז זי אַרויסגעגאַנגען

צולעצט. נאָר בשעת זי האָט זיך אויפן שליטן געוואָלט אַרויפזעצן, איז מיט איר עפּעס געשעהן. דער קאָפּ האָט זיך איר פאַרדרייט, און געדוכט האָט זיך, אַז זי פאַלט אום. מ׳האָט זי געוואָלט אונטערהאַלטן און אויפן שליטן אוועקזעצן, נאָר זי האָט זיך נישט געלאָזט און זיך באַ־פרייט, אַרויפגעגאַנגען נאָכאַמאָל אויף די טרעפּלאַך און געגעבן אַ קוש די מזוזה.

און אין שטאָט האָט מען נאָך דערציילט, אַז וועלוול בורנעס איז אין יענעם טאָג אויפן וואָקזאַל געווען, אַז ער איז דאָרטן צו גיטעלען צוגעגאַנגען און איר געזאָגט:

»זייט געזונט, האָט ער איר געזאָגט.«

און זי, גיטעלע, האָט זיך אויפגעשטעלט פונם בענקל, וואָס אין צווייטן קלאַס, און האָט אים געענטפערט:

»גאָט קאָן אים נאָך העלפן, האָט זי אים געענטפערט.«

אינם לעצטן וואַרעמען שבת, וואָס פאַר פּסח, זיינען אַ שטיק פינף אָרטיגע שניידעריונגען געגאַנגען מיט דער פרישׂ אויסגעטרעטענער סטעזשקע, וואָס אַראָפּ דעם שטעטל. זיי זיינען געווען צופרידן פון דער בלאָטע, וואָס טריקנט, און פון דער פּסחדיגער רוה, וואָס איז שוין נאָהענט, זיך געוועררטלט און נישט דורכגעלאָזט פונ־וויטנס קיין איינציגע אויסגערוהטע דינסטמיידל.

ס׳איז זיי געפעלן געוואָרן דער גאַניק פון ר׳ גדליהס פאַרלאָזטער שטוב, האָבן זיי זיך אויף אים געשטעלט וואַרעמען קעגן דער זון, זיך סוף־כל־סוף גענומען ראַנגלען און אומגערן אויסגעזעצט אַ פּאָר שויבן פון די פאָרנטיגע פענסטער.

דאָס האָט דערזעהן אַן עלטערער ייד, אַ שטאָטבעל־הבית, וואָס איז פאַרביי צו מנחה געגאַנגען. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט אויף די שניידעריונגען אָנגעשריען:

»אַראָפּט, שקצים, פון גאַניק... אַ רוח אין אײַערע בײנער, קיין דרך־ארץ האָט עס נישט.«

די שניידעריונגען האָבן געפאָלגט און זיינען פון גאַניק אַראָפּ. און די שויבן זיינען שוין אַזוי אויסגעשלאָגן גע־בליבן און האָבן בלינדערהייט דערמאָנט אָן פאַרשטאָט פון ווייטן כּרך און אָן ר׳ גדליהס טאָכטער, וואָס איז אַהער נאָכן פאָטערס טויט אַפילו אַ קוק טאָן נישט אַראָפּ־געקומען. יידן האָבן אויף איר געקוקט, אויף אָטדער שטוב, וואָס שטייט פוסט און האָט קיין יורש נישט:

»טאַקע געשטאָרבן ר׳ גדליה, אַז נישטאָ.«

און אברהמל דער רב האָט ערגעץ קהלשע געלט דער־טאַפּט און דערפאַר געבויט אַ שטיבל אויף זיין קבר. שטאָטבעלי־בתּים האָבן געפונען, אַז ס׳איז קרום. האָט ער זיך מיט זיי געקריגט און איז געבליבן ביי זיינעם:

»נישקשה, נישקשה... שיין אַזוי: ר׳ גדליה האָט גע־לאָזט קהל דרייצנהונדערט רובל, און קהל שטעלט אים אַ שטיבל אויפן קבר; איינס מיטן צווייטן קער זיך נישט אָן.«

ער איז דענסטמאָל גאַנצע טעג פון שטוב נישט אויס־געגאַנגען און האָט געלערנט משניות. ווען די שטיבל איז אויפן קבר פאַרטיג געוואָרן, האָט ער שוין געהאַלטן ביי אַ סיום, אַרויפגעגאַנגען אויפן בית־עולם מיט אַ פּאָר מנינים יידן און האָט אויף ר׳ גדליהס קבר די לעצטע פּרקים מסיים געווען און קדיש אָפּגעזאָגט. אין דער אַלטער אַסאַטענער קלויז האָט זיך אין יענעם פריהמאָרגן לענגער, ווי אַלעמאָל, די צוועלפאַזייגערדיגע שעה געצויגן, און אברהמל דער רב איז דאָרטן מיט די צוריקגעקומענע פּאָר מנינים יידן געשטאַנען. מ׳האָט געהאַט פאַרחלשטע הער־צער און גענומען אַ קאַפּ בראָנפן פאַר ר׳ גדליהס עליית־נשמה.

אין קלויז איז געווען וואָכעדיג און שטיל. דער ערשטער פסחדיגער שטויב איז געלעגן אויף די שטענדערס און אויף די בענק, און דער שמש האָט שוין געהאַט געגעסן אָנבייסן ערגעצוואו ביי זיך אינדערהיים. מ׳האָט געשמועסט וועגן דעם ווייסן העמד, וואָס ר׳ גדליה האָט זיך געהייסן אָנטאָן פאַרן טויט:

»איז אַ סברה, אַז די העמד איז אים געבליבן בירושה פון זיינעם אַן עלטערעלטערזיידן.«

דער רב האָט געהאַלטן דעם קעלישעק בראָנפן אין האַנט און האָט דערציילט דעם עולם וועגן ר׳ גדליהן ז״ל:

»איז דאָס געווען... שוין גאָר ביים לעצט איז דאָס געווען. טוט ער צו מיר אַ זאָג: אברהמל, טוט ער מיר אַ זאָג, — וואָס ווייסטו?... נאַר איינער, ווען איך פיל, אַז איך לאָז עמיצן איבער נאָך זיך, וואָלט איך געגאַנגען אַהין, ווי צום טאַנץ.«

דער עולם האָט געהערט און געשוויגן, און נאָר איינער אַ ייד, אַ פועל בטל, אַן איבערגעשראָקענער, אַן אויס־געדאַרטער און אַ חניפהניק, האָט זיך צוגערוקט צו עמיצן הינטנאַרום און נאַריש געשמייכלט פונם אויסגע־טרונקענעם קעלישעק בראָנפן. ער האָט געוואָלט מרמז זיין אויף די בחורים, וואָס מירל האָט פון תמיד אָן איבערן שטעטל נאָכגעשלעפט נאָך זיך, און אויף דעם, וואָס זי איז נאָך זיין טויט אַהער נישט אַראָפּגעקומען, און האָט אַ שכל אויפגעטאָן:

»ר׳ גדליה האָט זי, אפנים, געקענט, די טאָכטער זיינע, אַ? ער האָט, אַפנים, געוואוסט, ווער זי איז.«

אָקאָרשט אויף די אַנדערע טעג פסח זיינען פון דער גובערניעשטאָט צו טאַראַבײַען אין דאָרף די קינדער גע־קומען, און העלערס חבר, דער פּאָליטעכניק, איז אויך מיט זיי געווען. ער האָט זיך דאָרטן באַגעגנט מיט דער

אַקושאָרקע שאַץ, וואָס האָט שוין ביי דער צוקערפּאַבריק געוואוינט, און האָט איר אין העלערס נאָמען דערציילט, אין וואָס מירלס חולאת איז באַשטאַנען דאָרטן אין שטאָט, בשעת ר׳ גדליה איז דאָ אויפן טויטנבעט געלעגן.

ביי אברהם משה בורנעס אין שטוב איז מען דענסטמאָל געוואָר געוואָרן, אַז מירל וואוינט שוין נישט מיטן מאַן נאָר באַזונדער, אין איין האָטעל מיט דער אַקושאָרקעס באַקאַנטן, הערצן; אַז זי איז עפּעס יאָ געגעט און נישט געגעט; אַז זי לאָזט צו זיך קיינעם פון איר מאַנס קרובים נישט צו, אַחוץ איינעם אַ געשוועסטערקינד זיינעם, וואָס איז נאָך אַ בחור און האָט, זאָגט מען, שטאַרקרייכע געשעפטן. אין אַ זונטאָגדיגן בייטאָג האָט מען דאָרטן אין עסצימער געהאַט אָנגעהייבן וועגן דעם צו ריידן:

»וואָס האָט מען, וואָס צו קלערן? וועלוול מעג אַוודאי דאַנקען און לויבן גאָט, וואָס ער איז ניצול געוואָרן.«

נאָר וועלוול איז פּלוצים אָנגעקומען אַהין פונם פּאָטערס קאַבינעט, איז מען מיטאַמאָל שטיל געבליבן, זיך דערפילט שלעכט און אים אין פּנים נישט געקענט קוקן. ביידע מיידלאַך האָבן זיך איינציגווייז פון עסצימער אַרויסגעגליטשט, און נאָר די מוטער האָט זיך דאָרטן באַקוועמער און מיט אַלע פיר אויף דער קאַנאַפּע אַרויפגעזעצט.

ס׳איז געוואָרן שטיל.

»וועלוול, האָט די מוטער געפרעגט, ווען וועט שוין אַמאָל נעמען אַן עק, וועלוול?... ווען וועט שוין אַמאָל קומען די גוטע שעה?«

וועלוול האָט זיך צו איר מיט אַ פאַרקרימטן פּנים אַ בייג געטאָן:

»אַ?...«

און באַלד האָט ער זיך ברוגזדיג אַוועקגעדרייט צום פענסטער און געזומען אַרויסקוקן אינדרויסן. ער האָט נישט

געוואוסט, וואָס מ׳וויל פון אים און וואָס מען דולט אים דעם קאָפּ, און האָט געקוקט צו דער שטובּ פון ר׳ גדליהס קרוב, דעם קאַסיר, און צום מעבל, וואָס מ׳טראָגט פונדאָרטן אַרויס און מ׳לייגט אַרויף אויף די צוויי גרויסע אָנגעלאָדענע פורן:

»אָט פאָרט שוין ר׳ גדליהס קרוב אויך אין קרייזשטאָט אַרויס, און קיינער וועט שוין דאָ אין שטעטל נישט בלייבּן...«

טעג וועלן זיך שוין דאָ אין שטעטל ציהען אַזעלכע לאַנגע, הייסע און זומערדיג נודנע. אין שטעטל וועט זיין פוסט, און קיין דרך־ארץ וועט שוין נישט זיין, פאַר וועמען דאָ צו האָבּן. און ער, וועלוול בּורנעס... יאָ, די נייע דרייהונדערט דעסיאַטין שוואַרצע ערד, וואָס מ׳לייגט אים פאַר אַרום מיראַטאָווס טייך:

»ער וואָלט זיי בּאַדאַרפט נעמען אין אַרענדע, אָטדי נייע דרייהונדערט דעסיאַטין.«

III.

פונם קרומען סטודענט ליפּקיסן איז בּאַלד נאָך שבועות אָנגעקומען אַ בּריוו:

ער האָט זיך געמאַכט אַן אָפּעראַציע אויפן פוס, און די אָפּעראַציע איז געלונגען.

פרייטאָגצונאַכטס נאָכן דאַוונען האָט מען וועגן דעם גערעדט אין אַסאַטענער קלויז:

»וואָס זשע, ס׳איז אַ נייס?... נאָר די אַדערן זיינען בּיי אים געווען צונויפגעצויגן, און ס׳איז אַ סברה, ער זאָל אָנהייבּן גיין גלייך, ווי אַלע מענשן.«

מ׳איז דאָרטן אויך געשטאַנען אַרום אַ מזרח־בּעל־הבּית, וואָס איז אָקאָרשט פאַרנאַכט פון גובּערניעשטאָט אָנ־

געקומען, און געהערט, ווי ער דערציילט וועגן די זיידענאָווסקיס, וואָס וואוינען דאָרטן אין פאָרשטאָט, און וועגן זייערן אַ קרוב, מיט וועמען ער אַליין האָט דאָרטן גערעדט:

»זי וואוינט נאָך אַלץ אין האָטעל, מירל, און ס׳איז אַ ליגן, וואָס מ׳זאָגט, אַז דער מאַן אירער האָט זי כלומרשט געגט.«

און נאָכדעם האָט זיך שוין דאָ אין שטעטל אַזוי לאַנג־ווייליג די זומערדיגע וואָך געצויגן, און געקומען איז איינער אַ פרייטאָג, אַ פאַרנער און אַ נודנער, ווי די איינציגע אויסגעליידיגטע גויישע פור, וואָס איז פון גאַנץ פריה אין פוסטן מאַרק פאַרבליבן.

אַרום צוועלף אַזייגער בייטאָג האָט זיך נאָך געדענקט, ווי פיל ווייבער האָבן זיך מיט זונאויפגאַנג אַרום עטליכע פורן מיט גרינס געריסן, און דורך אָפענע טיר און פענ־סטער האָבן זיך נאָך פונערגעץ אַרויסגעשפאַרט גיכע פאַרשפעטיגטע קלעפּ, וואָס פאַלן אויפן פישברעטל, און זיינען אויסגעמישט געוואָרן מיט די ווערטער, וואָס איין שכנה האָט צו דער צווייטער אין שטוב אַריינגעשריען. אַ ייד אַ קרעמער האָט עמיצן אויפגיך אַ גמילות־חסד אָפּ־געטראָגן, און דער פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַן האָט זיך פונ־ערגעץ צו זיך אין אַפּטייק אומגעקערט, נישט געקענט פאַרלייַדן דעם רויך, וואָס שלאָגט שווער און נידעריג פון די קוימענס, און איז געווען ברוגז אויפן שטעטל:

»ווייסט זיי דער רוח, מיט וואָספאַר אַן אומריינעם מיסט זיי הייצן דאָרטן אויף טשאָלנט.«

פלוצים האָבן זיך דערהערט קלאַנגען פון אַ פּאָר פרעמדע וועגגלעקער, און אַ פרישגעקומענער וואָקזאַלבעל־עגלה האָט זיך מיטאַמאָל געטאָן אַ לאָז אַראָפּ איבערן שטעטל, איבערגעשראָקן אַ האָן מיט עטליכע הינער, זיך פאַר־

קערעוועט און איז שטיין געבליבן פאַר די טרעפּלאַך פון אברהמל דעם רבס שטוב.

ס׳איז געווען אַזוי מאָדנע:

אויף דער פור איז איינעאַליין געזעסן מירל הורוויץ, דער קאָפּ מיטן שטרויענעם היטעלע אין ווייסן טול פאַר־בונדן, און אַליין האָט זי צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ און פריינטליך געשמייכלט צו דער אַקעגנקומענדיגער רביצן ליבקע.

ליבקע די רביצן האָט זי געחנפעט נאָר לפנים:

»וואָספאַר אַ שאלה?... די מיידעלע אירע, חנקען, וועט זי איבערנעמען צו זיך אין שלאָפצימער, און מירל וועט קענען זיין טאַקע דאָרטן אין חנקעס חדר.«

און זי איז מיט איר האַנט ביי האַנט אין שטוב אַריינ־געגאַנגען, נישט אויפגעהערט צו שמייכלען און האָט עס אָנגענומען פאַר אַן אמת:

»יאָ, זי האָט פריהער געוואוסט, אַז זי וועט דאָ קענען וואוינען אַ פאָר וואָכן, יעדנפאַלס נישט מער ווי אַ פּאָר וואָכן.«

שבת בייטאָג האָבן זיך אויסגעפּוצטע מיידלאַך פונם שפּאַציר אומגעקערט, אָנגעלייגט וועג און בכיוון דורכ־געגאַנגען די זייטיגע הינטערגעסל, וואָס שפּיגלט זיך אינגאַנצן אין אברהמל דעם רבס שטוב.

אין געסל איז געווען אויפגעראַמט און שטיל. הייזער האָבן פון זיך שבתדיגע שאָטנס אָפּגעוואָרפן און זיך איבערגענומען:

»מיין שאָטן איז גרעסער.«

»און מיינער נאָך גרעסער.«

דורך דער אָפענער טיר האָט זיך אַרויסגעשפּאַרט דער נאַריש ברענענדיגער ניגון, מיט וועלכן אברהמל דער רב

האָט געלערנט. אויף די טרעפּלאַך האָט אין רויטן פּאַריק געגענעצט ליבקע די רביצן, געהאַט אַ פאַרשלאָפענעם פּנים און, ניט אומקוקנדיג זיך, גערעדט אין שטוב אַריין צו איר עלפיאָריגער מיידעלע:

»חנקע, ווייז נאָר אַהער די אויבסן, חנקע! דאָרטן אין שראַנק אין אַ טעלער, חנקע!«

און לעבן איר איז געזעסן מירל, געקוקט אומעטיג אויפן געסל, און דער קאָפּ איז ביי איר אויף די הענט געווען אונטערגעשפּאַרט.

»יאָ, האָט זי געזאָגט, איר, מירלען, טוט שוין געוויס באַנג, וואָס אפילו ער, זייער געוועזענער קאַסיר, דער קרוב, האָט זיך שוין אויך פונדאַנען אין קרייזשטאָט אַרויסגעקליבן.«

אין שטעטל האָט מען געוואוסט, אַז עפּעס אַ סקאַנדאַל איז דאָרטן אין קאָרידאָר פון האָטעל צווישן איר מיט איר מאַן פאָרגעקומען, און פון דער גובערניעשטאָט האָט זי געמוזט אַנטלויפן.

ער, נתן העלער, מיט וועמען זי האָט זיך אַמאָל דאָ אין שטעטל אַרומגעשלעפּט, האָט שוין צו יענער צייט זיין גאַנצע ירושה ביים קאָפּיקעבלעטל געהאַט געפּטרט. ער האָט שוין פּאַר זעכציג רובל אַ חודש געדינט ערגעץ אין דער היגער געגנט און האָט שוין ווידער גערעדט אויף איר אַלדאָס בייז. איינמאָל האָט ער דאָרטן דעם פאָטאָ־גראַף רויזענבוים דערטאַפּט און האָט אים באַוויזן שוין גאָר אַ מיאוסן צעטעלע, וואָס מירל האָט אים ווינטער דורך אַ שטאָטשליח צוגעשיקט. און דער פאָטאָגראַף רויזענבוים, אַ קרעפטיג דאַרער יונג מיט אַן אָפּגעבּרענט פאַרגויישטן פּנים און מיט אַ ברייט אויסגענייהטער העמד, האָט זיך נאָכדעם אַהער אַהיים אומגעקערט און האָט דאָ

אַלע פאַרנאַכט געקיצלט דעם אָנגעברוגזטן סאַפּיאַנען אונטער ביידע פּאַכוועס.

»מ׳קען דאָך נישט וויסן, פון וועמען מירל האָט גע־טראָגן... סאַפּיאַנטשיק!...«

איינמאָל, אינמיטן העלן טאָג, איז צו איר פּלוצים פון דער גובערניעשטאָט מאָנטשיק אַראָפּגעקומען און האָט זיך דאָ אָפּגעזאַמט נישט מער ווי פון איין צוג צום צווייטן.

אין שטעטל איז מען באַלד געוואָר געוואָרן, אַז כאָטש ער, מאָנטשיק אַליין, איז שוין צו מירלען לחלוטין נישט גלייכגילטיג, איז ער דאָך איצט אַהער אַראָפּגעקומען נישט צוליב זיך, נאָר צוליב איר מאַן, זיין געשוועסטערקינד, וואָס בעט, זי זאָל זיך צו אים אומקערן; אַז ער, מאָנטשיק, איז אַ רייכער בחור, און אַז בכלל:

»ער איז, זאָגט מען, בכלל, אַ לייטישער מענש, אָטדער מאָנטשיק.«

ליבקע די רביצן איז געשטאַנען הינטער דער טיר, בשעת מאָנטשיק האָט מיט מירלען אין אַ באַזונדער חדר גערעדט. זי האָט געהערט, ווי מירל האָט אים דאָרטן קאַטעגאָריש געענטפערט.

»ס׳וועט קיינמאָל נישט זיין... איר הערט, מאָנטשיק?... קיינמאָל!«

און נאָכדעם זיינען זיי שוין ביידע געזעסן אין עס־צימער. מאָנטשיק איז געווען פאַרטראָגן, געקוקט פאַר זיך מיט גרויסע אויסגעגלאָטשטע אויגן און האָט עטליכע מאָל מיט דער האַנט אַוועקגעמאַכט:

»מער רעדט ער נישט... קיין איינציג וואָרט וועט ער וועגן דעם מער נישט זאָגן.«

ביי מירלען אין די אויגן האָט געברענט דער אומעטיגער, טיף טרוימענדיגער פייערל; איר פּנים איז געווען פאַר־

פלאַמט, און געביסן האָט זי די אונטערשטע ליפּ. זי האָט זיך פּלוצים דערמאָנט, אַז מאָנטשיק איז אַכטצן שעה מיט דער באַן געפאָרן, נישט געגלויבט, אַז ער איז נישט הונגעריג, און גענומען שמייכלען, און אַליין דאָ ביים טיש פונזיינעטוועגן אייער געפּרעגלט.

ליבקע די רביצן האָט שוין טאַקע דענסטמאָל דערוויזן, אַז זי קען נאָך מיט וועלטליכע מענשן פאַרברענגען. זי איז געזעסן לייטיש ביים טיש און האָט געפרעגט ביי מאָנטשיקן אויפן לשון, וואָס מ'רעדט אין וואַרשע:

»זיי זיינען גאָר קיין בעלן נישט אויסקוקן אונזער שטעטל?«

און מאָנטשיק האָט זיך צעטראָגענערהייט פון בענקל אויפגעכאַפּט און האָט אויף מירלען אַ קוק געטאָן:

»יאָ, געוויס... דאָס ערשטע מאָל אין לעבן זעהט ער דאָך איצט אַ יידעשע שטעטל.«

אין שטעטל איז מען געשטאַנען ביי די טירן און געקוקט, ווי ער מיט מירלען גייען ביידע איבער דער גאַס: ער — אין אַ נייעם ליכטיגן אָנצוג מיט גרויסשטעטיגע בלאַנקווייסע קראַגן און מאַנזשעטן, און זי — אין אַ לייכטן, ווייסן און גלאַט אויפגענייהטן קלייד און אָהן אַ שאַרף אויפן קאָפּ. זי האָט אים פונווייטנס אָנגעוויזן אויף אברהם משה בורנעסעס וואוינונג, אים צוגעפירט צו איר פאָטערס פוסטער שטוב און אים באַוויזן:

»אָטדאָס איז געוועזן מיין צימער.«

אויפן גאַניק האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט און האָבן ביידע דורך די אויסגעשלאָגענע שויבן אינווייניג די קעפּ אַריינגערוקט. מירל האָט אויפגעהויבן ביידע הענט אַרויף צוליב אַ קעמעלע, וואָס האָט זיך פון אירע האָר אָנגעהייבן אַרויסגליטשן. דער קעמל איז דאָך אויף דער ערד אַראָפּ־

געפאַלן, און ווען מאָנטשיק האָט אים איר דערלאַנגט, האָט זי אים אַזוי פּאַמעליך פון זיין האַנט גענומען; זיי זיינען אַ ווײַלע אַזוי געשטאַנען און שמייכלדיק איינער דעם צווייטן אין פּנים געקוקט.

ס'האָט אָנגעהייבן נאַכט צו ווערן, און זי האָט זיך מיט אים נאָך אַלץ צווישן די געסלאַך אַרומגעפירט. ס'איז גע־וואָרן קיל. מאָנטשיק האָט געזאָגט:

»ס'איז מאָדנע אומעטיג... פון אינגאַנצן, פון אינגאַנצן איז שוין אַזוי אומעטיג, און דאָך... ווער ווייס? אפשר איז שוין צוליב דער איצטיגער מינוט אַליין געווען כדאי, וואָס ער, מאָנטשיק, לעבט שוין זעקסאונצוואַנציג יאָר אויף דער וועלט.«

און מירל האָט אויף אים אַ קוק געטאָן און האָט אים אויסגעשטרעקט די קאַלטע פינגער פון איר לינקער האַנט, ער זאָל זיי אַ דריק טאָן.

ס'איז שוין געווען אינגאַנצן פינסטער און זומערדיג קיל. איבערן רבס הינטערגעסל איז אַרויסגעשוואומען אַ יונגע לבנה, אַ פרישע, אַ קיילעכדיגע און אַ בלאַסע. מיידלאַך האָבן דאָרטן מער, ווי אַלע אָוונט, אַרומגע־שפּאַצירט, און דער וואָקזאַלבעל־עגלה איז שוין דאָרטן פאַרן רבס אָפענער טיר געשטאַנען, יענער זעלבער וואָקזאַלבעל־עגלה, מיט וועמען מאָנטשיק איז אָקאָרשט צוריק מיט עטליכע שעה אַהער אין שטאָט געקומען. און די רביצן האָט נאָך דאָרטן אין שטוב דעם לאָמפּ אויפן פענסטער אַוועקגעשטעלט און האָט דערמיט נאָך גרעסער דעם יום־טוב אין געסל געמאַכט.

מירל האָט אויפגעכאַפּט מאָנטשיקס האַנטרענצל פאַרפאַקט.

»מאָנטשיק, טוט אַ קוק... ס'איז, דוכט זיך, אַייער האַנטאַך, מאָנטשיק?«

מאָנטשיק איז געווען צעטראָגן און האָט קוים געהערט, וואָס מ׳רעדט צו אים. פון דער תּלמוד־תּורה זיינען צו אים צוויי יונגעלייט נאָך אַ נדבה געקומען. האָט ער פינף גילדענע מטבעות אַרויסגענומען און האָט אַ פּאָר פּרעגנ־דיגע אויגן אויף מירלען אָנגעשטעלט, ער האָט געמיינט, אַז ס׳איז קאַרג.

מירל האָט אים אויפגיך פון שטוב אַרויסבאַגלייט און מורא געהאַט, ער זאָל דעם צוג נישט אָנווערן.

»ער האָט נישט באַדאַרפט אַהער קומען, האָט זי גע־זאָגט, איר טוט ער איצט אַזוי מאָדנע וויי, מאָנטשיק, אָטדאָ ביים האַרץ טוט ער איר וויי. נאָך אַביסל, און זי וועט זיין פעהיג צו טאָן אַ נאַרעשקייט און וועט אים אַוועקפאָרן נישט לאָזן.«

זי האָט אים פּאַרביידע הענט נעהענטער צו דער פור צוגעפירט, געבליבן דאָרטן שטיין מיט ליבקע דער רביצן און געקוקט, ווי דער בעל־עגלה צעשמייסט מיטאַמאָל די פערד, פאַרקערעוועט מיטאַמאָל, ווי אויף איבערצוקערן, און שמייסט געשווינט אַוועק מיטן וועג צום וואָקזאַל.

»מאָרגן, האָט זי געזאָגט, וועט ער שוין זיין אינ־דערהיים. אַזויפיל געשעפטן האָט ער דאָרטן... גלייכער אַזוי.«

און זי האָט נאָך אַ ווײַלע געקוקט אַהין, וואו די פור איז פאַרשוואונדן. און, אפנים, געטראַכט וועגן דעם, וואָס ס׳איז גלייכער אַזוי.

אויפן דריטן טאָג נאָך מאָנטשיקס אַוועקפאָרן זיינען איר פון פאָרשטאָט מיטאַמאָל צוויי טעלעגראַמעס אָנגעקומען. די טעלעגראַמעס האָבן פאַרחתמעטערהייט דערציילט וועגן דעם, וואָס מאָנטשיק איז שוין ווידער ביי זיך אינ־דערהיים, געדענקט דאָרטן לאַנג דעם טאָג, וואָס ער האָט מיט איר דאָ פאַרבראַכט, און אַרבעט שוין ווידער אין די

בענק און אויף דער בירזשע; וועגן דעם, וואָס שמואליק איז שוין דאָרטן, ביי אים אינדערהיים, געוועזן און אויס־געהערט דעם קאַטעגאָרישן ענטפער, וואָס זי האָט אים דורך מאָנטשיקן איבערגעגעבן. ליבקע די רביצן האָט שוין אַזוי שטאַרק געוואָלט וויסן, וואָס אין אָטדי טעלע־גראַמעס שטייט. און מירל האָט נאָר אַ קוק געגעבן, פונ־וואַנען די טעלעגראַמעס גייען, און האָט זיי פאַרחתמעטער־הייט צוריק דעם פּאָסטטרעגער אָפּגעגעבן:

»זאָל מען ענטפערן, האָט זי אים געזאָגט, אַז זי האָט זיי נישט געוואָלט אָפּנעמען, די טעלעגראַמעס; פּשוט, אַז זי האָט זיי נישט געוואָלט אָפּנעמען.«

און אַליין איז זי נאָך דאָ אין שטעטל געבליבן און האָט געגעסן קעסט ביי דער רביצן ליבקען. מ'האָט איר נאָכ־געקוקט, בשעת זי איז אַלע טאָג אין פּאָסט געגאַנגען און האָט עמיצן פונדאָרטן פיל טעלעגראַמעס מיט בריוו גע־שיקט, עפּעס אַ מענש, וואָס האָט אינערגעץ קיין היים נישט. און אַ שם האָט זי שוין אויף דעם אמתן אַדאנק נתן העלער, וואָס הערט נישט אויף צו ריידן אויף איר איבער דער גאַנצער געגנט. סאַפּיאַן דער פּראָוויזאָרגעהילף האָט זי געזעהן דורכגיין, בשעת ער איז געשטאַנען ביי זיך אין אַפּטייק און האָט מיט אַן ערנסטן פּנים אָנגעטאָן פּאַפּירלאַך אויף די באַשטעלטע רעצעפּטן; ער האָט וועגן איר געוועדט פּאַר אַ קונה אַן אינטעליגענט:

»אָט זאָל מען זיין אַזויפיל גוט און זי אָנקוקן... ליידיג־גייערס מעגן זיך אַראָפּנעמען אַ מוסר. און בכלל, עמי־צער קען אים בכלל זאָגן, צוליב וואָס אַזאַ פּאַרשוין דרייט זיך נאָך אַרום אויף דער וועלט?«

און פּשוטע יידן, אָהן היטלען, האָבן געהערט און גע־שוויגן: זיי האָבן אַ ביסל פאַרגעסן אָן די קינדער, וואָס זיינען ביי זיי אינדערהיים חרוב, און געהאַט דרך־ארץ

פאַר אים, סאַפּיאַנען, וואָס פאַרשפּרייט אַרום זיך דעם אַפּטייקריח, באַטראַכט ערנסט די רעצעפּטן, איידער ער לאָזט זיי פון די הענט אַרויס, און קען קיין ליידיגגייערס נישט פאַרליידן.

IV.

מירל האָט אויף אירע טעלעגראַמעס און בריוו קיין ענטפער נישט באַקומען.

זי האָט איינעאַליין אַרומגעבלאָנקעט איבערן שטעטל און איז געוואָרן אומעטיגער און געפּאַלענער פון טאָג צו טאָג.

מענשן האָבן זיך דאָ פון איר אָפּן דערווייטערט, קיין כבוד איז זי דאָ דאָך שוין קיינעם נישט געווען; און זי האָט עס געוואוסט און האָט וועגן דעם קיינמאָל נישט גע־רעדט. נאָר איינמאָל אינאָוונט, ווען זי האָט זיך אַ שטאַרק אומעטיגע לענגער, ווי אַלעמאָל, איבער דער פאָרנטיגער גאַס אַרומגעדרייט, האָט זי אָפּגעשטעלט אברהם משה בורנעסעס ביידע מיידלאַך, זיך ביי זיי נאָכגעפרעגט אויף יעדן פון זייער משפחה און געמאַכט מיט זיי אַ שמועס וועגן וועלוועלען, וואָס האָט איבער איר אויפגעהערט פון זיין פולוואַריק אַהיים צו קומען:

„ס׳איז שוין פשוט שווער צו פאַרשטיין, פאַרוואָס וועלוול באַהאַלט זיך אויס פון איר. סייוויסיי ווייס זי, אַז ער איז איר דער בעסטער גוטער פריינט, זי ווייס אפילו, אַז ער איז בכיוון געפאָרן אויפן וואָקזאַל, זיך מיט איר געזעגענען.“

און אַ צווייטן מאָל האָט זי זיך מיט בורנעסעס מיידלאַך באַגעגנט, זיך מיט זיי פריינטליך געגריסט און געפרעגט:

»זיי וואָלטן נישט חשק געהאַט באַשטעלן אויפמאָרגן אַ בעל־עגלה און זיך דורכפאָרן אַזוי זיך, אַ וויאָרסט אכט — צעהן פון שטעטל?«

געווען איז דאָס אין אַ הייסן זונטאָג אַרום דריי אַזייגער בייטאָג, ווען ווצלוולס מוטער איז נאָרוואָס צוליב איר אַסטמאַפּעלער קיין אויסלאַנד געווען אָפּגעפאָרן, און לעבן בורנעסעס גאַניק איז נאָך געשטאַנען די פור פון פולוואַריק, וואָס וועלוול איז אין איר צוריק מיט אַ פּאָר שעה גע־קומען, זיך מיט דער מוטער געזעגענען.

שטייט זיך דענסטמאָל אַזוי אברהם משה בורנעסעס שטוב מיט דורכויס אָפענע פענסטער, קוקט עטוואָס אומעטיג אויף די יונגע בוימלאַך, וואָס וואַקסן פאַר איר אין איין שורה, און טרייסט זיך:

»ביי יעדן אויפגעקומענעם גביר זיינען שוין, אַפּנים, יונג און קליין די בוימלאַך, וואָס פאַר די פענסטער.«

אין די חדרים איז שטיל און קיל. ס'הערט זיך, ווי נאָגנדיג און שטיל ס'רוישן אינדרויסן די בלעטלאַך, און ס'פילט זיך, אַז די בעל־הביתטע איז נאָרוואָס אויף אַ היפשער צייט אַוועקגעפאָרן; אַז די שטוב וועלן איצט פירן ביידע מיידלאַך, וואָס געדענקען נישט, וואוהין זיי לייגן אַוועק די שליסעלאַך, און דערפאַר וועט דאָ שוין זיין פריילעכער און פרייער, ווי תמיד, און געסט וועלן זיך ביי די קינדער ביז שפּעט אינדערנאַכט פאַרזיצן, און אַז אַ קליין קינד וועט זיך עפּעס איינשפּאַרן און וועט וויינען, וועט שוין נישט זיין, ווער ס'זאָל אויף דעם אָנ־שרייען, און מ'וועט דעם מוזן געבן פינף קאָפּיקעס, ס'זאָל שווייגן.

ביי זיך אין קאַבינעט איז אברהם משה בורנעס אַרומ־געגאַנגען, געבלאָזן פּאַפּיראָסנרויך, געהאַט, ווי שטענדיג, אַ פאַרקנייטשטן שטערן מיט אַן עם־הארציש אומעטיגן

פּנים. און אַקעגן אים לעבן שרייבטיש איז געשטאַנען וועלוול, געהאַלטן דעם פּלאַן פון די נייע דרייהונדערט דעסיאַטין ערד, וואָס ער האָט נישטלאַנג אָפּגעדונגען, און זיך מיישב געווען, וואָס אויף אָטדער נייער ערד צו פאַרזייען:

»אָטדאָ אַראָפּ ביי דער בערע, וואָלט אפשר גלייכער געווען צו פאַרזייען פּראָסע?«

פּלוצים קומט אַריין די עלטערע מיידל און דערציילט, אַז מירל איז דאָ אין שטוב און זיצט דאָרטן, אין דער קליינער זאַל. די מיידל פילט זיך אַזוי שולדיג און פאַר־ענטפערט זיך:

»אַ משל... ווי האָט מען געקענט זיין אַזוי גראָב?... אַז יענע הייבט אָן אַריינצוקוקן פונדרויסן דורך די אָפענע פענסטער און פרעגט: מ׳קען צו אַייך אַריינגיין? פרעגט זי.«

די מיידל איז באַלד צוריק אין זאַל אַוועק און איבער־געלאָזט דאָ דעם פאָטער מיטן זון אין אַזאַ מיאוסער לאַגע, אַז זיי האָבן איינער דעם צווייטן אין פּנים אַריין נישט געקענט קוקן. ס׳האָט זיך געדוכט: אָט־אָט עפנט מירל די טיר און שטעלט אַהער אין קאַבינעט אַ פוס אַריין. וועלוול איז געווען בלאַס און האָט געעטעמט מיט אַזעלכע גיכע און קורצע אָטעמס, גלייך ער האָט נאָרוואָס באַוויזן אַ קונץ און האָט מיטאַמאָל צעהן פוד משא אויפגעהויבן. ער האָט געקוקט דעם פאָטער אין פּנים אַריין און גע־וואַרט, וואָס ער וועט טאָן, נאָר דעם פאָטערס פּנים איז שוין געווען אַזוי פאַרשוואַרצט, פאַררויכערט און פאַר־שטאָלט, קיין שינוי האָט מען שוין אויף אים קיינמאָל באַמערקן נישט געקענט. ער האָט נאָר נאָכמער דעם עם־האַרצישן שטערן פאַרקנייטשט און מער רויך פונם מויל געבלאָזן; סוף־כל־סוף האָט ער, דער פאָטער, זיך

פּאַמעליך און אָהן ווערטער דורך דער הינטערטיר פון שטוב אַרויסגערוקט, זיך דאָרטן אויפגעזעצט אויף וועלוולס געשפּאַנטער פור און געהייסן דעם פורמאַן פאָרן אין ציגלפאַבריק, וואו ער האָט געשעפט געהאַט.

נאָך אים האָט זיך דורך דערזעלבער הינטערטיר אַרויס־גערוקט וועלוול און אַוועקגעשפּאַנט מיט די הינטערגעסלאַך אין מאָנאָפּאָל, וואו ער האָט געלט באַדאַרפט אויסבייטן.

אין זאַל איז מען דערווייל געזעסן און גערעדט וועגן דעם, וואָס אַ גראַמאָפאָן זינגט אַביסל אונטער דער נאָז און דערעסט באַלד, אַז מ׳קען שטאַרבן; וועגן דעם, וואָס דער קליינער זיאַמקע ווייס, ווער טאָלסטאָי איז, נאָר ער שעמט זיך איצט און וויל ניט זאָגן, און וועגן דעם, וואָס די פאַראָרעמטע פּריצה פון דאָרף פּריטשעפּאַ, אַ פערציג־יאָריגע מויד, איז שוין ווידעראַמאָל פונזינען אַראָפּ; זי האָט זיך פאַר די לעצטע געלט אַן אַווטאָמאָביל געקויפט און זאָגט, אַז ס׳וועט זי נעמען דעם היגן גראַפס בן יחיד.

אַחוץ מירלען מיט וועלוולס שוועסטער איז דאָ אויף די סאַמעטענע שטולן געזעסן דער יונגער קרוב, דער עקסטערן, וואָס לערנט מיט די קינדער העברעאיש, דער אַלמנה פון אַיינפאָרהויזס פרעמדע קרובה, אַ מיידל, וואָס לערנט אויף צאָנדאָקטער און זעהט אויס נישט קיין שטאַרק גרויסער בר־הבנה, און געשטאַנען איז די גאַנצע צייט שווייגנדיגביידערזייט דער יונגער נישטלאַנג אַראָפּגע־בראַכטער סטודענט, וואָס האָט געשטאַמט פון די טיף־רוסישע גובערניעס און האָט דאָך קליינערהייט ערגעץ אין אַ ישיבה געלערנט. מירלען האָט ער, דער סטודענט, איצט דעם ערשטן מאָל פוננאָהענט געזעהן. ער האָט שוין אָבער געוואוסט אַלץ, וואָס מיט איר האָט פּאַסירט, און נישט קענענדיג זי אין פּנים, זיך אָפטמאָל געקריגט פאַר

איר מיטביידע בורנעסעס מיידלאַך און מיטן פּראָוויזאָר־
געהילף סאַפּיאַן:

»וואָס דערציילן זיי באָבעמעשׂיות? ווערליג זיי אַליין
מאָלן אים אויס מירלען, שטעלט זיך אים פאָר, אַז זי איז
אינטערעסאַנט, און אַז ס'מוז אין איר עפּעס זיין.«

איצט האָט אויף אים געווירקט איר יונגער, עטוואָס
מידער פּנים, און גלייכגילטיג איז ער שוין נישט געווען
צו איר שמייכל, צו דעם, וואָס, זיצנדיג אויפן רויט־
סאַמעטענעם דיוואַן, האַלט זי דעם קאָפּ הויך אַרונטער־
געוואָרפן, און צו איר קול, וואָס קלינגט מיט אָפּגעשוואַכטע
טענער פון אַ מענשן, וואָס האָט פיל איבערגעלעבט און
איז נאָך אַלץ געבליבן אין עפּעס פאַרעקשנט און רעכנט
זיך נישט מיט קיינעמס מיינונג. ער האָט טאַקע דערפאַר
די גאַנצע צייט געשוויגן און געטראַכט וועגן איר, ווי אַ
חתן. אַלעמאָל האָט ער פאַרגעסן, אַז דער יונגער קרוב,
דער עקסטערן, רויכערט נישט, און איז אַלעמאָל צוגע־
גאַנגען צו אים מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט און מיט
אַ מינע פון אַ בעטלער:

»גיט מיר, זייט מוחל, אַ פּאַפּיראָס.«

ווען וואָלט עלטערע שוועסטער האָט די ערשטע דער־
הערט, ווי די פור פאָרט אָפּ פון שטוב, זיך פאַרגעסן,
אויסגעצויגן דעם האַלז, ווי אַ הון, בשעת ס'דוכט זיך
איר, אַז עמיצער גייט איר נאָך אויף די שפּיצפינגער, און
נאַריש אָנגעשטרענגט די אויערן. און מירל האָט גע־
וואוסט, אַז אין קאַבינעט איז שוין קיינער נישטאָ, און
צוליב עפּעס ביים קרוב, דעם עקסטערן, אַ בליישטיפט מיט
א שטיקל פּאַפּיר געבעטן.

זי האָט, דוכט זיך, מיט אָטדעם שרייבגעצייג גאָרנישט
געטאָן, געהאַלטן דעם בליישטיפט אין איין האַנט און די
שטיקל פּאַפּיר אין דער צווייטער האַנט, געשמייכלט און

זיך אַוועקגיין געגרייט. און דאָך האָט נאָכדעם וועלוול אין טאַש פון זיין פאָרכאַלאַט אָטדי שטיקל פּאַפּיר געפונען. ס'איז דערויף מיט מירלס האַנט געווען אָנגעשריבן:

«Ты хороший.»[1]

ער האָט עס געלייענט איבערן גאַנצן וועג אַהיים, עס עטליכע טעג אַרומגעטראָגן אין זיין טייסטער צווישן די אַסיגנאַציעס און עס צומלעצט באַהאַלטן אין אַ באַזונדער שופלעדל, וואָס ביי אים אין פייערקאַסע.

מירלען האָט זיך פּאָרט איינגעגעבן דאָ אין שטעטל איר פּלאַן דורכצופירן.

אין איינעם אַ פריהמאָרגן האָט זי אומגעריכט באַקומען דעם ענטפער, אויף וועלכן זי האָט די גאַנצע צייט געוואַרט, און איז מיט אים אַזוי צופרידן געווען, גייענדיג מיטן ענטפער צוריק פון פּאָסט, האָט זי אָפּגעשטעלט אינמיטן גאַס דעם פּראָוויזאָרגעהילף סאַפּיאַנען, אים געזאָגט, אַז צו זיין פּנים פּאַסן זעהר די נייע ביינערנע ברילן, און זיך געשוואָרן, אַז ער באַדאַרף חתונה האָבן:

»זאָל איר סאַפּיאַן גלויבן, אַז זי מיינט עס באמת: אַ פּראָפעסיע האָט ער, וואָס וועט ער זיך אַזוי איינעראַליין אַרומוואַלגערן?«

ביי סאַפּיאַנען האָבן פון זיך אַליין אָנגעהייבן נערוועז אונטערשפּרינגען די לינקע זייט נאָז מיט די ליפּן. ער האָט וועגן חתונה האָבן אַ באַזונדער מיינונג געהאַט, און טאַקע וועגן דעם האָט ער געוואָלט אָנהייבן צו ריידן. נאָר זי האָט אים באַלד איבערגעשלאָגן און זיך דערפרעגט, ווען ס'פּאַלט אויס דער ניינצנטער:

»זי דאַרף עס זעהר נויטיג וויסן... אין איצטיגן חודש דער ניינצנטער.«

---

[1] דו ביסט אַ גוטער.

V.

דער נײַנצנטער איז אויסגעפאַלן פּונקט אום ראש־חודש אב, און פאַרשטאַרקט האָט זיך אין אים די היץ פון די צופיל ליכטיגע זומערשעהן.

אויפן שטעטל איז די מרה־שחורה פון די נאָהענטע נײַן טעג געלעגן, זײַנען מאַנסבּילן געשלאָפן בּײַטאָג, כּדי זיי זאָלן זי נישט פילן, און הענער האָבן געקרייט בּטעות, צי גלאַטאַזוי פון פּוסטקייט. און אַ יידענע האָט נישט געוואוסט, וואָס דאָס איז אָטדער אומעטיגער געפיל, וואָס לאָזט זי רוהיג איר זאָך נישט אַרבּעטן און טרײַבּט זי מיט אים פון איר אייגענעם פּידאַשעק צום פּידאַשעק פון איר שכנה.

אָקאָרשט אַרום דרײַ אַזייגער בּײַטאָג האָט זיך אַ וואָקזאַלבּעל־עגלה מיט זײַן פור לעבּן אײַנפאָרהויז, וואָס אין אָנהייב מאַרק, אָפּגעשטעלט, און אַראָפּגעקראָכן איז פון איר אַ וואוקסיגער יונגערמאַן, אַ גלוח, בּיי וועמען דער האַלז איז מיט וואַטע און מיט פיל וויקלשנורן פאַרבּונדן געוועזן.

מ׳האָט זיך אין אים אַײנגעקוקט און אים דערקענט:

»דאָס איז געווען הערץ, דער אַקושאָרקעס בּאַקאַנטער, הערץ.«

מירלען האָט זיך טאַקע סוף־כּל־סוף אײַנגעגעבּן, ער זאָל אַהער אַראָפּקומען.

פון די אַרומיגע הײַזער האָט מען געקוקט צו איר אַהין, צום גאַניק פון רבס שטוב, וואו זי האָט זיך לעבּן ליבקע דער רבּיצן גענודעט. מ׳האָט פון איר ליצנות געמאַכט:

»זי האָט אָבּער געוואוסט, ווען אים אַראָפּצוברענגען... פּונקט צו תּשעה־באבצו האָט זי אים געוואוסט אַראָפּ־צוברענגען.«

און זי איז נאָך ערגעץ געוואָר געוואָרן, אַז ביי הערצן איז אַנגינע. זי האָט דאָ אינם רבס הינטערגעסל דעם אָרטיגן פעלדשער אָפּגעשטעלט און האָט אים וועגן חולה דערציילט:

»ער איז שוין געוויס אַזאַ מענש, וואָס קען גיכער שטאַרבן, איידער זיך מודה זיין, אַז אים טוט עפּעס וויי. נאָר ווען דער פעלדשער גייט איצט צו אים אומגערופן אַריין, וואָלט ער זיך שוין אַוודאי געלאָזט צום האַלז עפּעס טאָן.«

דער פעלדשער האָט געפאָלגט און איז אין אַיינפאָרהויז אַוועקגעגאַנגען.

און זי האָט זיך אומגעקערט צום גאַניק פון רבס שטוב און זיך דאָרטן לעבן ליבקע דער רביצן געגנודעט. זי האָט געהאַט אַן אומעטיגן פּנים און האָט זיך געקלאָגט פאַר דער רביצן אויפן טאָג, וואָס ציהט זיך אומגעוואוינליך לאַנג:

»תמיד, ווען דער שטובשאָטן דערגרייכט דעם וועג פון מיטן געסל, האַלט שוין דער זייגער אַרום זעקס, און איצט... עפּעס אַ מין לאַנגער טאָג, ס'איז נאָך, דוכט זיך, דעם גאַנצן זומער אַזאַ לאַנגער טאָג נישט געווען.«

שפּעטער, ווען אָטדער שטובשאָטן האָט זיך מיט די שאָטנס פון די אַרומיגע הייזער אָנגעהייבן פלעכטן, האָט זי דעם גאַניק פאַרלאָזן און איז אַוועקגעגאַנגען מיטן וועג, וואָס פירט אַרויף צו דער פּאָסט. דאָרטן האָט זי באַגעגנט אברהם משה בורענסעסביידע מיידלאַך, וואָס האָבן מיט זייער לערער, דעם סטודענט, אַרומגעשפּאַצירט. זי האָט זיך אַקעגן זיי מיט איר אומעטיגן פּנים אָפּגעשטעלט, זיך דערפרעגט וועגן קורצן וועג, וואָס פירט מיט די פעלדער צו דער רעלסנשנור, און וועגן עפּעס אַ פּיִרמעגליכער מיידל, אַ יתומה פון היגן קאַנט, וואָס האָט שוין

יאָרנלאַנג אַ חתן, און האָט נאָך ביז היינט פאַר אים נישט חתונה געהאַט:

»זיי געדענקען נישט? אַמאָל פלעגט מען וועגן אָטדער מיידל פיל מעשׂיות דערציילן.«

ביידע בורנעסעס מיידלאַך האָבן, קוקנדיג אויף איר, אינזינען געהאַט זייער עלטערן ברודער, וואָס איז איבער איר פאַרזעסן, און האָבן געוואוסט, אַז הערץ איז איצט אַראָפּגעקומען צוליב איר. זיי האָבן געענטפערט: „ניין, זיי געדענקען נישט":

»זיי האָבן, דוכט זיך, קיינמאָל וועגן אַזאַ מין מיידל נישט געהערט.«

דער סטודענט איז געווען צופיל אויפגערעגט פון אָטדער אומגעריכטער באַגעגעניש און איז געווען גרייט זיך דורכגיין מיט מירלען אויפן גרויסשטאָטיגן שטייגער אַהין און צוריק איבער דער גאַס; ער האָט צוליב דעם אָנגעהייבן ווייטער דעמזעלבן שמועס פירן:

»יעדנפאַלס... די מעשה מיטן מיידל מוז שיין, יעדנ־פאַלס, זיין אינטערעסאַנט.«

נאָר מירל האָט עס ווי ניט אַיינגעהערט און זיך באַלד מיט די מיידלאַך אָפּגעזעגנט. זי איז אַוועקגעגאַנגען אַרויס דעם שטעטל און האָט זיך דאָרטן דעם גאַנצן פאַרנאַכט איינעאַליין אַרומגעדרייט.

און אינאָוונט, ווען אין די הייזער פון שטעטל האָט מען זיך צו די געגרייטע טישן געזעצט, און אַ מענשנס פּנים איז שוין אויף דער פינסטערער און פוסטער גאַס שווער געווען צו דערקענען, האָט זי זיך דאָך אַריינגעכאַפּט אין איינפאָרהויז, וואָס אין אָנהייב מאַרק, און איז דאָרטן אַ היפּשע צייט ביי הערצן אין חדר געבליבן.

די רויטע פאַרהענגלאַך, וואָס אויף הערצס באַלויכטענעם פענסטער, זיינען געווען אַראָפּגעלאָזט. און אינדרויסן האָט זיך קיינער נישט אַרומגעדרייט, אַחוץ דער מיידל, דער צאָנדאָקטאָרין, וועמען די אַלמנה פון אַיינפאָרהויז האָט אַן אייגענע מומע אָנגעקערט. ס׳האָט זיך איר געוואָלט וויסן, וועגן וואָס הערץ און מירל ריידן דאָרטן, איז זי שטילערהייט אַריינגעגאַנגען אין צווייטן פוסטן חדר, זיך אָפּגעשטעלט לעבן שפּאַלט, וואָס צווישן די אויסגעקרימטע און צעלעכצטע פּאָר טירן און האָט געהערט, ווי זיי טרעטן זיך דאָרטן אָן אויף די אַלטע וואונדן:

»הערץ, האָט דאָרטן מירל געזאָגט, כ׳האָב דאָ אויף דיר אַזויפיל געוואַרט; קיינער האָט נאָך געוויס קיינמאָל אויף דיר אַזויפיל נישט געוואַרט.«

אין חדר איז געווען שטיל. הערץ איז געווען ברוגז און האָט נישט געענטפערט.

»הערץ, האָט מירל ווייטער געזאָגט, איך פאַרשטיי שוין די לעצטע צייט אַזוי ווינציג, וואָס מיט מיר טוט זיך; איך ווייס נישט, פאַרוואָס איך האָב וועגן דיר אַזויפיל געטראַכט, איך ווייס שוין אַפילו ניט, צוליב וואָס איך בין אַהער אין שטעטל אַראָפּגעקומען.«

זי האָט זיך פאַרטראַכט און האָט צוגעגעבן:

»איר האָט זיך געדוכט, אַז דאָ אין שטעטל וועט איר זיין בעסער. איר דוכט זיך נאָך אַלץ, אַז „ערגעצוואו“ וועט איר זיין בעסער.«

הערץ האָט געקלונגען מיט אַ גלאָז און מיט אַ לעפעלע און האָט זיך צוליבן האַלז פאַרקאָכט באָרוואַסער פון זודיגן סאַמאָוואַר.

»גוט, האָט ער איר איבערגעשלאָגן, אָבער נאָך וואָס האָט זי זיך באַדאַרפט אַיינעקשנען, ער זאָל אַראָפּקומען צו איר דווקא אַהער אין שטעטל, וואו אַלע קענען זי און וואו

פון אַלע הייזער שטעלט מען אויס אויף אים די אויגן? דאָ ביידערזייט געפינט זיך די אַקושאָרקע שאַך... ער אַליין פילט זיך איצט, ווי עפּעס אַ נאַרעשער קליינשטעטל־דיגער חתן, ער האָט פאַר דעם אַלץ צו דאַנקען אַזאַ וויכטיגער נאַרעשקייט, ווי אירע בת־יחידהקאַפּריזן.«

מירל האָט אים נישט געענטפערט; איר קול האָט נאָר נאָך מידער צו קלינגען אָנגעהייבן, און געדוכט האָט זיך, אַז זי איז געקומען צו אים בעטן אַ נדבה:

»הערץ, מיר דוכט זיך נאָך אַלץ, אַז דו ווייסט עפּעס מער פון מיר.«

איר דוכט זיך נאָך בכלל, אַז ערגעצוואו זיינען נאָך פאַרהאַן אַזעלכע איינציגע, וואָס ווייסן „עפּעס" און האַלטן „עס" בסוד... זאָל איר הערץ מוחל זיין, וואָס זי האָט אים אַהער אַרויסגערופן... איר איז שוין געבליבן אין לעבן אַזוי ווינציג, אַחוץ דעם, וואָס איר דוכט זיך. און איצט זיצט זי דאָ אין שטעטל... זי נודעט זיך און טראַכט וועגן דעם. גאַנצע פאַרנאַכטן זיצט זי לעבן ליבקע דער רביצן אויפן גאַניק און קוקט קיין מערב צום ברענענדיג רויטן הימלעק. און איינמאָל פאַרנאַכט האָט זיך איר שוין געדוכט, אַז פונ־דאָרטן, פונם רויטן עק הימל, קוקט צו איר אַרויס אַ צווייטע פייערדיגע מירל און ווינקט צו איר פונדערווייטס: »קיינער, ווינקט זי צו איר, ווייס נישט, צוליב וואָס ס׳בלאָנזשעט אַרום מירל הורוויץ. און איך, מירל, וואָס איך ברען אין פייערדיגן עק הימל אויפן האָריזאָנט, כ׳האָב שוין אַמאָל אויך אַרומגעבלאָנזשעט און האָב אויך נישט געוואוסט, צוליב וואָס.«

הערץ האָט נישט געוואוסט, וואָס זי וויל, און דער איראָנישער פנים האָט ביי אים קוים קוים געשמייכלט. די גאַנצע צייט, וואָס זי האָט גערעדט, האָט ער אַזוי גע־

שמייכלט. ער איז פון דעם שמועס נישט צופרידן געווען און האָט איר צום סוף די רייד איבערגעשלאָגן:

»יאָ, אָבער נאָך וואָס טויג שוין דעם ערשטן אָוונט ריידן וועגן אַזעלכע הויכע זאַכן?«

אָט קען ער איר דערציילן, ווי צו אים אין האָטעל איז איינמאָל געקומען מיט אַ וויזיט איר מאַנס געשוועסטער־קינד מאָנטשיק... אין אַ שוואַרצן סורדעט איז ער צו אים געקומען. יאָ, און דער מאַן אַליין:

»אים האָט מען אין האָטעל דערציילט, אַז דער מאַן אירער האָט זיך אויף אים צוויי מאָל נאָכגעפרעגט.«

דענסטמאָל האָט מירל אויף אים אַ קוק געטאָן און שוין מער גאָרנישט ניט געזאָגט. אַזוי באַליידיגט האָבן זי שוין זיינע לעצטע ווערטער. איר פּנים איז געוואָרן בלאַס, און זי האָט אים קיין „גוטע נאַכט” נישט געזאָגט. אין פינס־טערן הויז פון אַיינפאָר האָט זי זיך נאָך אָפּגעשטעלט און זיך וועגן עפּעס באַשליסן נישט געקענט. נאָר צוריק האָט זי זיך טאַקע נישט אומגעקערט. זי האָט נאָר אויף זיך דעם שאַרף צורעכטגעמאַכט און איז באַלד פאַרשוואונדן אין פינסטערן דרויסן.

ווען די מיידל, וואָס לערנט אויף צאָנדאָקטער, איז אין הויז אַרויס, איז שוין הערץ געשטאַנען ביי דער געעפנ־טער טיר פון זיין באַלויכטענעם חדר און האָט געבעטן טינט און פעדער מיט נאָך אַ לאָמפּ קעראָסין. די מיידל איז זיך אינדרויסן פאַרביי דעם אַיינפאָרהויז דורכגעגאַנגען און זיך אַיינגעקוקט אין דער גאַס. ס'איז געווען אַ פינס־טערע און קילע נאַכט; די שטעטל איז געשלאָפן, און מירל איז שוין דאָרטן נישט געווען. אומעגליך איז געווען צו וויסן, וואוהין זי איז אַוועק: לינקס, צו דער רביצן ליבקעס שטוב, צי גאָר רעכטס, מיטן וועג, וואָס פירט צו דער פּאָסט און צו די פעלדער אַרויס דער שטעטל.

שפּעט נאָך האַלבער נאַכט האָט ליבקע די רביצן אינ־דערפינסטער דעם קאָפּ פונם קישן אויפגעהויבן, זיך אַ־ביסל צוגעבויגן צום צווייטן בעט, וואו איר מאַן איז גע־שלאָפן, און אים גענומען וועקן מיט אַ פאַרדומפּענעם און שלעפעריגן קול:

»אברהמל?!... אברהמל?!... שלאָפסט, אברהמל?«

אין דער גאַנצער שטוב איז געווען אַזוי אומעטיג, פינסטער און שטיל. די נאַכט האָט זי אַרומגענומען פון אַלע פיר עקן, זיך געצויגן אַרום און אַרום איבערן גאַנצן אויסגעלאָשענעם שטעטל, און ווייטער — איבער די אַרומיגע פעלדער, וואו דער אומעט פון די שלאָפנדיגע האָט זיך שטיל אָן דער ערד געקלאַפּט.

דער רב האָט זיך אַ קליינעם וואָרף געטאָן און זיך אויפ־געכאַפּט מיט אַ פאַרשלאָפענער שרעק און מיט אַ שטילן האַלבדערוואָרגענעם וואָרט:

»אַ?!...«

און נאָכדעם זיינען זיי שוין ביידע האַלבוואַכנדיגע אין די בעטן געלעגן, געהויבן די קעפּ אינדערפינסטער און געהערט, ווי מירל וויינט דאָרטן קעגנאיבער דער וואַנט מיט דער געשלאָסענער טיר. איר קול איז געווען אַן איינ־געהאַלטענער, אַ נאָגנדיגער און אַ האַלבדערוואָרגענער. אַלעמאָל האָט ער זיך געשטאַרקט מיט אַ נייצוגעקומענעם שטראָם פון וויינענדיגן כליפּען און דערמאָנט אָן אירע קינדערשע בת־יחידהיאָרן. דענסטמאָל האָט זיך געהערט, ווי אונטער איר טרייסלענדיגן קערפּער סקריפּעט די בעט, און געדוכט האָט זיך, אַז עמיצער שטייט דאָרטן אָנגע־בויגן איבער איר קאָפּ, וואַרגט זי פאַרן האַלז און דער־מאָנט איר:

»האָסט עס אומגעבראַכט דיין לעבן... און פאַרפאַלן איז דאָס שוין, אויפאייביג פאַרפאַלן...«

פאַרשלאָפּענערהייט האָט זיך די רביצן אויפן בעט אויפ־
געזעצט און האָט אויף זיך דעם טשיפּעק צורעכטגעמאַכט.

»זי איז ביי אים געווען, האָט זי צום אײַנפאָרהויז אויף
הערצן מרמז געווען, אַ גאַנצן אָוונט איז זי ביי אים
געווען.«

און נאָכדעם האָט זי שטילערהייט אַ לאָדן געעפנט און
געזעהן:

אויפן שטעטל רוקט זיך שוין דער גרויער אָנהייב טאָג;
אין אַלע הייזער שלאָפט מען, און נאָר דאָרטן אין אָנהייב
מאַרק, לייכט זיך נאָך אַלץ אין הערצס צימער, וואָס אין
אײַנפאָרהויז, און די רויטע פאָרהענגלאַך זיינען אַראָפּ־
געלאָזן און פאַרשטעלן אים מיט זיין ביינאַכטיגער שריי־
בערשער אַרבעט.

VI.

אין דער נאַכט, וואָס פאַר ערב תשעה באָב, האָט געגאָסן
אַ לאַנגער רעגלמעסיגער רעגן. ער האָט געקלאַפּט אין
פאַרשלאָפענע דעכער און זיי דערוועקן נישט געקענט, גע־
נעצט אַן אײַנזאַמע פויערשע פור, וואָס האָט זיך פאַמעליך
איבערן בלאָטיגן שטעטל געשלעפּט און איר אָנגעוויזן
אַהין, צום אײנציגן אומרוהיג באַלויכטענעם פענסטער, וואָס
גייט אַרויס פונם רבס נאַסן הינטערגעסל.

מיט מירלען איז דענסטמאָל ווידער עפּעס אומרוהיגעס
פאָרגעקומען, און די רביצן איז דערפאַר שלעכט גע־
שלאָפן ביי זיך אין שלאָפצימער און האָט געדענקט, אַז
אין שטעטל גאַפט מען שוין, וואָס זיי דערלאָזן עס,
אָטדאָס, וואָס, וואוינענדיג ביי אַ רב אין שטוב, האַלט זי
זיך אַ בחור דאָ אין אײַנפאָרהויז. זי האָט נישט געוואוסט,
פאַרוואָס אָטדי צרות קומען איר, און האָט אַלעמאָל גע־

עפנט די אויגן און אָפּגעזיפּצט צו איר מאַן אויף אַ קול· כדי מירל זאָל עס ביי זיך אין חדר דערהערן:

»אַזאַ מין אָנשיקעניש··· און וויאַזוי זאָגט מען טאַקע יענעם: נעם פאָר אַוועק?«

דער פריהמאָרגן איז נאָכדעם געווען אַ הייסער· אַ פאַר־נער און אַ נודנער· ס'האָבן צוזאַמען מיט אַ שטיקל גלאָז צופיל געבלישטשעט אַקעגן דער זון די נאַסע רעגנ־גריבלאַך· וואָס צווישן די צוגעדאַרטע הרודעס· און די אָפּגעשווענקטע הייזער האָבן זיך געשווינט צו תשעה־באבצו געטריקנט און נישט געוואוסט· צי דער רעגן וועט זיי שוין מער נישט נעצן·

קעגנאיבער דער געשלאָסענער טיר פון מירלס חדר האָבן זיך נאָך אַלץ די ביינאַכטיגע אומרוהיגע טריט גע־הערט·

אַרום עלף אַזייגער איז זי פונדאָרטן אויף גיך אַרויס־געגאַנגען און זיך אַוועקגעלאָזן גלייך צום אײַנפאָרהויז· וואו אויף הערצן האָט שוין די באַשטעלטע פור געוואַרט· אונטער די אויגן איז ביי איר געווען שטאַרק בלוי· ווי אונטערגעשלאָגן· און די פלייצעס האָבן דערמאָנט· אַז די לאַגע אירע דאָ אין שטעטל און אומעטום איז שוין אומבאַהילפיג און פאַרלאָרן· און עס מוז שוין אינגיכן נעמען אַן עק· זי האָט געקוקט גלייך אַהין צו דער פור· וואָס לעבן אײַנפאָרהויז· און דער מוח האָט ביי איר פון דער שלאָפלויזיגער נאַכט געאַרבעט צופיל אָנגעשטרענגט און צו גיך·

זי האָט אים נאָך עפּעס באַדאַרפט דערמאָנען· הערצן·

אָבער אויסגלייכנדיג זיך מיט דער פאָרנטיגער וואַנט פון אברהם משה בורנעסעס שטוב· האָט זי פלוצים דערויף חרטה געקראָגן און זיך אָפּגעשטעלט:

»סײַווי־סײַ איז עס שוין געווען נישט מער, ווי נאַרע־שער פּיזעם, אָטדאָס, וואָס זי האָט זיך די גאַנצע צײַט געוואָלט אָפּנאַרן, אַז זי וועט קענען זײַן מיט אים ערגעצ־וואו אין אויסלאַנד.«

לעבן גאַניק פון בורנעסעס שטוב האָט זי דערזעהן וועל־וולס קלענערע שוועסטער און זיך צו איר אויסגעדרייט:

»ברכה קען איר נישט זאָגן, דער וויפילטער אין חודש ס׳איז היינט?... זי, מירל, איז זיך שוין באמת צופיל דאָ אין שטעטל פאַרזעסן.«

זי האָט דער צעשראָקענער מיידל איבערגעלאָזט אַן אָנדענק פון אַ פאַסטנדיג אויסגעמאַטערטן פּנים מיט בלויע אונטערגעשלאָגענע אויגן, אַוועקגעשפּאַנט אויפגיך איבער די צוגעטריקנטע הרודעס אין פּאָסט צו עמיצן אַ טעלע־גראַם פאַרזאָרגן, און שוין פונהינטער די פּלייצעס געהערט, ווי די פור רוקט זיך מיטאַמאָל פון אָרט אָפּ, און ווי דער בעל־עגלה צעשמייסט אין געשמאַקער אײַלעניש זײַנע פערד:

»וויאָ!... אויף קינות צוריק אַהיים.«

ביים רב אין עסצימער האָט אויף איר געוואַרט ליבקע די רביצן און זי אָפּגעשטעלט:

»יאָ... זי מיט אַברהמלען האָבן איר דאָ געוואָלט זאָגן... אוודאי איז ביי זיי די גאַנצע צײַט אָנגעלייגט געווען, האָבן זיי איר געוואָלט זאָגן...«

ביי דער רביצן זײַנען די הענט געווען נאַריש צונויפ־געלייגט אויפן בויך, און אירע אויגן האָבן דערביי מאָדנע געפינקלט. מירל האָט נישט געוואָלט הערן, וואָס זי זאָגט:

»זי ווייסט, זי ווייסט... מאָרגן וועט זי, מירל, דאָ שוין נישט זײַן.«

און באַלד איז זי צו זיך אין חדר אַריין, פאַרקייטלט

נאָך זיך די טיר און פונאײנוויייניג צוגעשלאָסן דעם דרויסנדיגן לאָדן.

זי האָט באַדאַרפט אַײנשלאָפן כאָטש אויף אַ פּאָר שעה, נייטיג האָט זי עס באַדאַרפט, אַז ניט — האָט זיך שוין צופיל געשפּאָלטן דער קאָפּ, און דער מוח האָט שוין צופיל געדאַרט און געוואָלט וויסן, וואָס זי וועט טאָן אין עטליכע שעה אַרום. ס'איז געווען איבעריג וועגן דעם צו קלערן. אויב דאָ אין חדר האָט געשטערט צו שלאָפן דער שמאָלער פּאַס פון דעם נודנע בריהענדיגן זונענשיין, וואָס האָט דורכן צוגעטריקנטן לאָדן אויפצווייען די טונקלקייט געשפּאָלטן, האָט מען, ליגנדיג אין בעט, געקענט פון זיך געשווינט די קאָפּטל אַראָפּציהען, פאַרוואַרפן די גליהענדיג נאַקעטע הענט אַרויף צום ברענענדיגן קאָפּ און זיך אויסמאָלן, אַז דער אויסגאַנג פון אירע פוסטע פיראונצוואַנציג יאָר לעבן איז נאָך נישט אינגאַנצן פאַרלאָרן... ס'איז דערפון געוואָרן אַביסל גרינגער, און ס'האָט אויף אַ רגע אויפגעהערט צו אַרן דער מאָרגנדיגער טאָג מיט דעם, וואָס אין אים וועט זי שוין אינערגעץ קיין אָרט נישט האָבן. צווישען תהו־ובהו פונאָנהייב שווערן שלאָף האָט זיך געדוכט, אַז ס'איז שוין אַזוי ווייט און לאַנג, אָטדאָס, וואָס זי האָט אַמאָל דאָ אין שטעטל אַ טאָטן גדליה הורוויצן געהאַט. און דעם מידן דרימלענדיגן מוח האָט זיך שוין געמאָלט אַ האַלבפאַרגעסענער פרייטאָג פאַרנאַכט פון זיבן, אַכט יאָר צוריק: אינדרויסן איז ראָז רויטליך און וואַרים, און ס'זעצט זיך די זון. און אין שטוב ביים פּעסנטער שטייט גיטעלע, די מוטער אירע, שוין אויף שבת אָנגעטאָן, זי קוקט צום וועג פון קרייזשטאָט, וואָס פירט אַהער אין שטעטל, און האָט ייסורים, ווי אַלע פרייטאָג:

„זעה נאָר: שוין אַזוי שפּעט, און מ'זעהט אים נאָך נישט פאָרן, גדליהן!“

אינדערפריה, אינם ערשטן טאָג, וואָס נאָך תשעה באָב, איז זי פון שטוב אַוועקגעגאַנגען און האָט זיך מער אינם רבס געסל נישט אומגעקערט.

בייטאָג האָט מען זי געזעהן זיך אַרומדרייען אויפן ליידיגן שפּאַצירפּלאַץ, וואָס לעבן דער פּאָסט, און אויפן וועג, וואָס אַרויס דעם שטעטל. זי האָט דאָרטן באַגעגנט דעם יונגנמאַן, וואָס פלעגט אַמאָל ביי ר׳ גדליהן אין מיל פּודנווייז מעל קויפן, און אים געבעטן, ער זאָל איר אין שטעטל אַ בעל־עגלה צום וואָקזאַל באַשטעלן און זאָל זאָגן ביים רב אין שטוב, מ׳זאָל אים אירע זאַכן אַרויסגעבן.

זי האָט זיך אַזוי געאײַלט, בשעת דער בעל־עגלה איז צו איר שוין פאַר זונזעצן חוצן שטעטל אַרויסגעקומען. אָבער נאָך די ערשטע עטליכע וויאָרסט האָט זי אים שוין גאָרנישט ניט געזאָגט דערויף, וואָס ער פאַרקלענערט אַלץ מער דעם טרייב, און געהייסן האָט זי אים שוין נאָכדעם פאַרפאָרן נישט גלייך צום וואָקזאַל, נאָר אַביסל אינאַזייט, צום איינזאַמען ידישן אַיינפאָרהויז, וואָס לאַנגווייליגט זיך אונטער זיין רויטן דאַך אַביסל ווייטער פון די וואָקזאַל־דינערס פאַרוואַקסענע שטיבלאַך און וואַרט טאָג און נאַכט, אַז אַ חתן־כלה זאָלן זיך צונויפפאָרן.

מער ווי אַ וואָך צייט איז זי דאָרטן אָפּגעשטאַנען און האָט אויף עמיצן געוואַרט.

יידן פון שטעטל האָבן זי געזעהן, בשעת זי איז פיר מאָל אַ טאָג מיט איר אומעטיגן פּנים צום וואָקזאַל געקומען. זי האָט זיך אַרומגעדרייט איבער דער גאַנצער לענג פון שטייענדיגן צוג. זי האָט אין יעדן וואַגאָן אַריינגעקוקט, צו קיינעם אַ וואָרט נישט אויסגערעדט און זיך מיט איר אומעטיגן פּנים צוריק אין אַיינפאָרהויז אומגעקערט. איז מען געשטאַנען אין אַ רעדל אין עק פּלאַטפאָרם און איר נאָכגעקוקט אין די פּלייצעס:

»טאַקע, נעבעך, געפאַלן מירל, אַ?«

זי איז סוף כל סוף אַוועקגעפאָרן פונדאַנען איינעאַליין מיטן צוג, וואָס פירט צו דער גרענעץ.

מ׳האָט וועגן דעם איבערגעבן אין שטאָט, און ס׳איז נישט געווען צו וויסן, וואוהין זי האָט זיך אַוועקגעלאָזן.

VII.

איינמאָל אין אַ וואָכעדיגן דאָנערשטאָג, ווען איר געבײן איז שוין לאַנג אויפן וואָקזאַל נישט געווען, איז וועלוול בורנעס אַהין, נאָכן אָפגיין פון די צוגן, פון זיין פולוואַריק געקומען און איז פאַרפאָרן גלייך אינם אַיינפאָרהויז, וואָס אונטערן גרויסן רויטן דאַך.

ער איז אונטערן פאָרכאַלאַט געווען אויסגעפוצט אין אַ נייעם שוואַרצן אָנצוג און אין ווייסע, נאָך ניט קיין געניצטע וועש, זיך געהייסן אַ צימער צוגרייטן און האָט די פור אַהיים אָפגעשיקט:

»דער פורמאַן זאָל נאָך אים אַהער קומען מאָרגן צוועלף אַזייגער, ער הערט? נישט פריהער, ווי צוועלף אַזייגער.«

אין אַיינפאָרהויז זיינען אַלע חדרים געווען ליידיג, און קיין הייזער זיינען נאָהענט נישט געווען; האָט זיך אַ שטילע פוסטקייט אַרומאונאַרום צו אים אין צימער געצויגן, און די מינוטן זיינען געווען לענגער און פאַרטראַכטער, ווי אינדערהיים. ער איז דאָרטן געזעסן אויף דער ציצענער קאַנאַפּע, זיך אַרומגעדרייט איבער דער פרעמדער רויטער פאָדלאָגע, זיך אָפגעשטעלט ביים פענסטער און אַרויסגעקוקט צו די גענז, וואָס פאַשען זיך דאָרטן אויפן גראָז.

ביי דער פּלאַטפאָרם איז ער געווען צוויי מאָל: פאַר־נאַכט, נאָכן אָפּגיין פון ביידע משאצוגן, און גאַנץ פריה, ווען דער גאַנצער פּוסטער וואָקזאַל איז נאָך געשלאָפן, און געבלישטשעט האָבן נאָך אַקעגן דער אויפגייענדיגער זון די רויטע אויג פונם ווייטליכן ווייס געפאַרבטן שלאַג־בוים מיטן ערשטן פּלאַטפאָרמעלאַמטערן, לעבן וועלכן מ׳האָט נעכטן דעם לייטער פאַרגעסן.

ער האָט זיך אויך אַוועקגעלאָזן פון אַיינפאָרהויז מיט דער סטעזשקע, וואָס פירט צום גאָר נאָהענטן וועלדל, און איז דאָרטן געשטאַנען אויפן הויכן פרישצורעכטגעמאַכטן גראָבן.

אין וועלדל איז געווען שטיל. די צווייגן האָבן אינ־דערהייך קוים, קוים גערוישט, און אַ בלעטל, אַן אָפּגע־פאַלן געלע, האָט זיך פון זיי צייטנווייז פאַמעליך מיט דער לופט אַראָפּגעלאָזן, און די שטילע בוימער האָבן עפּעס געוואוסט: זיי זיינען זיך אַזוי מיט זייערע וואוקסיגע אַרומגערייניגטע שטאַמען אַרום און אַרום געשטאַנען, געהערט דעם קוים מערקזאַמען גערויש פון זייערע אייגענע צווייגן און געטראַכט וועגן מירלען, וואָס האָט מער ווי אַ וואָך צייט אין נאָהענטן אַיינפאָרהויז געוואוינט:

»יאָ... זי איז דאָ אַמאָל בייטאָג אַרומגעגאַנגען, מירל... זי האָט דאָ צו קיינעם נישט גערעדט, נאָר צווישן אונזערע יונגע בוימערשטאַמען, איז זי שוין אַמאָל, אָהן אַ שום באַדערפעניש, פאַמעליך אַרומגעגאַנגען.«

שפּעט צו אלולצו האָט זיך דער אויסגעגלייכטער סטו־דענט ליפּקיס אַהיים אומגעקערט און איז נאָך אויפן וועג ביים בעל־עגלה געוואָרן:

»עס, עס, עס! שוין אוודאי אַ חודש, זינט זי איז שוין ביי אונז נישטאָ, מירל.«

ער איז ביי זיין מוטער אין שטוב אָפּגעשלאָפן די גאַנצע נאַכט, דעם פריהמאָרגן מיטן בייטאָג, וואָס נאָך איר, און שוין נישט געהאַט צוליב וואָס אויפצושטיין. ער האָט געשנאָרכעט געשמאַק, און דער שטאַרק פאַרשלאָפענער מוח האָט דאָך גערעדנקט, אַז מירל איז שוין דאָ נישטאָ; אַז ער האָט זי אינזינען געהאַט, ווען מ׳האָט אים צו דער אָפּעראַציע כלאָראָפאָרמירט, די גאַנצע צייט, וואָס ער איז אויף זיין זומערדיגער קאָנדיציע צו די כּוחות געקומען; און נאָכדעם, ווען ער איז שוין אַהער אַהיים געפאָרן און האָט זיך אַלעמאָל אַריינגעכאַפּט אין קאָרידאָר פון וואַגאָן, כּדי נאָכאַמאָל צו באַקוקן דעם געזונטן פוס, וואָס ער ער פירט איר.

פאַרנאַכט האָט ער זיך שוין אַרומגעדרייט אין פּוסטן שטעטל גלאַטאַזוי, מיט אַ שטימונג פון פאַרשפּעטיגטער אויסחתונה, און נישט געהאַט, וועמען צו דערציילן, ווי־אזוי ער איז מירלען צוריק אַ גוטער פריינט געוואָרן, ווי־אַזוי ער פלעגט זומער מיטן מאָרגנשטערן צו זיינע מעדיצינישע לימודים אויפשטיין און צוזאַמען מיט דעם, וואָס אין בוך שטייט, חזרן:

»איך בין איר קיין שונא נישט, מירלען... קיין שונא נישט, קיין שונא נישט.«

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט לעבן ר׳ גדליהס פאַרלאָזטער שטוב און זי באַטראַכט, דורכגעגאַנגען פאַמעליך דעם רבס ברייטע זייטגעסל און געקוקט פונווייטנס אויפן רבס שטוב. ס׳איז געווען מאָדנע פריש און ניי אַרומצושפּאַצירן פאַמעליך און גלייך איבער דיזעלבע גאַסן, וואו ער האָט זעקסאונצוואַנציג יאָר כּסדר בשעתן גיין מיט די קלובעס אין ביידע זייטן געוואָרפן, און וואו ער האָט ביי יעדן

שפּאַן זיך געבויגן מיטן גאַנצן גוף אין אַלכסון, ווי אַן אונטערשמש צו שמונה־עשרה.

די רביצן האָט אים דאָרטן דערזעהן פון איר גאַניק, וואו זי איז געזעסן, און האָט צו אים אַקעגן פּאַמעליך שפּאַנען אָנגעהייבן:

»אַזוי, אַזוי... וואָס זשע דען? געזונט, קיין עין הרע, ווי אַלע מענשן.«

זי האָט זיך מיט אים צעשמועסט וועגן דער אָפּע־ראַציע, וועגן זיין ברודער, וואָס מ'זאָגט, אַז ס'האָט אים אָנגעהייבן צו גיין גוט און ער ווערט אַ גביר, און וועגן דעם, וואָס איר מיידל חנקע האָט שוין אודאי געמוזט פאַרגעסן, וואָס זי האָט ביי אים אַמאָל אַ קאַרג יאָר גע־לערנט. זי וואָלט אומיסטן אַ בעלן זיין, ער זאָל אַ קוק טאָן, ליפּקיס:

»זי קען נאָך עפּעס שרייבן דיקטאָווקע, חנקע?«

און ליפּקיס איז אַריינגעגאַנגען אין שטוב און געפּרובט, צי זי קען נאָך עפּעס, חנקע.

ס'איז געווען שטיל, און די רביצן איז שוין לעבן אים נישט געווען. חנקע איז געזעסן ביים טיש און געשריבן, ער איז אַרומגעגאַנגען, דיקטירנדיג פּאַמעליך, און האָט געקוקט אויפן באַלקן, אויף די ווענט פונם חדר, וואו ס'האָט זעקס וואָכן צייט געוואוינט מירל. אינם אָפענעם שראַנק האָבן זיך געוואַלגערט עטליכע זאַכן, וואָס זי האָט דאָ איבערגעלאָזט, און צווישן זיי — עפּעס אַ קליינער צונויפגעקנייטשטער און האַלבבאַשריבענער פּאַפּיר. ליפּקיס האָט דעם פּאַפּיר אַרויסגעשלעפּט און געזעהן, אַז ס'איז מירלס אַן אָנגעהייבענער און ניטפאַרענדיגטער בריוו. ס'איז אין אים געשטאַנען:

»פון דעם, וואָס איך האָב געטראַכט, מאָנטשיק, איז ווידער גאָרנישט ניט געוואָרן. שטענדיג ווערט גאָרנישט

פון דעם׳ וואָס איך טראַכט׳ הערץ איז בנוגע צו מיר אַזוי אומגערעכט׳ פריהער האָט עס מיך געאַרט: איך רייד צו אים וועגן דעם׳ וואָס מיר טוט וויי׳ און ער ענטפערט מיר וועגן עפּעס אַ גאַנצן שיריים־דור׳ וואָס האָט שוין נישט קיין אָרט אין לעבן׳ נאָר איצט איז שוין דאָס אויך אַריבער׳ און מיר איז שווער וועגן דעם צו ריידן׳ דאָ׳ וואו איך בין׳ קען איך מער נישט בלייבן׳ איך וויים נישט׳ וואוהין מ׳גייט׳ נאָר אַוועקגיין פונדאַנען מוז איך׳ ס׳פאַלן שוין געלע בלעטלעך פון די בוימער׳ און אויך אַזוי איז ביי מיר אין האַרץ׳ איך לעב איבער מיין האַרבסט׳ מאָנטשיק׳ פון מיין געבוירן אָן לעב איך אים איבער׳ און קיין פריהלינג האָב איך קיינמאָל נישט געהאַט׳ עמיצער האָט אים פאַר מיר איבערגעלעבט׳ אָטדעם פריהלינג׳ און מיר ווערט דאָס שוין פון טאָג צו טאָג קלערער: נאָך איידער איך בין געבוירן געוואָרן׳ האָט עמיץ מיין פריהלינג איבערגעלעבט.«